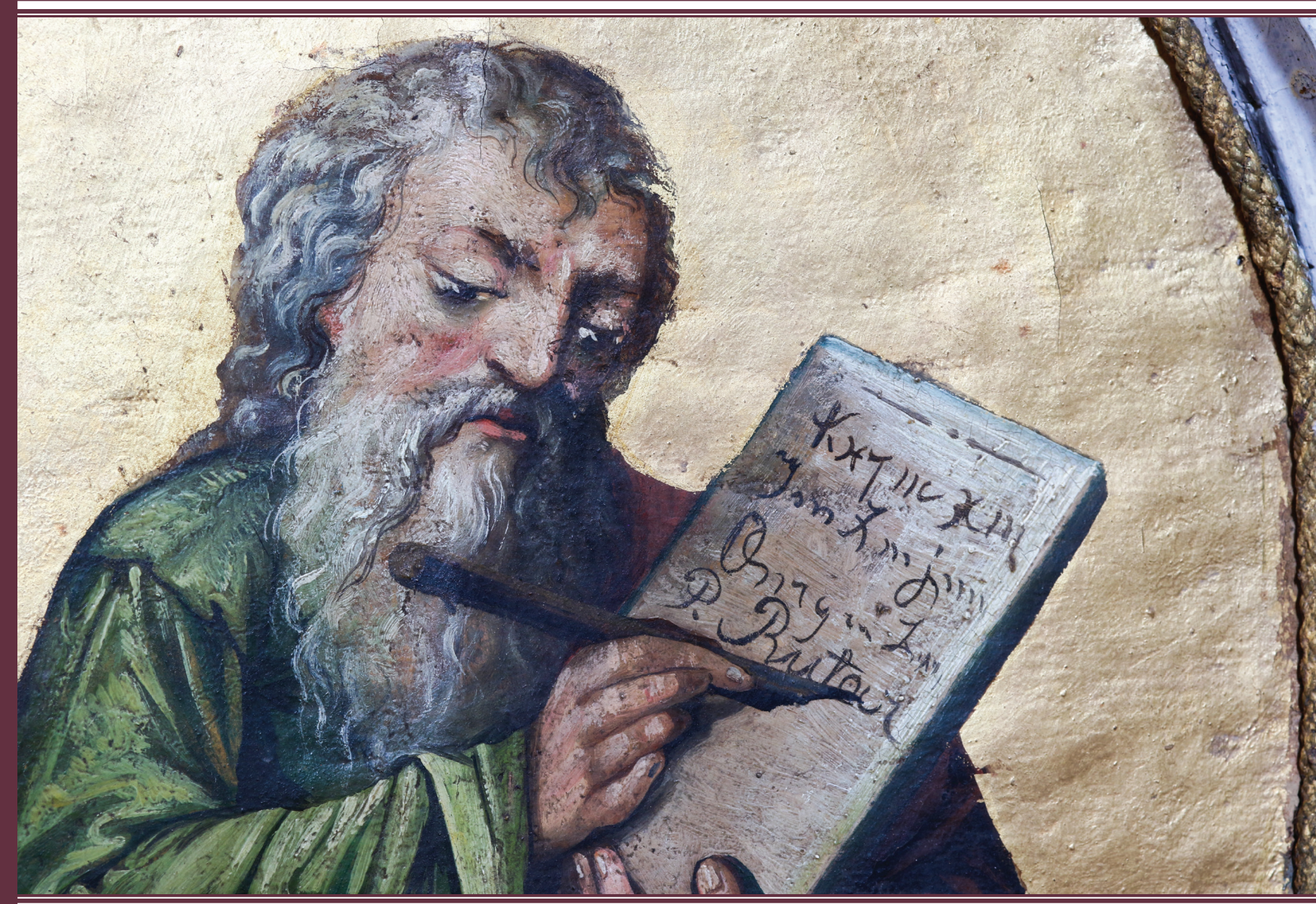

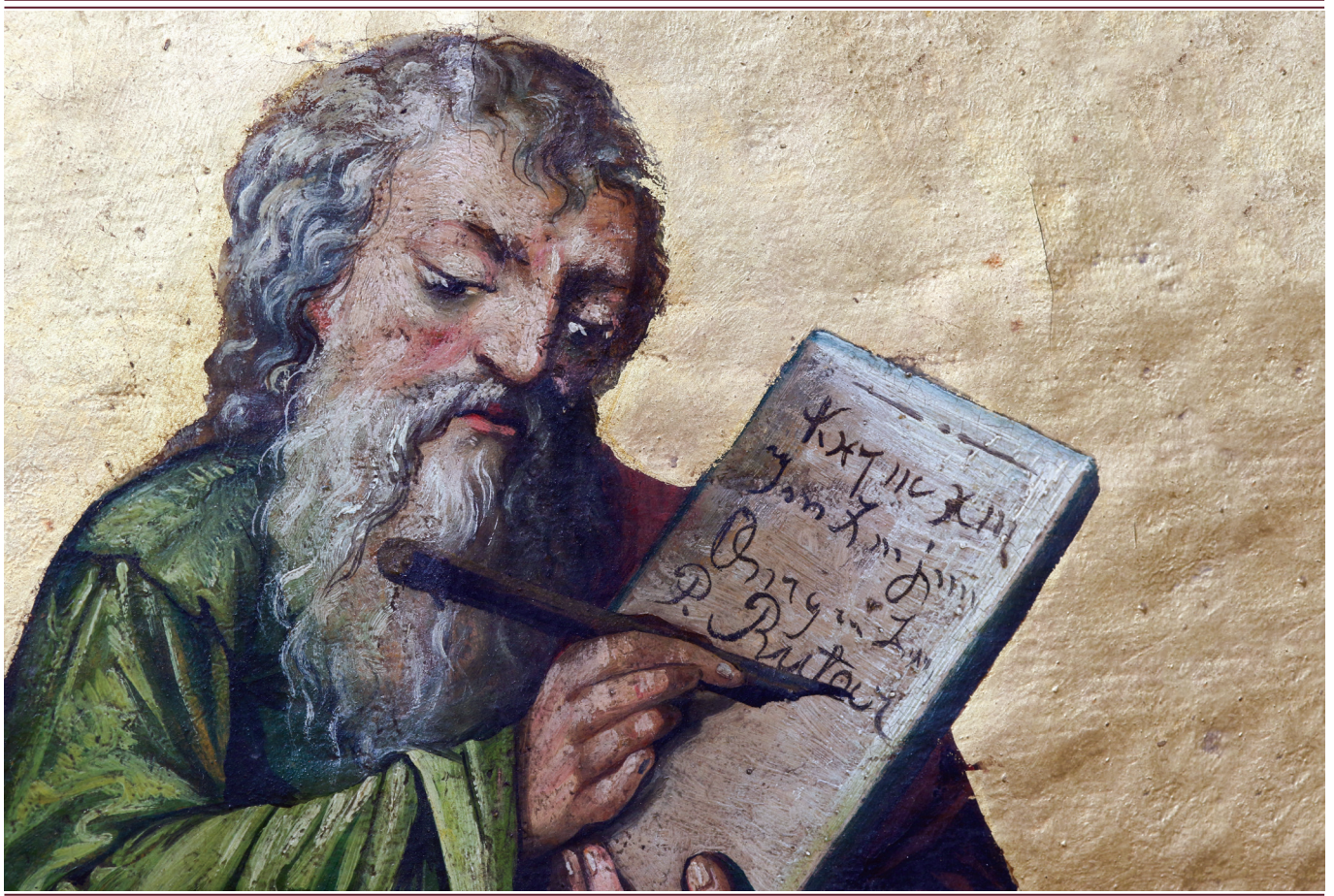
PETER RUTAR

SLIKAR, KIPAR

Marko Smole
Dejan Troha

mh
matica**hrvatska**
Matica hrvatska Ogranak u Čabru

PETER RUTAR

SLIKAR, KIPAR

Marko Smole
Dejan Troha

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem:
150723061
ISBN 978-953-8544-01-9

Nakladnik / Založnik:
Matica hrvatska Ogranak u Čabru
Za nakladnika / Za založnika:
Ivan Janeš

Autori knjige / Avtorji knjige:
Marko Smole, Dejan Troha (poglavlja Obnova crkava u dolini, Opremanje crkve u Ivanić-gradu), Nadja Valentinčič
(poglavlje Od Petra Rutarja do Staneta Jarma)

Pregled slovenskog i engleskog dijela /
Pregled slovenskega in angleškega dela:
Sonja Smole Možina
Lektoriranje poglavja Od Petra Rutarja do Staneta Jarma:
Sara Turk
Pregled hrvatskog teksta / Pregled hrvaškoga besedila:
Andrea Poje
Pregled njemačkog teksta / Pregled nemškoga besedila:
Drago Smole

Fotografije:
Marko Smole, Igor Kastelic, Dejan Smole, Sonja Smole Možina, Dejan Troha, Josip Tomić

Grafični design / Grafično oblikovanje:
Janja Trdan Dulmin

Tiskanje omogućili / Tiskanje omogočili:
Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu
Občina Osilnica
Društvo Osilniška dolina

Tisak / Tisk: Grafex, Izlake, Slovenija
Naklada: 250

Plešce, avgust / kolovoz 2024

maticahrvatska****
Matica hrvatska Ogranak u Čabru

Uvod

Pisanje knjige o podobarju ni bil majhen zalogaj, saj se s posameznimi podobarji ukvarja le malokatera literatura. Umetnostni zgodovinarji se jih večinoma izogibajo, saj jim očitajo obrtniško ponavljanje že videnih tujih vzorcev. Ta izraz tudi težko najdemo v leksikonih likovne umetnosti. Ne najdemo pa ga niti v Slovenskem etnološkem leksikonu, kjer bi ga pričakovali. Kaj torej povedati o enem od precej uspešnih podobarjev – slikarju in kiparju, kot se je sam nazival, a so ga tako imenovali tudi njegovi učitelji in naročniki Petru Rutarju?

Z njegovim imenom sem se srečal že precej zgodaj iz pripovedi moje stare mame, ob komaj vidnem napisu na zatrepni fasadi stare, zapuščene hiše na Selih. Mimo nje sva hodila, ko sva se v mojih srednješolskih letih vračala z obiskov v Osilnici. Napis je po vsebini izstopal iz sivega, pretežno kmečkega okolja Osilnice in nosil s Seli, kjer so ob cesti, razen velike gostilne Potučkih, stale pretežno kajžarske bajte in le nekaj kmečkih hiš, težko povezljivo in tujo vsebino. PETER RUTAR, SLIKAR... Govorilo se je o Stanetu Jarmu – akademskem kiparju, tudi o Jožetu, Josipu Jarmu - njegovem očetu - rezbarju in njegovih cerkvenih kipih. O Petru Rutarju sem kljub moji radovednosti slišal le malokaj. Da je delal oltarje, bil sorodnik naših sosedov Starinkinih iz Plešč, in nič kaj dosti več...

Potem sem nekoč ugotovil, da je njegovo ime vpisano v naših trgovskih knjigah, da je v trgovini mojih prednikov kupoval barve, pločevino, čopiče, klobuke... V cerkvi sem našel na poslikavi prižnice njegov podpis v knjigi, ki jo drži evangelist Marko in vse bolj me je zanimalo, kaj vse bi še lahko bilo njegovo delo. Ko so v knjigah o naši dolini omenjali poslikane pločevinaste Jezuse kot značilnost doline zgornje Kolpe in Čabranke, jih je le redkokdo povezoval z lokalno slikarsko delavnico. Ko sem ob pregledu cerkve v Starem Kotu opozoril na ostanek njegovega podpisa na zadnji strani oltarja, je bila to za domačine nova informacija. Na Rutarja in njegovo delavnico, o kateri smo vedeli premalo, se mi je zato zdelo pomembno opozoriti že v prvi knjigi o Stavbni dediščini.

V slovenskem prostoru je Peter Rutar praktično nepoznan, tu in tam kak časopisni članek, nekaj odstavkov v knjigah o Osilnici. Nekaj več je njegovo delo poznano na Hrvaškem. Delež k temu je prispevala Karmen Delač Petković iz Brod Moravic, kjer je na

prelomu stoletij opremil skoraj vse cerkve v župniji. Pred leti je objavila prispevek o njegovem življenju v časopisu Slovencev na Hrvaškem, njen zapis je uvrščen tudi v spletni leksikon pomembnih posameznikov, povezanih z Gorskim kotarjem. O njem je nekaj zapisov v konzervatorskih poročilih o opreми cerkva, kjer je ali restavriral stare oltarje ali dodajal novo opremo. Še največ v knjigi o župnijski cerkvi v Ivanić-Gradu, katere oprema je bila vrhunec njegovega dela.

S knjigo, ki je pred vami, poskušamo zapolniti to vrzel. Obenem želimo domačine spomniti na enega od ljudi iz doline, Slovenca, ki je ime Osilnice in s tem našega dela doline, ponesel dlje od marsikoga v svojem času in je bil poleg tega celo pleški zet... Kakšna informacija o njegovi poti verjetno utegne zanimati tudi Cerkljane, kjer se je rodil, in Idričane, kjer je preživel učna leta, predvsem pa vse župljane številnih cerkva, ki jih še vedno krasijo njegove slike, kipi in oltarji po Hrvaški in Sloveniji. Opozarjati na pozabljeno kulturno dediščino doline zgornje Kolpe in Čabranke in čezmejne povezave pa je končno tudi eno od poslanstev naše Etnološke zbirke Palčava šiša.

Na Pleščih, 17. marca 2024
Marko Smole

Uvod

Pisanje knjige o podobaru, obrtnom slikaru i kiparu, nije bio malen zadatak. Samo se manji dio literature bavi pojedinačnim obrtnim slikarima i kiparima. Povjesničari umjetnosti uglavnom ih zaobilaze jer ih se optužuje za lukavo ponavljanje već viđenih stranih obrazaca. Ovaj pojam teško je pronaći i u leksikonima likovnih umjetnosti a nema ga ni u Slovenskom etnološkom leksikonu u kojem bismo ga očekivali. Što dakle reći o Petru Rutaru, jednom od uspješnijih podobara, kako su ga nazivali njegovi učitelji i kako je i sebe nazivao?

S njegovim sam se imenom susreo prilično rano čuvši ga u bakinim pričama uz jedva vidljiv natpis na zabatnoj fasadi stare napuštene kuće u Selima. Prolazili smo kraj nje kada smo se vraćali iz posjeta Osilnici u mojim srednjoškolskim danima. Natpis je svojim sadržajem odskakao od sive, pretežno seljačke okoline Osilnice i Sela gdje su osim velike gostionice obitelji Potučki bile većinski kajžarske kolibe i tek poneka gospodarska kuća: PETER RUTAR, SLIKAR... Govorilo se o akademskom kiparu Stanetu Jarmu, kao i o njegovom ocu rezbaru Jožetu Josipu Jarmu njegovim crkvenim kipovima. Unatoč svojoj znatijelji uspio sam čuti malo toga o Petru Rutaru osim činjenica da je izrađivao oltare, bio rođak naših susjeda Starinkinih iz Plešci i ništa više od toga.

Onda sam jednog dana doznao da je njegovo ime upisano u naše trgovačke knjige, da je u dućanu mojih predaka kupovao boje, lim, kistove, šešire... U crkvi sam našao njegov potpis na slici propovjedaonice u knjizi koju drži evanđelist Marko i sve sam se više pitao što bi još moglo biti njegov rad. Kad su knjige o našoj dolini spominjale oslikanog limenog Isusa kao obilježje doline gornje Kupe i Čabranke, malo tko ih je povezivao s tamošnjom slikarskom radionicom. Kada sam prilikom pregleda crkve u Starom kotu ukazao na ostatke njegovog potpisa na poleđini oltara, za mještane je to bila nova informacija te sam smatrao važnim već u prvoj knjizi o Graditeljskoj baštini skrenuti pozornost na Rutara i njegovu radionicu o kojoj smo premalo znali.

U Sloveniji je Peter Rutar praktički nepoznat, spomenut je u pokojem novinskom članku i pokojem paragrafu u knjigama o Osilnici. Njegov je rad nešto poznatiji u Hrvatskoj. Tome je pridonijela Karmen Delač Petković iz Brod Moravica gdje je na prijelazu stoljeća opremio gotovo sve crkve u župi. Prije nekoliko godina objavila je članak o njegovom životu u novinama Slovenaca u Hrvatskoj, a njezin je zapis uvršten i u internetski leksikon

značajnih osoba vezanih za Gorski kotar. O njemu postoje zapisi u konzervatorskim izvješćima o crkvenoj opremi u različitim crkvama u kojima je obnavljao stare oltare ili dograđivao novu opremu. Najviše informacija o njemu saznajemo u knjizi o župnoj crkvi u Ivanić-Gradu čije je opremanje vrhunac njegovog rada.

Sa knjigom koja je pred vama pokušavamo popuniti ovu prazninu. Ujedno želimo podsjetiti mještane na jednog iz doline, Slovenca, koji je ime Osilnica, a ujedno i naš dio doline pronio dalje od mnogih u svoje vrijeme, a bio je čak i zet u Plešcima... Poneka informacija o njegovom životnom putu mogla bi biti zanimljiva stanovnicima Cerkna gdje je rođen, kao i stanovnicima Idrije gdje je proveo školovanje, a posebice svim župljanima brojnih crkava koje i danas krase njegove slike, kipovi i oltari u Hrvatskoj i Sloveniji. Naposljetku, skretanje pozornosti na zaboravljenu kulturnu baštinu doline gornje Kupe i Čabranke te na prekogranične veze jedna je od misija naše Etnološke zbirke Palčava Šiša.

U Plešcima 17. ožujka 2024
Marko Smole

Fotografija Petra Rutarja v najbolj plodovitem obdobju, posneta okoli leta 1890 v Zagrebu. / Fotografija Petra Rutara u njegovom najproduktivnijem razdoblju snimljena oko 1890. godine u Zagrebu.

Cerčno, fotografija iz 1. pol. 20. stoletja. Rutarjevi so stanovali v hiši blizu župnijske cerkve v ozadju (internetni vir). / Cerčno, fotografija iz 1. pol. 20. stoljeća. Rutarovi su živjeli u blizini župne crkve u pozadini (Internet izvor).

Življenje in delo Petra Rutarja

O življenju Petra Rutarja kljub množici slik in kipov, ki po sto in več letih še vedno krasijo cerkve na zelo širokem območju od Slovenije do Hrvaške - po širši okolici dolin Kolpe in naprej Save, vemo malo. O njem je ohranjenih nekaj dokumentov s priporočili, nekaj fotografij, malo je zapisov v župnijskih knjigah. Veliko arhivskega gradiva je bilo uničenega med drugo svetovno vojno, veliko izgubljenega po njegovi smrti. Še manj je ljudi in domačinov iz Osilnice, ki bi znali povedati kako zgodbo o njem. Bil je eden od podobarjev iz druge polovice 19. stoletja, ki je zaradi množice naročil v vrhuncu svoje dejavnosti, kljub ugodnim cenam, ki jih je ponujal, gmotno sicer relativno dobro živel, a nikoli ne v izobilju. Ljudje govorijo, da je bil mož majhne čokate postave, ki je spoštoval dogovorjene roke in bil s svojo zadržanostjo zgled okolici. V starosti se ga spomnijo kot skromnega človeka, ki je rad molil in je vedno s seboj nosil rožni venec.

Život i djelo Petra Rutara

O životu Petra Rutara znamo malo unatoč mnoštvu slika i kipova koji i nakon stotina godina krase crkve na vrlo širokom području od Slovenije do Hrvatske, pogotovo na širem području doline Kupe i Save. O njemu je sačuvano nekoliko dokumenata s preporukama te nekoliko fotografija i upisa u župnim knjigama. Veliki dio arhivske građe uništen je tijekom Drugoga svjetskog rata, a mnogo je izgubljeno nakon njegove smrti. Još je manje ljudi i mještana Osilnice koji bi o njemu znali ponešto reći. Bio je jedan od obrtnih slikara i kipara druge polovice 19. stoljeća koji je zbog velikog broja narudžbi na vrhuncu svoje djelatnosti, unatoč povoljnim cijenama koje je nudio, materijalno živio relativno dobro, ali nikad u izobilju. O njemu se govorilo kao o čovjeku sitne zdepaste građe koji je poštovao dogovoreno i svojom suzdržanošću bio primjer okolini. U stare dane ostao je u sjećanju kao skroman čovjek koji je volio moliti i uvijek sa sobom nosio krunicu.

Cerkno iz Franciscejskega katastra, hiša št.6 stoji le kakih petdeset metrov severno od cerkve. / Cerkno iz franciscejskog katastra, kuća br. 6 nalazi se samo pedesetak metara sjeverno od crkve.

Otroštvo

O mladosti Petra Rutarja vemo le malo. Rodil se je 21. februarja 1856 v Cerknem na Goriškem kot sedmi, najmlajši otrok Antona Rutarja, rojenega 1816 in štiri leta starejše Marije Magajne. Iz zapisa v cerkveni knjigi poročenih iz župnije Cerkno, med vpisi za leto 1836, lahko preberemo, da je bil oče kmet (Rusticus) iz Cerkna, hišna številka 78, mati pa prav tako iz Cerkna, po poklicu najemna delavka (Inquilina) – verjetno dninarica ali dekla. Zanimivo za Rutarjevo kasnejšo pot je morda že tu omeniti, da je bila njegova stara mama po materi, Uršula, rojena v Črnomlju, stara mama Gertruda po očetu, ki je bila rojena v nekaj kilometrov oddaljenem hribovskem zaselku Labinje, pa je imela priimek Tavčar.

Družina je v Cerknem v Rutarjevi mladosti živela na hišni številki 6, tako je navedeno v izkazu, ki ga je prejel od tamkajšnjega županstva v letu 1878. Hiša, v kateri so živeli in je njena lokacija razvidna na karti iz Franciscejskega katastra, je stala v bližini župnijske cerkve. V Cerknem naj bi končal ljudsko šolo, naslednje dokumente o njegovem življenju imamo šele iz obdobja, ko je bil star 15 let.

Na splošno so podatki o Petru Rutarju izredno skopi, saj

Djetinjstvo

O mladosti Petra Rutara malo se zna. Rođen je 21. veljače 1856. godine u Cerknu na Goriškoj kao sedmo i najmlađe dijete Antona Rutara rođenog 1816. godine i četiri godine starije Marije Magajne. Iz matice vjenčanih iz župe Cerkno među upisima za godinu 1836. vidljivo je da je otac bio zemljoradnik (Rusticus) iz Cerkna, kućni broj 78, a majka također iz Cerkna po zanimanju najamna radnica (Inquilina) - vjerojatno sluškinja ili dekla. Za Rutarov kasniji put zanimljivo je spomenuti da je njegova baka s majčine strane Uršula rođena u Črnomlju, dok se je baka s očeve strane Gertruda prezivala Tavčar a rođena je u nekoliko kilometara udaljenom brdovitom zaseoku Labinje.

Tijekom Rutareve mladosti obitelj je živjela u Cerknom na kućnom broju 6 kako stoji u izvješću koje je dobio od mjesnog načelnika 1878. godine. Kuća u kojoj su živjeli, čiji se položaj vidi na karti iz franjevačkog katastra, stajala je u blizini župne crkve. Pučku školu je završio u Cerknu, a sljedeći dokumenti o njegovom životu sežu tek iz razdoblja kada je imao 15 godina.

Podaci o Petru Rutaru izuzetno su šturi jer je ostalo tek nekoliko fotografija i mali svežanj preporuka iz razdoblja ranijih projekata kada su mu ta pisma još donosila prijeko

je ostalo le nekaj fotografij in snopič priporočilnih pisem iz obdobja zgodnejših projektov, ko so mu ta pisma še prinašala prepotrebno zaupanje pri naročnikih. Potem so ga promovirala njegova dela in ustna ter drugačna priporočila zadovoljnih naročnikov, bodisi nad kvalitetno izvedenim delom ali nad konkurenčno ceno. Še manj je informacij o pomočnikih, ki so mu pomagali v obdobju največjih projektov in o organizaciji njegove delavnice. Prav tako po njem na žalost ni ostalo drugih predmetov ali dokumentov, iz katerih bi lahko vsaj rekonstruirali njegovo zasebno življenje. V lasti njegovih naslednikov ni niti enega njegovega dela, ki so nekoč krasila glavni prostor njegove hiše v Osilnici in bila na ogled naročnikom.

Učna leta pri Juriju Tavčarju - Idrijskemu

Naslednji ohranjeni dokument o življenjski poti Petra Rutarja je že vezan na podobarstvo. V skromni zapuščini, ki jo hranijo njegovi nasledniki, je tudi potrdilo o uku – Lehr-Zeugniss, pisano v gotici. Podpisal ga je mojster slikar in kipar – Georg Tazher, Mahler und Bildhauer Meister. Zaradi težko berljivega rokopisa in gotske pisave je bilo njegovo razvozlanje trd oreh. Pred tem je bilo namreč tolmačeno, da gre za potrdilo iz Tirolske. Na mojo prošnjo so ga neuspešno prebirali zgodovinarji iz nekaterih slovenskih muzejev, potem je pismo potovalo preko Univerze v Trstu do Univerze svetega Križa v Milanu, a bilo na koncu razvozlano šele v zgodovinskem arhivu v Trstu. In rezultat zelo detajlne transkripcije je bil zanimiv. Gre za potrdilo, ki ga je pisala ena roka, podpisal pa znani podobar Jurij Tavčar – Idrijski. Priča o tem, da je bil Peter Rutar iz Cerkna št. 6, pri njem v uku od 1. marca 1871 do 11. septembra 1877. Kot je zapisal mojster, se je v tem času: **»... vajenec obnašal zvesto, marljivo in skromno, o delu je pravilno poučen, in mu zato izstavlja najboljše spričevalo«.**

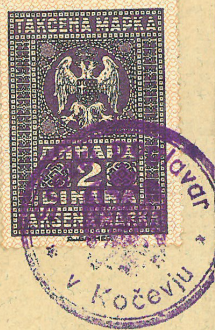
potrebno povjerenje naručitelja. Kasnije su ga promicali njegovi radovi i usmena predaja te druge preporuke zadovoljnih klijenata, bilo radi kvalitete obavljenog posla bilo radi konkurentne cijene. Još manje podataka imamo o njegovim pomoćnicima iz razdoblja najvećih projekata te o organizaciji njegove radionice. Nisu se nažalost očuvali nikakvi drugi predmeti ili dokumenti iz kojih bismo mogli rekonstruirati njegov privatni život. Njegovi nasljednici ne posjeduju nijedno njegovo djelo koje je nekoć krasilo glavnu sobu njegove kuće u Osilnici i bilo izloženo naručiteljima.

Godine učenja kod Jurija Tavčara - Idrijskog

*Već sljedeći sačuvani dokument o životnom putu Petra Rutara vezan je za njegov podobarski rad. U skromnoj ostavštini koju čuvaju njegovi nasljednici nalazi se i svjedodžba o učenju Lehr-Zeugniss ispisana goticom. Potpisao ga je majstor slikarstva i kipara Georg Tazher, Mahler und Bildhauer Meister. Zbog teško čitljivog rukopisa i gotičkog pisma njezino dešifriranje je bilo velik izazov. Prije toga se smatralo da je riječ o potvrdi iz Tirola. Na moju molbu neuspješno su ga čitali povjesničari nekoliko slovenskih muzeja, zatim je pismo putovalo od tršćanskog sveučilišta do sveučilišta Svetog Križa u Milanu te je konačno dešifrirano tek u povijesnom arhivu u Trstu. Rezultat vrlo detajlne transkripcije bio je zanimljiv. Riječ je svjedodžbi koju je rukom ispisala nepoznata osoba, a potpisao ju je poznati slikar Jurij Tavčar Idrijski. Svjedoči nam da je Peter Rutar iz Cerkna iz kuće br. 6 bio Tavčarev učenik od 1. ožujka 1871. do 11. rujna 1877. Majstor je zapisao kako se tijekom tog perioda: **“... šegrt se ponašao vjerno, marljivo i skromno, dobro je upućen u posao, te mu stoga izdaje najbolje preporuke...”***

Lehr - Zeugnis!

Peter Rutar aus Kirchheim
Zur H. C bei den Gesandigten seit 1ten
März 1871 bis zu den fröhlichen Tagen
des Jahres 1877 in der Lese- als. Maßen
und Bildwerke Lesezeiten verbunden,
daneben sich gewiss in dieser Lesezeit
von fleißig und steten Anwesenheit,
dieser die Gewandtheit andeutlich anerkennen,
sowie in der besten Fertigkeit ausgestellt
werden müssen,

Leid am 11. September 1877.

Georg Tauzher
Maßen und Bildwerke
Mr. Rutar

Učno pismo s podpisom Jurija Tavčarja, tu kot Georg Tauzher, iz 11. septembra 1877. Z njim potrjuje, da je Peter Rutar zaključil šest in pol leta dolg uk v njegovi delavnici in da je vešč slikarskega in kiparskega dela. / Potvrda o učenju napisana 11. rujna 1877. godine koju je potpisao Jurij Tavčar naveden kao Georg Tauzher. Potvrđuje da je Peter Rutar u njegovoj radionici završio naukovanje u trajanju od šest i pol godina i da je vješt u slikanju i kiparstvu.

Slikarski in kiparski mojster, kot se je podpisal Jurij Tavčar z vzdevkom Idrijski - tudi Taučar Georg in Tauzher Georg (1820-1892), je bil za mladega Petra, ki je bil pri njem od svojega petnajstega leta, verjetno pomemben vzornik. Tavčarja v literaturi največkrat opredeljujejo kot slikopodobarja, saj je najraje slikal. Izhajal je iz Layerjeve šole, kjer se je podobarstva učil v Kranju pri Layerjevem posinovljencu Josipu Egartnerju. Na stropu Layerjeve hiše je še vedno ohranjen lik kmeta ob senenem vozu s parom volov, ki ga je Tavčar naslikal v času uka. V središču Idrije je imel kasneje dobro opremljeno delavnico s pomočniki in številnimi sodelavci. Kot poljuden slikar je bil priljubljen zlasti na podeželju. Sam je največ slikal, kiparska in rezbarska dela je prepuščal pomočnikom. Prevzemal je raznovrstna mojstrska opravila: delal je oltarne slike, freske, lesene oltarje, tabernaklje in kipe, prenovil je mnogo oltarjev in prižnic. Največ je delal po Kranjskem, Primorskem in po Istri. Izredno dobro se je znal prilagoditi ljudskemu okusu in je imel zato mnogo naročil. Njegov umetniški talent je bil sicer skromen, umetniško obrtna ustvarjalnost pa obsežna. S svojimi posli je precej obogatel, a naj bi bil po naravi skromen. Ko je delal po vaseh, je s pomočniki obedoval po različnih kmečkih hišah. V Idriji je imel v lasti kar tri hiše.

Jurij Tavčar je rad uporabljal močne in žive barve, ki so značilne za barok, zanj značilna je bila zlasti temno modra. Na Tavčarjevo slikarstvo je vplivala tudi nazarenska likovna smer. Njegovi križevi poti so po večini kopije Fuehrichovih, ta je bil eden od v naših krajih najbolj popularnih avstrijskih nazarenskih slikarjev, ki jih bomo srečali tudi v povezavi z Rutarjevim kasnejšim delom. Zvest Layerjevemu rokodelskemu nasledstvu je ljudskemu okusu prilagajal baročne stilne elemente, pri oltarni arhitekturi (oltarji, prižnice, božji grob, krstilniki) se je prilagajal željam naročnikov in posegal po baročnih ali historičnih oblikah. Veliko je tudi prenavljal: v Cerkljah, na Šmarni gori, v Zgornjih Tenetišah, Čepovanu, Dolini pri Trstu, Karlovcu, Metliki ter v cerkvah po Istri.

Majstor slikarstva i kiparstva, kako se Jurij Tavčar potpisuje, s nadimkom Idrijski - također Taučar Georg i Tauzher Georg (1820. - 1892.), vjerojatno je bio važan uzor mladom Petru koji je uz njega bio od njegove petnaeste godine. Tavčar se u literaturi najčešće navodi kao slikar jer je najradije slikao. Završio je Layerovu školu gdje je studirao likovnu umjetnost u Kranju kod Layerova posinka Josipa Egartnera. Na stropu Layerove kuće i danas je sačuvan lik težaka uz kola sijena s parom volova koji je Tavčar naslikao tijekom svog naukovanja. Kasnije je u središtu Idrije imao dobro opremljenu radionicu s brojnim pomoćnicima. Kao slikar bio je osobito popularan na selu. Veći dio slikanja obavljao je sam, a posao kiparstva i rezbarenja prepuštao bi svojim pomoćnicima. Bavio se raznim majstorskim poslovima: izrađivao je oltarne slike, freske, drvene oltare, tabernakule i kipe, obnovio je mnoge oltare i propovjedaonice. Najviše je djelovao u pokrajinama Kranjskoj i Primorskoj te u Istri. Izuzetno se dobro prilagođavao pučkom ukusu zbog čega je i imao mnogo narudžbi. Njegov umjetnički talent inače je bio skroman, ali je zato njegovo umjetničko i obrtničko stvaralaštvo bilo veliko. Poprilično se obogatio svojim poslom, iako je po naravi slovio kao skroman čovjek. Kad je radio po selima, on i njegovi pomoćnici večerali su u različitim seoskim kućama. Posjedovao je čak tri kuće u Idriji.

Jurij Tavčar volio je koristiti jake i žive boje karakteristične za barok, a osobito mu je svojstvena bila tamnoplava. Na Tavčarevo slikarstvo također je utjecao nazarenski umjetnički stil. Njegovi križni putovi uglavnom su kopije onih Fuehrichovih - jednog od najpopularnijih austrijskih nazaretskih slikara na našim prostorima kojeg ćemo upoznati u vezi s kasnijim Rutarovim stvaralaštvom. Odan Layerovoj zanatskoj baštini barokne stilske elemente prilagodio je narodnom ukusu, u oltarnoj arhitekturi (oltari, propovjedaonice, Božji grob, krstionice) prilagodio se željama naručitelja i koristio barokne ili povijesne oblike. Mnogo je i obnavljao: u Cerkljama, na Šmarnoj gori, u Zgornjim Tenetišama, u Čepovanu, u Dolini kod Trsta, u Karlovcu, u Metliki i u crkvama u Istri.

Kot bomo spoznali v nadaljevanju, je Peter Rutar med svojim delom vsaj v začetku samostojne kariere kazal podobna stremjenja po poljudnosti, cel čas po podjetnosti. Obdobje učiteljevih baročnih podlog so pri Rutarju v zrelem obdobju nasledili novogotski in zgodnje renesančni vzori, ki jih je po željah naročnikov in svojih sposobnostih povzemal po tiskanih predlogah. Za razliko od učitelja, ki je svoj vzpon doživel nekaj desetletij prej, pa so mu bile gospodarske razmere po prvi svetovni vojni, po desetletjih uspehov, mnogo manj naklonjene. S prvo svetovno vojno se je namreč zaključilo obdobje obsežne prenovе cerkva in cerkvene opreme. Zato so zapisi o Rutarjevem delu po začetku vojne vedno bolj redki. S tem pa je kopnel tudi njegov zaslužek.

Ne vemo pri katerih delih svojega mojstra je v skoraj sedmih letih uka sodeloval vajenec Peter Rutar, a morda je prav z njim prišel tudi do ribniškega območja in do Pokolpja, iz katerega je izhajal del njegovih prednikov po mami, ter Kočevske, kjer je nadaljeval svoje samostojno delo.

Kako ćemo doznati u nastavku, Peter Rutar je tijekom svog rada odnosno barem na početku samostalne karijere pokazivao slične težnje prema uljudnosti, a sve vrijeme i prema poduzetništvu. Razdoblje učiteljevih baroknih podloga Rutar je u svom zreлом razdoblju zamijenio neogotičkim i ranorenesansnim uzorima koje je prema željama naručitelja i svojim mogućnostima sažimao iz tiskanih predložaka. Za razliku od njegovog učitelja koji je svoj uspon doživio nekoliko desetljeća ranije, ekonomske prilike nakon Prvog svjetskog rata i nakon desetljeća uspjeha bile su mu mnogo manje naklonjene. Prvi svjetski rat označio je kraj razdoblja opsežne obnove crkava i crkvene opreme pa su zapisi o Rutarovom radu nakon početka rata sve rjeđi, a time mu se posljedično smanjivala i zarada.

Ne znamo u kojim je radovima svog majstora sudjelovao šegrt Peter Rutar tijekom gotovo sedmogodišnjeg naukovanja, ali možda je upravo s njim stigao i do ribniškog kraja, do Pokuplja, odakle je bio i dio njegovih predaka po majci, te Kočevske gdje je nastavio sa samostalnim radom.

Sv. Jurij na konju in zmaj, ki je stal na strehi hiše Jurija Tavčarja – Idrijskega / Sv. Jurij na konju i zmaj koji je stajao na krovu kuće Jurija Tavčara – Idrijskega.

Samostojni začetki

Po jeseni 1877 v dokumentih za nekaj časa izgubimo sled za Rutarjem. Star je bil 21 let, to je bila starost, ko so morali fantje - vojaški obvezniki v vojsko. Je odšel na takrat triletno služenje ali je bil tega oproščen, ne vemo. Na osnovi potrdila iz 22. maja 1878, ki mu ga je izdal občinski urad v Cerknem in potrdil župnik, lahko sklepamo, da se je vsaj v delu teh treh let namesto v vojsko odpravil na potovanje po obrtnih delavnicah. Potrdilo, napisano v nemškem jeziku, govori o tem: »...**da je Peter Rotttar kipar vandravec, sin pokojnega Antona iz Cerkna št. 6, pravična, poštena in zvesta oseba in se je do tega časa dobro obnašal. Zato ga vsem kar najbolj priporočajo...**«.

Za obdobje po končanem uku je bilo v obrti v tistem času običajno tako imenovano vandranje. Izučeni pomočniki so takrat potovali od mojstra do mojstra in s tem pridobivali dodatne izkušnje. V tem obdobju je torej najverjetneje pomagal pri drugih mojstrih. Obenem je moral razmišljati še o samostojni poti, saj je potreboval lasten denar za preživetje. Domnevamo, da je neko obdobje do svojega prvega dokumentiranega dela morda prebil tudi na Tirolskem, čeprav imamo ohranjene dokumente o izkušnjah s tamkajšnjimi mojstri le za kasnejša leta. Tirolski rezbarski mojstri so namreč prav v 1870-ih letih doživljali razcvet svoje obrti in s časopisnimi oglasi iskali pomočnike. Kam vse ga je vodila pot v tem času, za sedaj še ne vemo.

Najstarejše ohranjeno priporočilo o samostojnem delu Petra Rutarja iz Cerkna 6 kot slikarja in kiparja je sicer datirano z 26. avgustom 1880, iz Jurjevice v župniji Ribnica. To je le nekaj manj kot tri leta po dokončanem uku. V veliki cerkvi Povišanja sv. Križa naj bi izdelal glavni in dva stranska oltarja. Vsekakor po obsegu ambiciozen projekt za mladega podobarja. Oltarje je okrasil s kipi in oltarnimi slikami ter zato dobil priporočilno pismo, ki ga je hranil v domačem arhivu do konca svojih dni. Kot so v pismu zapisali o njegovih delih: »...**jih je prav izvrstno napravu, da je vse občinstvo zadovoljno iz tem delam in se nasvetva vsakem ker taka deila ima, da se mu brez skerbi leta čez pusti.**« Priporočilno pismo sta v imenu županije podpisala župan in cerkveni ključar. Oltarji so bogato okrašeni z rokokojskim okrasjem in jih je morda le obnovil, njegova je verjetno kiparska kompozicija križanega Jezusa z angeloma, eden od njih prestreza kri, in apostolom Janezom pod njim na glavnem oltarju. Rutarjeve so tudi oltarna slika z identično kompozicijo in sliki na stranskih oltarjih. Oltarne slike so ljudsko naravnane in želijo prepričati z naivnim, malce pretiranim zanosom

Samostalni počeci

Nakon jeseni 1877. godine Rutaru se na neko vrijeme gubi trag u dokumentima. Imao je 21 godinu, to je bilo doba kada su momci trebali poći u vojsku. Ne znamo je li tada otišao na trogodišnju službu ili je toga bio oslobođen. Na temelju svjedodžbe od 22. svibnja 1878. koju mu je izdao općinski ured u Cerknu, a potvrdio župnik, možemo zaključiti da je barem dio ovih triju godina, umjesto u vojsku otišao dalje na putovanje tj. vandranje u zanatske radionice. Potvrda napisana na njemačkom jeziku kaže: »...**da je Peter Rotttar putujući kipar, sin pok. Antona iz Cerkna br. 6, pravedna, poštena i vjerna osoba i dobro se ponašao do tog vremena. Zato ga toplo preporučuju svima...**«.

Za razdoblje nakon završenog naukovanja u tadašnjem zanatu bilo je uobičajeno tzv. vandranje. Obučeni pomoćnici tada su putovali od majstora do majstora i tako stjecali dodatno iskustvo. U tom je razdoblju najvjerojatnije radio kod drugih majstora. Istovremeno je morao razmišljati i o samostalnom putu jer mu je za preživljavanje trebao vlastiti novac. Pretpostavljamo da je određeno vrijeme prije svog prvog dokumentiranog rada proveo u Tirolu, iako su sačuvani dokumenti o njegovim iskustvima s tamošnjim majstorima samo za kasnije godine. Tirolski majstori rezbari procvat svog zanata doživljavaju sedamdesetih godina 19. stoljeća i pomoćnike traže preko novinskih oglasa. Još uvijek ne znamo kamo ga je točno put vodio tijekom tog vremena. Najstarija sačuvana preporuka o samostalnom radu Petra Rutarja iz Cerkna 6 kao slikara i kipara datirana je 26. kolovoza 1880. iz Jurjevice u župi Ribnica u Kranjskoj. To je tek nešto manje od tri godine nakon završetka naukovanja. U velikoj je crkvi Uzašašća sv. Križa izradio glavni i dva bočna oltara što je predstavljalo ambiciozan projekt za mladog umjetnika. Oltare je ukrasio kipovima i oltarnim slikama te je stoga dobio pismo preporuke koje je do kraja života čuvao u kućnom arhivu. Kao što su u pismu zapisali o njegovim radovima: »...**vrlo su dobro osmišljeni, tako da je cijela publika zadovoljna ovim radovima i savjetujemo svima koji imaju takve radove da ga bez problema prepuste tom majstoru.**« Preporuke su u ime županije potpisali gradonačelnik i crkveni ključar. Oltari su bogato ukrašeni rokoko dekoracijom i moguće da ih je on samo obnovio. Njemu se može pripisati skulpturalna kompozicija raspetog Isusa s dva anđela, od kojih jedan hvata krv, i apostol Ivan pod njim na glavnem oltaru. Rutarove su također slika na glavnem oltaru te slike na bočnim oltarima. Oltarne su pale izrađene po pučkom ukusu i žele uvjeriti naivnim, pomalo pretjeranim zanosom u gestama prikazanih oso-

N° 651

Leugniss

Das gefertigte Gemeindevorstand
wird bestätigt, das Peter Kollar Lileguirungssch
Neser das folgende Anton und Kirchheim Gt. 6
aus müssigstellen gannesten, und dann zuverfügen
und bis dato sehr gut gepflegt worden ist.
Aufwachs wird von gefertigten, jener an das
besten umgepflegt.

Gemeindevorstand Kirchheim am 22 Mai 1878

Das Gemeindevorstand
Kobobnik
f

Josephine v. beiberg

Joseph Geran
Herrn v. Geran.

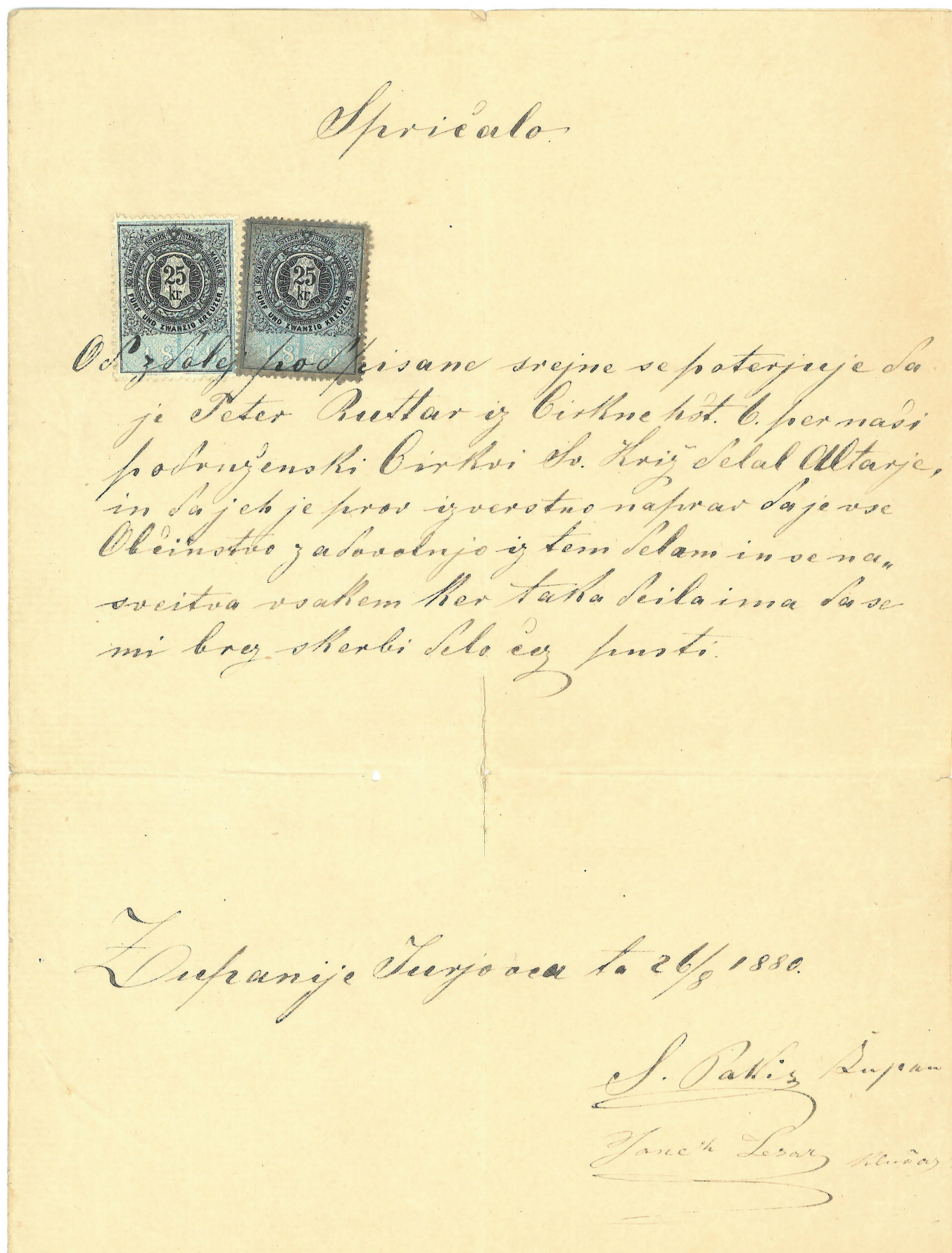
Potrdilo občinskega urada Cerkno iz 22.maja 1878 / Svjedodžba općinskog ureda Cerkno od 22. svibnja 1878. godine.

v gestah upodobljenih oseb. Preseneča tudi ozadje, ki je na slikah zapolnjeno z detajli, podobno kot draperije, ki se pretirano gubajo in s tem zapolnjujejo ter poskušajo dinamizirati površino. Zanimivo je, da sta

ba. Iznenaduje i pozadina koja je na slikama ispunjena detaljima, poput draperija koje se pretjerano skupljaju i na taj način ispunjavaju i dinamiziraju površinu. Zanimljivo je da su draperije i poze likova na slici Žalosne Ma-

draperiji in pozi oseb na sliki Žalostne Matere Božje in sv. Janez Evangelista v velikem delu zrcalni, enako kot stranski zavesi simetrično zapirata prostor. Gre torej

jke Božje i sv. Ivana Evangelista u većem dijelu identične, baš kao što bočne zavjese simetrično zatvaraju prostor. Riječ je promišljenoj, ali jednostavnoj kompoziciji triju

Prvi dokument, ki potrjuje samostojno delo Petra Rutarja v cerkvi Povišanja sv. Križa, Jurjevica pri Ribnici, 26. avgusta 1880 / Prvi dokument od 26. kolovoza 1880. godine potvrđuje samostalni rad Petra Rutara u crkvi Uzašašća sv. Križa u Jurjevici kod Ribnice.

za premišljeno, a enostavno kompozicijo treh v istem času nastalih oltarnih slik. Oltarji se spogledujejo z ljudsko baročnimi vzori, kot jih je Rutar verjetno videval že v delih svojega učitelja iz Idrije, morda pa tudi na Tirolskem pri kakem slikarju, ki je slikal za kmečke naročnike. K temu govori tudi zborček angelov okoli križanega na oltarni sliki. Takega lahko najdemo še marsikje v alpskem prostoru tistega časa.

oltarnih pala nastalih u isto vrijeme. One koketiraju s pučkim baroknim uzorima što je Rutar vjerojatno već vidio u djelima svog učitelja iz Idrije, a možda i u Tirolu kod nekog od slikara koji je slikao grobne križeve za seoske naručitelje. O tome govori i zbor anđela oko Raspetog na oltarnoj pali. Takvih ima i drugdje u alpskom području tog vremena.

Rutarjeve oltarne slike: v starejšem glavnem oltarju ter stranskih novih, z rokokojskim rezljanim okrasjem navdahnjenih oltarjih iz podružnične cerkve sv. Križa, Jurjevica pri Ribnici. Žalostna Mati Božja, Križanje in sv. Janez Evangelist, naslikane leta 1880 še v ljudsko baročni maniri. / Rutarove oltarne slike: u starijem glavnom oltaru te pobočnim oltarima inspirirane rokoko izrezbarenim ukrasom iz filijalne crkve sv. Križa u Jurjevici kod Ribnice. Majka Božja Žalosna, Raspeti Krist i sv. Ivan Evanđelist naslikani 1880. godine u baroknoj pučkoj maniri.

Vplivi iz Tirolske

Za zgodbo Rutarjevega delovanja je zanimivo nekaj kasnejše potrdilo iz 12. oktobra 1884. V njem rezbar in graditelj oltarjev Franz Schmalzl iz St. Ulricha - Val Gardene na Tirolskem potrjuje, da je Peter Rutar - slikar in kipar, delal zanj v času od 19. februarja 1881 do 10. oktobra 1884. Zanimivo, saj Rutarja mojster poimenuje za slikarja in kiparja, s čimer poudarja njegovo samostojnost, a tudi zato, ker imamo iz tega obdobja ohranjena še priporočilna pisma o njegovih samostojnih podvigih iz popolnoma drugega območja monarhije – iz Plešci (11. avgust 1881), Hriba (10. oktober 1881), žal že izbrisani podpis z oltarja v Starem

Utjecaji iz Tirola

O razvoju Rutarovog djelovanja svjedoči i potvrda nastala 12. listopada 1884. godine. U njoj rezbar i graditelj oltara Franz Schmalzl iz St. Ulricha - Val Gardene u Tirolu potvrđuje da je Peter Rutar, slikar i kipar, radio za njega od 19. veljače 1881. do 10. listopada 1884. Zanimljivo je što majstor Rutara naziva slikarom i kiparom čime ističe njegovu samostalnost, ali i što iz tog razdoblja postoje i pisma preporuke o njegovim samostalnim pothvatima iz sasvim drugog područja monarhije: iz Plešci (11. kolovoza 1881.) i Hriba (10. listopada 1881.), zatim nažalost već izbrisani potpis s oltara crkve u selu Stari Kot vjerojatno iz 1882. ili 1883. godine, iz Kuželja (21. listopada 1884.)

Kotu, verjetno iz leta 1882 ali 1883, Kuželja (21. oktobra 1884), Turkov (13. november 1884). Navajamo tudi zadnji dve, saj je vsako od izvedenih del zahtevalo vsaj nekaj tednov ali mesecev dela. Vsa tu navedena dela so se torej prekrivala z obdobjem, navedenim v potrdilu mojstra iz St. Ulricha.

te iz Turki (13. studenog 1884.). Spominjemo i posljednja dva jer je svaki od radova zahtijevao barem nekoliko tjedana rada ili čak i više vremena. Svi ovdje spomenuti radovi su se stoga preklapali s razdobljem navedenim u potvrdi majstora iz St. Ulricha.

Potrdilo o delu za Franza Schmalzla iz St. Ulricha - Val Gardene na Tirolskem od 1881 do 1884. leta / Potvrda o radu za Franza Schmalzla iz St. Ulricha - Val Gardene u Tirolu od godine 1881. do 1884.

St. Ulrich in celotna dolina Val Gardene, po nemško Gröden, je bila tedaj del avstrijskega dela monarhije in v drugi polovici 19. stoletja že dobro povezana z železnico v ostala območja monarhije, torej tudi do Kranjske. Kiparstvo je imelo v Val Gardeni dolgo tradicijo, saj so dolino obkrožali gozdovi borovcev z izredno kvalitetnim lesom za rezljanje. Ko je skozi 19. stoletje naraščalo povpraševanje po sakralni umetnosti, je v sedemdesetih letih 19. stoletja tu skoraj sočasno nastalo več velikih umetno obrtnih delavnic, ki so uspešno tržile svoje izdelke. Uspešnica v tistem času so postale tudi nazarenske jaslice, ki so jih sprva dostavljali predvsem v Avstro-Ogrsko, nato pa so se z naročili sčasoma razširile po vsem svetu. Samo v St. Ulrichu naj bi bilo registriranih 330 rezbarjev. Za tako veliko število ne moremo pričakovati, da so bili vsi kvalitetni umetniki, saj je med njimi vladala tudi velika cenovna konkurenca.

Eden od tam dejavnih in priznanih rezbarjev je bil Franz Schmalzl (1843-1924), ki je izhajal iz stare družine rezbarjev. Franza Schmalzla so uradno označevali kot »kiparja in slikarja sodov«, objavljena potrdila o njegovem delu pa potrjujejo, da so ga naročniki »močno priporočali zaradi njegovega umetniškega dela in zelo zmernih cen«. Preživel je še kot hotelir, kar je redno oglaševal.

Zanimiv je zapis popotnika iz tistega časa o tem, kako je izgledalo bivanje pri mojstru. V zapisu piše, da je nekaj noči prenočil pri kiparju, in daje zanimiv vpogled v tedanji način dela podobarjev. Schmalzlova hiša je bila poleg delavnice tudi gostišče. Lastnik jo je poimenoval kar Hotel Marienheim, saj naj bi bilo tedaj njegovo glavno delo rezljanje Marij in svetnikov. Popotnik je zapisal takole: **»Ko smo prispeli v Hotel Marienheim, nas je v poltemi večera presenetil izdelek lastnikove umetnosti. Na hodniku v prvem nadstropju, skozi katerega smo morali na poti do naše sobe, je stala ob steni prislonjena figura križanega Kristusa v skoraj naravni velikosti, poslikana z belo oljno barvo in z na gosto nanešenimi krvavimi madeži, kot je tu običaj. Zdrznili smo se ob pogledu nanj, vendar smo se na podobne reči v naslednjih dneh počasi navadili. Vsak dan so se namreč tam sušile nove postave križanih in svetnikov, tatov in mučencev ... Vonj oljne barve je bil omamen. Barve pa naj bi zaradi visoke vsebnosti svinca škodljivo vplivale na zdravje izdelovalcev. Naš pogumni in delavni gospodar Francesco Schmalzl, ki je kot že omenjeno, več predvsem sakralne zvrsti in čigar delovna soba je bila polna poslikanih in neposlikanih predmetov križanja, je z izgledom dokazoval nezdravo naravo svojega poklica, saj je hodil po hiši ves bled in pogosto tarnal o svojem šibkem, slabem zdravju.»** Opis doma podobarja je zanimiv, da si lažje predstavljamo, kako je bilo tudi pri Rutarjevih v času njegove največje dejavnosti, ko so se izdelki iz delavnice kar vrstili.

Z izdelki tirolskih mojstrov se srečamo tudi po naših cerkvah, tako je bil na primer za cerkev v Čabru iz St. Ulricha nabavljen kip Blažene Device Marije, narejen v delavnici poznanega rezbarja Ferdinanda Stufflessler-ja. Kip še vedno stoji na desnem stranskem oltarju Petra Rutarja.

St. Ulrich i cijela dolina Val Gardene, njemački Gröden, tada je bila dio austrijskog dijela Monarhije i već u drugoj polovici 19. stoljeća bila je željeznicom dobro povezana s ostalim područjima Monarhije, pa tako i s Kranjskom.

Izrada skulptura je u Val Gardeni imala dugu tradiciju jer je dolina bila okružena borovom šumom s izuzetno kvalitetnim drvom za rezbarenje. Kad je tijekom 19. stoljeća rasla potražnja za sakralnom umjetnošću, sedamdesetih godina 19. stoljeća ovdje je gotovo istodobno nastalo nekoliko velikih obrtničkih radionica koje su uspješno plasirale svoje proizvode. Uspjeh su tada doživjele i nazarenske jaslice koje su se isprva isporučivale uglavnom u Austro-Ugarsku, a potom su se s narudžbama proširile svijetom. Samo se u St. Ulrichu navodi da je bilo registrirano 330 rezbara. Ne možemo očekivati da su svi od registriranih bili kvalitetni umjetnici jer je među njima bila i velika cjenovna konkurencija.

Jedan od tamošnjih aktivnih i uglednih rezbara Rutarovog vremena bio je Franz Schmalzl (1843.-1924.) koji je potekao iz stare rezbarske obitelji. Franz Schmalzl službeno je opisan kao "kipar i slikar bačvi", a objavljene

potvrde o njegovom radu svjedoče o tome da su ga "naručitelji snažno preporučivali zbog svog umjetničkog rada i vrlo umjerenih cijena". Živio je i kao hotelijer što je redovito reklamirao.

Vrijedna je bilješka putnika iz tog vremena o tome kako je bilo boraviti kod gospodara. U zapisu se navodi da je kod kipara proveo nekoliko noći, a posebno je zanimljiv uvid u rad kipara tog vremena. Schmalzlova kuća je osim radionice bila i gostinjska kuća. Vlasnik ju je nazvao Hotel Marienheim jer mu je tada glavni posao bilo rezbarenje lika Marije i svetaca. Putnik je zapisao sljedeće: „**Kad smo stigli u hotel Marienheim, u večernjem mraku iznenadio nas je umjetnički proizvod vlasnika. U hodniku na prvom katu, kroz koji smo morali proći na putu do naše sobe, stajao je uza zid lik raspetoga Krista gotovo u prirodnoj veličini, naslikan bijelom uljanom bojom i debelo zamazan krvlju, kao i običaj ovdje. Ježili smo se od pogleda na njega, ali smo se sljedećih dana polako priviknuli na takve stvari. Tu su se svaki dan sušili novi likovi raspetih i svetaca, lopova i mučenika... Miris uljane boje bio je opojan. Boje navodno imaju štetan učinak na zdravlje proizvođača zbog visokog udjela olova. Naš hrabri i marljivi majstor Francesco Schmalzl, koji je, kao što je već spomenuto, bio je vješt prije svega u sakralnom žanru i čija je radna soba bila puna oslikanih i neoslikanih predmeta, raspeća, pokazao je svojom pojavom nezdravu prirodu svoje profesije, jer je hodao po kući sav bljedi i često pričao o svom slabom zdravlju.**“ Zanimljiv je opis slikareva doma pa je lakše zamisliti kako je bilo Rutarovima u vrijeme njegove najveće aktivnosti, kada su se proizvodi iz radionice nizali jedan za drugim po cijeloj kući. I u našim crkvama susrećemo proizvode tirolskih majstora pa je tako za crkvu u Čabru iz St. Ulricha nabavljen kip Blažene Djevice Marije izrađen u radionici poznatog rezbara Ferdinanda Stuflessera. Kip i danas stoji na desnom bočnom oltaru koji je izradio Peter Rutar.

Oglas za delavnico Franza Schmalzla (Koledar za avstrijskega rojaka, 1889), v katerem ponuja svoje izdelke: svetniške kipe, oltarje, prižnice, slike križevga pota, kipe Jezusa, poljske križe, jaslce ipd. Ponuja tudi že ilustrirani cenik, po katerem se izdelke lahko naroči po pošti. / Oglas za radionico Franza Schmalzla (Kalendar za avstrijskog sunarodnjaka, 1889.) u kojoj nudi svoje proizvode: kipove svetaca, oltare, propovjedaonice, slike križnog puta, Isusove kipove, poljske križeve, jaslce, scene i dr.. Nudi i ilustrirani cjenik prema kojem se proizvodi mogu naručiti poštom.

Do St. Ulricha se je dalo v Rutarjevem času iz Kranjske že pripeljati z železnicom. Ko smo pregledali stare železniške karte in vozne rede, smo ugotovili, da je bila pot do tja po progi iz Rakeka, preko Ljubljane in Beljaka dolga približno 445 km. To pomeni najmanj dva do tri dni potovanja z vlakom. Prišteti je potrebno še 60 km ali najmanj en cel dan poti z vozom na konjsko vprego po cesti iz Plešč do Rakeka. Skupaj torej najmanj štiri

Do St. Ulricha u Rutarovo se doba već moglo doći vlakom iz Kranjske. Pregledom starih željezničkih karti i voznih redova ustanovili smo da je ruta od Rakeka preko Ljubljane i Beljaka duga oko 445 km. To podrazumijeva najmanje dva do tri dana putovanja vlakom. Treba dodati još 60 km ili barem jedan cjelodnevni put konjskom zapregom cestom od Plešci do Rakeka što sveukupno čini najmanje četiri dana putovanja. Dakle, realna je pretpostavka da

dni potovanja. Tako je sicer realna domneva, da bi lahko bil Rutar v času omenjenih treh let in pol kdaj na Tirolskem, a strošek potovanja ni bil majhen in je moralo biti število obiskov zato omejeno.

Najverjetneje, da je bil Rutar v St. Ulrichu le kako obdobje pred poroko v Plešcih, kjer se je poročil 23. maja 1881. Na Tirolskem bi z delom v delavnicah lahko izpilil tehniko, si pridobil nove izkušnje ter si prislužil kak začetni kapital. Ker so tamkajšnji rezbarji svoje izdelke ponujali s katalogi, kar je razvidno iz oglasa, in svoje izdelke razpošiljali po pošti, je bilo njegovo delo za Schmalzla, najverjetneje kar »delo od doma« kot temu pravimo danes. V navedenem obdobju iz potrdila, bi lahko Rutar za mojstra iz Tirolske po poštnem naročilu rezljal in poslikaval kipce kar v Plešcih. Dokončane izdelke bi potem po pošti pošiljal mojstru na Tirolsko ali pa v njegovem imenu končnemu naročniku. Nekaj Schmalzlovih izdelkov imamo namreč celo po cerkvah v Sloveniji. Preko teh izdelkov bi Rutar lahko prišel tudi do prvih stikov z okoliškimi župniki za kasnejša samostojna naročila.

je Rutar mogao boraviti negdje u Tirolu tijekom spomenute tri i pol godine, pritom trošak puta nije bio mali pa je stoga broj posjeta morao biti vrlo ograničen.

Najvjerojatnije je da je Rutar u St. Ulrichu proveo samo određeno razdoblje prije vjenčanja u Plešcima gdje se vjenčao 23. svibnja 1881. U Tirolu je mogao raditi u radionicama kako bi usavršio svoju tehniku, stekao nova iskustva i zaradio početni kapital. Budući da su tamošnji rezbari svoje proizvode nudili putem kataloga, što je vidljivo iz reklame, a svoje su proizvode distribuirali i poštom, njegov rad za Schmalzla vjerojatno je bio "rad od kuće" kako ga danas nazivamo. Kako saznajemo iz potvrde u navedenom je razdoblju Rutar mogao u Plešcima rezbariti i oslikavati kipiće za majstora iz Tirola. Gotovi proizvodi potom bi se poštom slali obrtniku u Tirol ili u njegovo ime krajnjem kupcu. Neke Schmalzlove proizvode možemo pronaći čak u crkvama diljem Slovenije. Preko ovih proizvoda Rutar je mogao doći i do prvih kontakata s okolnim župnicima za kasnije samostalne narudžbe.

Stare figure jaslic iz cerkve v Brod Moravicah / Stare jaslice iz crkve u Brod Moravicama.

Edine jaslice v dolini Kolpe, za katere po obliki morda lahko domnevamo Rutarjevo avtorstvo so ohranjene v Brod Moravicah. Po drugih cerkvah v dolini so jaslice večinoma mlajše, iz trgovin v večjih mestih. Po naših cerkvah se je Rutar v času največje zaposlitve izgleda raje posvečal večjim delom – oltarjem s kiparskim okrasjem in oltarnim slikam.

Jedine jaslice u dolini Kupe za čiji se oblik može pretpostaviti da su Rutarovo djelo sačuvane su u Brod Moravicama. U ostalim crkvama u dolini jaslice su uglavnom mlađe nabavljene u dućanima u većim mjestima. Prema očuvanim predmetima u našim crkvama možemo zaključiti da se Rutar u vrijeme svoje najveće zaposlenosti radije posvećivao većim radovima - oltarima sa skulpturalnim ukrasom i oltarnim slikama.

V času vandraja ali dela na Tirolskem se je Rutar lahko spoznal tudi z izdelki, ki so v tem obdobju služili obširni regotizaciji tamkajšnjih cerkva. Variacije okrasja z gotskimi vplivi, od kipov do oblikovanja oltarjev, je Rutar kasneje velikokrat uporabljal do konca svojega delovnega obdobja. Morda je v tem času pridobil tudi glavno literaturo s slikovnimi podlogami, ki jih je uporabljal pri delu in na katerih je gradil svoje stvaritve.

Tijekom svojih vandraja ili rada u Tirolu Rutar se također mogao upoznati s proizvodima koji su u tom razdoblju služili opsežnoj regotizaciji lokalnih crkava. Varijacije ukrašavanja s gotičkim utjecajima, od kipova do oblikovanja oltara, Rutar je kasnije mnogo puta koristio do kraja svog stvaralačkog djelovanja. Možda je u to vrijeme nabavio i glavnu literaturu sa slikovnicama koje je koristio u svom radu i na kojima je gradio svoje kreacije.

Svjedočba

Gospodin Petar Rutar slikar i kipar
Kroz vrijeme od jedne godine na sveobće rado-
voljstvo ovdješnje crkve umjetno izbojadi-
sao, i sa bibličko simboličkim slikama
ukrasio. Četiri nova kipa iz teroa napravio,
i ine popravke na kriptenih vele oješto izra-
diao. Smatram se na dužnost naovdnoga
Rutara i stručna savjetnika kao valjano-
ga umjetnika preporučiti.

u Plešćih dne 4 Kolovoza 1881

Petar Lukarović
Župnik

Potrdilo o delu v cerkvi na Pleščih iz leta 1881 / Svjedočba o radu u crkvi na Pleščima iz godine 1881.

Plešce in prva poroka

Za leto 1881 iz dokumentov izvemo, da ga je samostojno delo pripeljalo v Plešce, kjer je preko poletja obnovil poslikavo glavnega oltarja v župnijski cerkvi sv. Trojice in izdelal štiri kipe angelov ter za to 4. avgusta od župnika prejel priporočilno pismo. V istem letu je delal tudi na bližnjem Hribu (pri Gerovem). V tedaj župnijski cerkvi sv. Lenarta je obnovil glavni oltar in izdelal nov tabernakelj. Kot je zapisal župnik, je: **»...veliki oltar sasma ukusno renovirao te upravo arhitektonički novi tabernakal napravio, što se svakomu što išta ukusa imade, dopasti mora; radi njegova solidna i poštena djela preporuča ga ovaj župni ured, koji je njegovim poslom sasma zadovoljan, da mu sjegurno povjeri se bude kakav crkveni posao, kojeg će on na opšte zadovoljstvo izvesti. Župni ured, Na Hribu, 19. listopada 1881, Mate Martinčić «**

Tabernakelj in angela, Rutarjevo delo na Hribu / Tabernakulj i angeli, Rutarov rad na Hribu.

Po prvi polovici 19. stoletja, ko so naše cerkve po dolini opremljali pretežno podobarji iz Cerknice, ti so sledili strogemu baročnemu klasicizmu, je moral biti Rutarjev prihod v dolino kot svež veter. Prinesel je drugačne vzorce in prakso iz tedaj visoko cenjenega umetno obrtnega tirolskega okolja, ki pa jo je lahko le počasi uveljavil. Predvsem je bil prvi podobar iz bolj oddaljenih krajev, celo izven Kranjske, ki se je tu naselil za stalno.

Plešce i prva ženidba

Iz dokumenata saznajemo da je Rutara 1881. godine samostalni rad doveo u Plešce gdje je tijekom ljeta obnovio sliku glavnog oltara u župnoj crkvi Presvetog Trojstva i izradio četiri kipa anđela za što je 4. kolovoza dobio preporuku od župnika. Iste godine djeluje i na obližnjem Hribu kod Gerova. U tamošnjoj župnoj crkvi sv. Leonarda opata obnovio je glavni oltar i sagradio novi tabernakul. Kako je župnik zapisao: **»... veliki oltar sasma ukusno renovirao te upravo arhitektonički novi tabernakal napravio, što se svakomu što išta ukusa imade, dopasti mora; radi njegova solidna i poštena djela preporuča ga ovaj župni ured, koji je njegovim poslom sasma zadovoljan, da mu sjegurno povjeri se bude kakav crkveni posao, kojeg će on na opšte zadovoljstvo izvesti. Župni ured, Na Hribu, 19. listopada 1881, Mate Martinčić «**

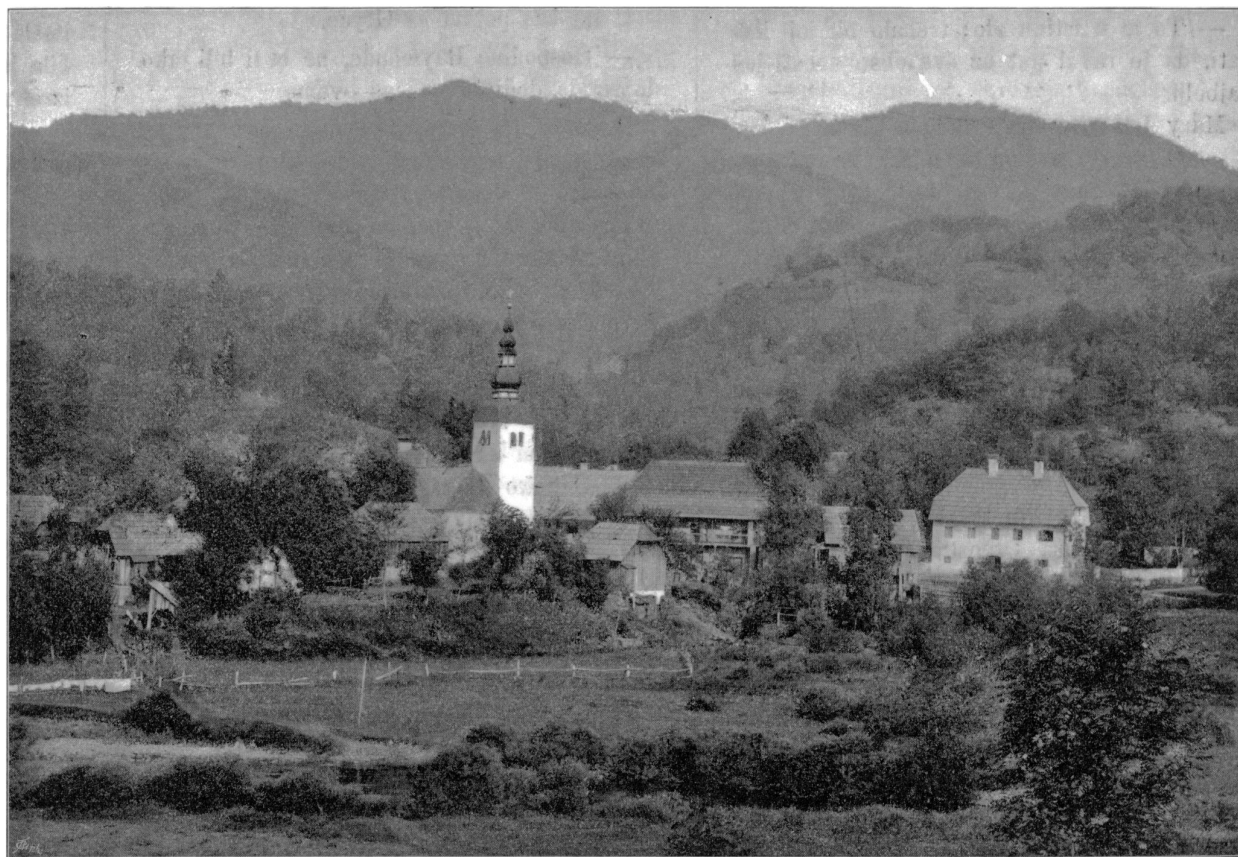

Žig župnije Plešce iz Rutarjevoga časa / Pečat župe Plešce iz vremena Rutara.

Nakon prve polovice 19. stoljeća kada su naše crkve u dolini opremali uglavnom cerkniški majstori koji su slijedili strogi barokni klasicizam, Rutarov dolazak na ovo područje morao je biti poput daška svežeg zraka. Iz tada vrlo cijenjene obrtničke tirolske sredine donio je različite obrasce i prakse koje je polagano utemeljio. Bio je prvi slikar iz udaljenijih krajeva, pa i izvan Kranjske, koji se ovdje stalno nastanio.

V Plešćih je spoznao svoju prvo ženu Mariju, leta 1855 rojeno Turk iz Požarnice, po pripovedovanju domačinov naj bi bila iz družine Starinkinih, in se z njo že 23. maja 1881 poročil. O njej in njeni družini nismo uspeli izvedeti kaj dosti, po pripovedovanju naj bi takrat Marija delala kot kuharica v župnišču. Tam sta se po vsej verjetnosti tudi srečala. Po tedanjih pravilih oklicev je moralo biti to nekaj mesecev prej, kar govori o Rutarjevih obiskih pri pleškem župniku. Naslednje leto sta že dobila prvega otroka, hčerko Marijo.

U Pleščima je upoznao svoju prvu suprugu Mariju rođenu Turk 1855. godine iz Požarnice. Po kazivanju mještana bila je iz obitelji Starinkinih s kojom se vjenčao 23. svibnja 1881. godine. O njoj i njezinoj obitelji nismo uspjeli saznati puno: prema priči Marija je u to vrijeme radila kao kuharica u župnom dvoru i vjerojatno su se tamo i upoznali. Prema tadašnjim pravilima saziva to je moralo biti nekoliko mjeseci ranije što govori o Rutarovim posjetima župniku iz Plešći. Već su sljedeće godine dobili prvo dijete, kćer Mariju.

PLEŠĆE, U HRVATSKOM GORSKOM KOTARU

Po fotografiji D. Žagara. (Iz djela: Gorski kotar od Dragutina Hirca)

Fotografija Plešč v 1880-ih letih, župnišče je zgradba desno (Dom i svijet) / Fotografija Plešč u 1880-im godinama, sa župnim dvorom desno (Dom i svijet).

Od leta 1881 do leta 1884 je Rutar med bivanjem na Plešćih, kot lahko sklepamo iz dokumentov, vzporedno delal za tirolskega rezbarja in graditelja oltarjev Franza Schmalzla. Poleg tega je v tem času iz Plešč samostojno obnavljal oltarje na Hribu, obnavljal in delal nove oltarje v Kuželju, kjer izdelava nova stranska oltarja Svete družine in sv. Kozme in Damjana. Ko je v Starem Kotu pri Dragi za Božič leta 1880 pogorela cerkev sv. Frančiška Ksaverja in so v naslednjih dveh letih zgradili novo, je do blagoslova cerkve z opremo septembra 1883 (sodeč po leta 2011 še vidnem ostanku podpisa na zadnji strani

Od 1881. do 1884. godine za vrijeme boravka u Pleščima, kako možemo zaključiti iz dokumenata, Rutar paralelno radi za tirolskog rezbara i graditelja oltara Franza Schmalzla. Osim toga u to je vrijeme u Pleščima samostalno obnovio oltare crkve na Hribu te obnovio i izradio nove oltare u Kuželju gdje je izradio nove bočne oltare Svete obitelji i sv. Kuzme i Damjana. Na Božić 1880. godine u Starom Kotu kod Drage izgorjela je crkva sv. Franje Ksaverskog, nakon čega je sagrađena nova u naredne dvije godine, a do blagoslova crkve s opremom u rujnu 1883. Rutar je u njoj, sudeći po još vidljivom potpisu na

Oltarne slike iz Starega Kota se počasi oddaljujejo od prej prisiljene dekorativnosti in se osredotočajo na slikarsko jasen, a še vedno ljudski izraz likov, ki so tu prikazani že bolj realistično. Naslikano verjetno v letih 1882 in/ali 1883, ko naj bi Peter Rutar prebival v Plešcih. / Oltarne slike iz Starog Kota polako se odmiču od dotadašnje forsirane dekorativnosti i ukazuju na slikarski jasan, ali još uvijek na selu popularan izraz likova koji su ovdje prikazani mnogo realističnije. Naslikane su vjerojatno 1882. i/ili 1883. godine kada je Petar Rutar navodno živio u Plešcima.

glavnega oltarja), zanjo izdelal glavni in oba stranska oltarja z oltarnimi slikami vred: poleg sv. Frančiška še sliki sv. Jurija in sv. Roka. Vse slike so še vedno bližje ljudski umetnosti kot bolj vzvišenim predlogam. V Turkih je Rutar leta 1884 obnovil polikromijo vseh treh oltarjev in izdelal nove oltarne slike v stari cerkvi sv. Križa, za katere ne vemo ali so še ohranjene.

Že v začetnem obdobju je torej začel konstruirati in graditi tudi nove oltarje, za kar je potreboval večšega mizarja, ki je izdelal ogrodje, mizarске dele ter strugarske izdelke. Kdo in od kod so bili ti mizarji, žal ne vemo, saj je pogodbe z župniki podpisoval sam in pridobival priporočilna pisma le na svoje ime. Tudi v pregledanih župnijskih kronikah je v takih primerih kot izvajalec naveden zgolj Peter Rutar.

Rutar je v tem obdobju precej napredoval v slikarski tehniki, a se slike med seboj razlikujejo po kvaliteti likovnega izraza. Obenem je v njegovem tudi kasnejšem opusu zelo težko oceniti, ali so izdelki izključno njegovi, ali je kateri delo pomočnikov, ki jih je občasno že imel. Pri slikah tudi ni jasno ali je podpisoval s svojim imenom le svoje izdelke, izdelkov pomočnikov pa morda ne. Nekaterе slike, ki so kvalitetno naslikane, nimajo njegovega podpisa. Morda je ta skrit za okvirjem? Iz slik na terenu se dozdeva, da so večje formate slikanih platen napenjali ali ponovno prenapenjali na slepi okvir v cerkvah samih, ko je bilo včasih potrebno slepi okvir prilagoditi mizarским dimenzijam ločeno izvedenega oltarnega okvirja, zato je podpis včasih skrit za slepim

poledini glavnog oltara iz 2011. godine, izradio glavni i oba bočna oltara s oltarnim slikama: uz sv. Franju još i slike sv. Jurja i sv. Roka. Sve su slike i dalje bliže pučkoj umjetnosti nego uzvišenijim primjercima. Rutar je 1884. godine u Turkima obnovio polikromiju svih triju oltara i izradio nove oltarne slike u staroj crkvi sv. Križa za koje ne znamo jesu li i dalje sačuvani.

Rutar je već u početnom razdoblju počeo konstruirati i graditi nove oltare za što mu je trebao vješt stolar koji je izrađivao okvire, stolarske dijelove i tokarske proizvode. Nažalost, ne znamo tko su i odakle su bili ti stolari jer je sam potpisivao ugovore s župnicima i dobivao preporuke samo na svoje ime. Čak se i u pregledanim župnim kronikama u takvim slučajevima kao izvršitelj navodio samo Peter Rutar.

U tom je razdoblju Rutar znatno napredovao u slikarskoj tehnici, a slike se međusobno razlikuju po kvaliteti likovnog izraza. Pritom je i u njegovom kasnijem opusu vrlo teško procijeniti jesu li proizvodi isključivo njegovi ili su neki od njih djelo pomoćnika koje je povremeno imao. Na slikama također nije jasno je li svojim imenom potpisivao samo svoje proizvode ili i proizvode svojih pomoćnika. Na nekim slikama koje su kvalitetno slikane nema njegovog potpisa. Možda je skriven iza okvira? Iz slika na terenu vidljivo je da su veći formati platna bili više puta napinjani na slijepi okvir u samim crkvama. Ponekad je bilo potrebno prilagoditi okvir stolarskim dimenzijama zasebno izrađenih oltarnih okvira pa je potpis bio skriven iza njega i ujedno teško vidljiv. U manjim crkvama nas-

S slikarsko različnima oltarnima slikama iz Kuželja je Rutar leta 1884 dosegel zavidljivo raven slikarske tehnike, ki se je bistveno razlikovala od del na Jurjevici in Binklu. Figure so slikane v klasicistično umirjeni podobi in s skrbno izvedenimi draperijami. Podobno bradate moške obraze srečamo še na več slikah iz kasnejših let. / Rutar je več oltarnim slikama iz Kuželja 1884. dosegao zavidnu razinu slikarske tehnike koja se bitno razlikovala od radova u Jurjevici i Binklu. Figure su naslikane u klasično smirenoj slici i s pomno izvedenim draperijama. Slična lica bradatih muškaraca mogu se naći na nekoliko slika iz kasnijih godina.

okvirjem in težko viden. Naslikane figure so po manjših cerkvah bolj okorne, s patetiko in dogajanjem bližje ljudski pobožnosti. A npr. v Kuželju, kjer je v cerkvi stal bogato in kvalitetno okrašen glavni oltar iz nekaj starejšega obdobja, uspejo biti vzvišeno umirjene kot je narekovala nazarenska smer cerkvene umetnosti. V izdelkih se je torej prilagajal željam naročnikov in jim poskusil čim bolj slediti. V slikarski tehniki se je z leti izuril in opustil prvotne neobarokne, ljudsko podobarske pristope. Pri delu je verjetno bolj dosledno uporabljal tiskane likovne predloge, a jih je znal tudi dokaj inovativno prirediti prostoru in naročniku. Zato je zelo redko ponavljal iste kompozicije.

Leto dni za prvo hčerko se zakoncema v Pleščih leta 1883 rodi drugi otrok - sin, ki po očetu dobi ime Peter. Je edini, za katerega iz pripovedi vemo, da je v mladosti

likani likovi su nespretniji, patosom i izradom bliži pučkoj umjetnosti i pobožnosti. Primjerice u crkvi u Kuželju, u kojoj je stajao bogato i kvalitetno ukrašen glavni oltar iz nešto ranijeg razdoblja, slikarski likovi već uspijevaju biti uzvišeno smireni kako to nalaže nazarenski stil crkvene umjetnosti. Vidljivo je dakle da je Rutar svoje proizvode prilagodio željama klijenata i nastojao ih što bolje slijediti. Tijekom godina usavršavao se u slikarskoj tehnici i napuštao izvorne neobarokne narodne slikarske pristupe. U svom radu vjerojatno je dosljednije koristio tiskane likovne predloške, ali ih je znao i prilično inovativno prilagoditi prostoru i naručitelju pa je zato rijetko ponavljao iste kompozicije.

Godinu dana nakon rođenja prve kćeri bračnom se paru 1883. godine u Plešcima rodilo i drugo dijete, sin kojem je po ocu nadjenuto ime Petar. Jedino za njega sa

pomagao očetu pri ustvarjanju. Maja 1885 se družina ponovno poveča in dobi nov naraščaj – hčerko Matildo, ki pa čez dve leti umre v Osilnici.

V Plešcih nismo uspeli izvedeti, kje so stanovali Rutarjevi v tem obdobju. Poleg stanovanja za družino je slikar in rezbar verjetno potreboval še nek prostor za svoje delo, vsaj za mizarsko mizo – uoblponk, na kateri je rezljal kipe in okrasje oltarjev. Predvsem večje oltarne slike bi morda lahko poslikal kar v cerkvah, kamor bi si postavil slikarsko stojalo - štafelaj z na slepi okvir napetim lanenim platnom, ki pa ga je prej doma ustrezno prepariral.

Leta 1885 je v župnijski cerkvi sv. Petra in Pavla v Crnem Lugu poslikal novi prapor in okrasil krstilnico. S tem je širil svoje območje dela iz doline.

Iz trgovske knjige v Palčavi trgovini – trgovini Antona Čop v Plešcih je razvidno, da je v tem času Peter Rutar tu kupoval razen običajnih življenjskih potrebščin še material, ki ga je uporabljal pri svojem delu: platno, papir, firnež, barve, žebličke, pločevino, čopiče, lampo – svetilko na petrolej, klobuke, slamnik... V trgovino

sigurnošču znamo da je u mladosti pomagao ocu u poslu. U svibnju 1885. obitelj se ponovno povećala i dobila prinovu, kćer Matildu koja je nakon dvije godine umrla u Osilnici.

Nismo uspeli doznati gdje su Rutarovi u Pleščima živjeli u ovom razdoblju. Osim obiteljskog stana slikaru i rezbaru vjerojatno je trebalo još jedno mjesto za rad, barem za stolarski stol uoblponk na kojem je rezbario kipe i oltarne ukrase. Veće oltarne pale mogao je slikati i u crkvama u kojima je mogao postaviti slikarski stalak štafelaj s lanenim platnom napetim na slijepi okvir koji je prethodno pripremio kod kuće.

Godine 1885. u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla u Crnom Lugu oslikao je novi crkveni barjak i ukrasio krstionicu čime je proširio svoje područje rada iz doline.

Iz trgovačke knjige u Palčavoj trgovini, dućanu Antona Čopa u Pleščima, vidljivo je da je u to vrijeme Peter Rutar osim uobičajenih svakodnevnih potrepština kupovao i materijal koji je koristio u svom radu: platno, papir, furnir, boje, pribadače, lim, četke, petrolejku, šešire, slamnati

Rutarjev križev pot v Kuželju je edini, ki ga poznamo kot njegovo delo in je naslikan po zahtevni nazarenski podlogi / Rutarov križni put u Kuželju jedini nam je poznat i naslikan je po zahtjevnoj nazaretskoj podlozi.

Med kupljenim materialom se moramo malce ustaviti pri pločevini. Kot posebnost doline zgornje Kolpe in Čabranke so nekateri pisci še pred desetletji omenjali pločevinaste poslikane Jezuse, ki so stali na odcepih poti po celotni dolini in po bregovih nad njo. Šele med prvo in drugo svetovno vojno so jih ponekod zamenjevali z litoželeznimi figurami. Pločevinasti poslikani Jezusi so na lesenih križih vztrajali veliko desetletij, a je rja naredila svoje. Barva je počasi odstopala in z rjo odpadla, zato so jih ljudje pometali na smetišče in so z njihovo obnovo le redkokje še pokazali spoštovanje do prvotne izvedbe. Dva novejša tako lahko še najdemo na Hrvaškem, v muzejski zbirki na skednju Palčave šiša pa druga dva, nekoč namenjena smetišču.

šešir i dr. Posjećivao je dućan s prekidima od 1. prosinca 1883. godine do 1884. godine, a kasnije redovito kroz cijelu 1885. godinu. Sve svoje dugove podmirio je 30. prosinca 1885. godine vjerojatno zato što se 31. prosinca s obitelji preselio u Osilnicu. U trgovačkim knjigama nalazimo ga povremeno još 1886. i 1888., pa i do 1890. godine, a ponekad i u popisima o otkupu dugova od drugih propalih trgovaca. No kako su tada u Plešcima bila tri velika trgovca i nekoliko manjih, nije nam poznato je li i drugdje kupovao tijekom svog boravka.

Od nabavljenih materijala moramo se malo zaustaviti na limu. Kao posebnost doline gornje Kupe i Čabranke neki su pisci još prije više desetljeća spominjali limena raspela koja su stajala na razgranatim puteljcima duž cijele doline i na obalama iznad nje, a tek su tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata zamijenjena figurama od lijevanog željeza. Raspela su na drvenim križevima sta-

Nose g. Petar Bucter skler st.		95	
28	8 75	1. bolan 110	33 18 12 - 21 18
	54 70	pr. bogen 36 m. k. p.	20. 21 38
	74 70	Krunko	80 22. 1 3
	41 75	2 let. vira	42. 22. 60
10	13 70	ovaga, soli, z. kunka	22 22. 82
	12 35	Kidac, Kunka, z. ovaga	24 23. 0 6
		11 m. k. 16, 11 m. k. 16	32 23. 38.
		pr. m. k. z. p. m. k.	6 - 17. 38
		naracum novi	4. 18. 38
		15 let. Kunka	14. 38.
		na stari Kunka	
		11 m. m. k.	16.
		Kunka	10.
		Kunka, ufo, p. k. p. p. k.	48
		Kunka	30.
		11 m. ovaga	16
		1. k. p. p. k. 10 k. k. 10	1. 40
		30 k. k. z. 11 m. soli	43.
		Kunka z. vira	20.
		11 m. m. k.	10.
		Kunka, ovaga	15
		11 m. k. 10 k. k. z. vira	54.
		naracum	10.
		15 let. Kunka	1. 10
		11 m. k. 10 k. k. z. vira	18
		11 m. vira	9
		20 k. k. z. k. k. 10	15
		Kunka z. p. k. p. k.	24.
		11 m. vira	18.
		Kunka 15 m. z. 11 m. soli	28
		Kunka p. k. p. k.	30
		11 m. vira z. 10 k. k.	28
		Kunka z. 11 m. vira	28
		ov. p. k. p. k. z. vira z. 10. k.	15.
		m. k. z. Kunka	20.
		11 m. vira	18.
		Kunka 20 m. z. p. k. p. k. z. vira	38
		Kunka z. 11 m. vira	38
		Kunka, ufo, ovaga, Kunka, p. k. p. k.	45
		Daly bog 115.	115 60 32

26 | Peter Rutar, slikar in kipar

Domnevamo, da je bil Rutar tisti, ki je prvi pri nas iz pločevine izrezoval telesa Jezusov ter jih poslikana prodajal naokoli in je prav on morda najbolj zaslužen za njihovo razširjenost. Bili so po materialu in izdelavi relativno poceni, s kvalitetno poslikavo večšega podobarja pa dovolj sugestivni in barvno zanimivi ljudskemu okusu. Prodajali naj bi jih tudi na sejmi in privoščila si jih je lahko marsikatera manjša skupnost. Kako je Rutar prišel na to idejo, ne vemo, saj so pločevinasti Jezusi po mojem raziskovanju razširjeni predvsem po zahodnem delu Ogrske, delu Slovaške in po vzhodni Avstriji, kamor Rutar verjetno ni odhajal. Poslikani izdelki se skladajo z njegovim slikarskim delom, ki ga je v tem času izgleda najraje in največ opravljal, material zanje je bil poceni. Za tako velike rezbarije bi namreč rabil kvaliteten in suh les, ki ga pri nas v dolini nikoli ni bilo v izobilju, in veliko več dela; izdelek bi bil zato precej dražji.

Za obdobje, ko je živel na Plešcih, domnevamo, da je zaradi zaslužka rezljal za prodajo tudi manjša raspela za v hiše. Raspela so rezljali tudi nekateri drugi domačini, a je Jezusovo telo na njihovih izdelkih manj večče oblikovano. Eno od razpel, ki je domnevno Rutarjev izdelek iz 1880-ih let, je ohranjeno in še vedno visi v hodniku Palčave šiše. Od skromnejših ljudskih izdelkov se je razlikovalo po tem, da je bil pod križem še kipec žalujoče Marije, ki pa je že dolgo izgubljen. Tu je v prvi polovici 1880-ih let kupoval v trgovini in bi zato z njim lahko poplačal kak del dolga.

jala desetljećima, ali nažalost hrđa je uzela svoj danak. Boja je polako blijedjela i otpadala s hrđom pa su ih ljudi pobacali na smetlišta i rijetko su obnavljanjem iskazivali poštovanje prema izvornom dizajnu. Dva novija primjerka još se mogu pronaći u Hrvatskom, dok se druga dva nalaze u muzejskoj zbirci u sjeniku Palčave šiše koja su prvotno bila namijenjena bacanju na smetlište.

Pretpostavljamo da je Rutar prvi kod nas izrezivao Isusova tijela od lima i oslikane ih prodavao, a ujedno je možda i najzaslužniji za njihovo širenje. Materijalom i izradom bili su relativno jeftini, ali su uz kvalitetno oslikavanje vještog slikara bili dovoljno sugestivni i koloristički zanimljivi pučkom ukusu. Prodavali su se i na sajmovima i mogli su si ih priuštiti mnoge manje sredine. Ne znamo kako je Rutar došao na tu ideju jer prema mojim istraživanjima limena raspela su rasprostranjena uglavnom u zapadnom dijelu Mađarske, dijelu Slovačke i istočnoj Austriji gdje Rutar vjerojatno nije zalazio. Oslikani proizvodi u skladu su s njegovim slikarskim radom koji mu je, čini se, u to vrijeme bio najdraži i najizrađeniji, a materijal za njih bio je jeftin. Za tako velike rezbarije trebalo bi mu kvalitetno i suho drvo kojeg u našoj dolini nikad nije bilo u izobilju, a ujedno bi predstavljalo i mnogo više posla pa bi proizvod stoga bio mnogo skuplji.

Pretpostavljamo da je Rutar za vrijeme življenja u Plešćima radi zarade rezbario i manja raspela za kuće za prodaju. Neki drugi rezbari u okolini također su rezbarili raspela, ali je Isusovo tijelo na njihovim proizvodima bilo slabije izvedeno. Jedno od raspela za koje se vjeruje da je Rutarov rad iz 1880-ih sačuvano je i još uvijek je izloženo u hodniku Palčave šiše. Razlikovao se od skromnijih pučkih proizvoda po tome što je pod križem bio kip žalosne Marije, ali je on odavno izgubljen. Tamo je u prvoj polovici 1880-ih godina kupovao u dućanu i mogao je njime podmiriti dio duga.

Osilnica - nov dom

Konec decembra 1885, morda kar za silvestrovo, se Rutar z družino preseli v Osilnico, na naslov Osilnica 12, kjer je kasneje zabeležen v župnijskih knjigah. To je bila hiša v bližini nove župnijske cerkve. Dejansko sta bili pod isto številko dve hiši: sedanji domači hišni imeni sta **pr Juzlovih** in **pr Ivankovih**. Hiša je bila nasproti župnišča, ki je nekoč stalo v središču vasi, kjer sedaj stoji šola.

V Osilnici so leta 1875 podrli staro cerkev sv. Petra in Pavla ter na njenem mestu in mestu starega protuturškega tabornega obzidja zgradili novo v historičnem slogu z neoromanskimi in zgodnje gotskimi elementi. Ta je po dokončanju gradbenih del leta 1877, dela so izvajali stavbarji Cividiniji, furlanskega porekla, za nekaj let izgleda še obdržala stari oltar ali oltarje. V tem obdobju je v dolini po težkih letih gospodarske kmečke krize, ki jo je po kmetijah osilniške župnije dodatno oteževal hišni dolg zaradi zidave nove cerkve, večina moškega prebivalstva preko zime, ko ni bilo dela na poljih in travnikih, začela z železnico odhajati na sezonsko delo v oddaljeno tujino. Največ v gozdove Slavonije, celo Romunije in Rusije. Vse do prve svetovne vojne v večjem številu tudi v Ameriko. Leta 1885 je izgleda zaradi tako prisluženega denarja končno šlo lokalni ekonomiji na

Osilnica - novi dom

Krajem prosinca 1885. godine moguće pred samu Novu godinu Rutar se s obitelji preselio u Osilnicu na adresu Osilnica 12 gdje je kasnije i zapisan u župnim maticama. Bila je to kuća u blizini nove župne crkve. Pod istim su brojem bile dvije kuće: sadašnji domaći kućni nazivi su **pr Juzlovih** i **pr Ivankovih**. Kuća je bila nasuprot župnog dvora koji je nekada stajao u središtu sela na mjestu gdje je sada škola.

U Osilnici je 1875. godine porušena stara crkva sv. Petra i Pavla i na njezinom mjestu i na mjestu starog protuturškog tabora sagradili su novi hram u povijesnom stilu s elementima neoromanike i ranogotike. Nakon završetka građevinskih radova koje su izveli furlanski graditelji Cividini, 1877. godine čini se da su stari oltar ili oltari zadržani još nekoliko godina. U tom je razdoblju u dolini nakon teških godina gospodarske poljoprivredne krize, koju je na gospodarstvima župe Osilnica dodatno zakomplicirao kućni dug zbog izgradnje nove crkve, većina muškoga stanovništva počela odlaziti željeznicom na sezonski rad. Najviše su radili u šumama u Slavoniji pa i Rumunjskoj i Rusiji. Do Prvog svjetskog rata u velikom broju odlazili su i u Ameriku. Čini se da je 1885. godine zahvaljujući tako zarađenom novcu lokalno gospodarstvo konačno krenulo na bolje pa je sazrela potreba za na-

Osilnica na fotografiji iz sredine 20. stoletja, s Seli in Rutarjevo hišo v ozadju / Osilnica na fotografiji iz sredine 20. stoljeća, sa Selima i Rutarovom kućom u pozadini.

bolje, zato je dozorela potreba po nabavi nove cerkvene opreme, kar je bilo tedaj že mogoče uresničiti. Najprej je bilo potrebno za cerkev izdelati nov glavni oltar. Osilničani so se odločili za vzore s Tirolske, od koder so v tistem času že prihajali rezljani cerkveni izdelki ali vsaj do župnikov tudi tiskani katalogi s takimi oltarji in cerkvenimi kipi. V tem obdobju se je namreč razmahnilo tiskarstvo, v sredini 1870-ih letih so pričeli tiskati fotografije, kar je močno pocenilo dostopnost natisnjenih podlog s primeri historističnih modnih stvaritev cerkvene umetnosti. In tu je lahko nastopil Peter Rutar s svojim obrtnim znanjem, podjetnostjo in ustrežljivostjo do cerkvenih naročnikov. Morda je bilo že potrjeno iz St. Ulricha namenjeno prav temu podjetju.

bavom nove crkvene opreme što je radi boljih ekonomskih prilika tada već bilo moguće. Prije svega bilo je potrebno izraditi novi glavni oltar za crkvu.

Osilničani su se odlučili za uzore iz Tirola odakle su već tada pristizali rezbareni crkveni proizvodi ili su se barem župnicima slali tiskani katalogi s oltarima i crkvenim kipovima. U tom razdoblju tisak doživljava procvat, sredinom 1870-ih godina počinju se tiskati fotografije čime je uvelike omogućena dostupnost tiskanih kataloga s primjercima historicističkih modnih kreacija crkvene umjetnosti. I tu je Peter Rutar mogao nastupiti sa svojim zanatskim znanjem, poduzetnošću i susretljivošću prema crkvenim klijentima. Možda je potvrda iz sv. Ulricha bila namijenjena baš ovoj prilici.

Oltar župnijske cerkve sv. Petra in Pavla v Osilnici, posvečen leta 1887, je Rutarjeva prva velika rezbarska oltarna kompozicija. / Oltar župne crkve sv. Petra i Pavla u Osilnici posvećen 1887. godine je prva Rutarova velika rezbarena oltarna kompozicija.

Peter Rutar je bil iz pripovedovanja njegovega vnuka Vilija, s katerim sem se imel priložnost večkrat pogovarjati, ko sem zbiral material za knjigo, zelo veren človek. Vili je s starim atom hodil naokoli in spomni se, da je ta ob vsaki priložnosti molil rožni venec ter redno prebiral Sveto pismo. Rožni venec je nosil s seboj v žepu. Podobno je moralo biti tudi v Rutarjevi mladosti, kar je bilo pomembno za zaupanje župnikov in cerkvene oblasti do njegovega dela. Iz opreme cerkva, ki jo je izdelal, je razvidno, da se je trudil upoštevati želje naročnikov in se jim je poskušal čim bolj približati. Tudi zato nikoli ni zmozel oblikovati svojega lastnega sloga. Skupaj z župniki je iz tedaj razširjenih tiskanih podlog izbiral vsečne vzorce in jih obenem večče prilagajal prostoru, kombiniral figure, jih obračal, prilagajal

Prema riječima njegovog unuka Vilija s kojim sam imao priliku više puta razgovarati prikupljajući građu za knjigu, Petar Rutar bio je vrlo religiozan čovjek. Vili je više puta šetao s djedom i sjeća se da je u svakoj prilici molio krunicu i redovito čitao Bibliju. Krunicu je nosio u džepu. Slično je zacijelo bilo i u Rutarovoj mladosti što je bilo važno za povjerenje župnika i crkvenih vlasti u pogledu njegovog rada. Iz izrađene crkvene opreme vidljivo je da je nastojao uvažavati želje naručitelja i nastojao im se što više približiti pa stoga nikada nije uspio formirati vlastiti stil. Zajedno s župnicima je iz tadašnjih raširenih tiskanih kataloga birao uzorke koji su mu se sviđali i pritom ih vješto prilagođavao prostoru, spajao figure, okrećao ih i prilagođavao pričama svetaca. Na njegovim se slikama pojavljuju pojedini tipski likovi koje je svaki put

zgodbam svetnikov. V njegovih slikah se tako pojavljajo določeni tipizirani liki, ki jih je uporabljal vsakič v drugačnem kontekstu ali kombinaciji. Zavedati pa se moramo, da je bila cerkvena umetnost v tem času strogo nadzorovana. Predlogi za opremo, a verjetno tudi skice slik in oltarjev, so morali biti kot lahko zaključimo iz redkih ohranjenih župnijskih kronik, vedno potrjeni s strani cerkvene oblasti v škofiji.

Peter Rutar je v Osilnici dobil prvo res veliko rezbarsko naročilo v življenju z glavnim oltarjem cerkve sv. Petra in Pavla. Vsi njegovi dotedanji oltarji so bili izdelani z dominantno oltarno sliko, v Osilnici pa je šlo za rezbarski in mizarski izdelek, kjer so oltarne slike pred osrednjima kipoma cerkvenih zavetnikov stale le občasno. Oltar je izdelan po vzoru tedanjih tirolskih novo-gotskih oltarjev z rezljanimi kipi in želi prepričati s številom kipov, neogotskih detajlov in zlate barve. Kipi pa so statični, zadržani, delno po neogotskih vzorih, delno po baročno klasicističnih, na vrhu oltarne kompozicije celo precej ljudsko stilizirani. Tudi rezljano okrasje se z viticami zgleduje delno po baročnih, s stolpiči po neogotskih vzorih. Mizarski del je skromen in je verjetno delo domačega mizarja iz doline, bogatejši so le rezljani zaključki, ki so nastali pod Rutarjevo roko. V cerkvi je Rutarjeva tudi prižnica, tu prevladuje mizarsko okrasje in izvedba. Ima bogato izdelan in prepleten neogotski baldahin, morda ga je izdelal drug mizar kot glavni oltar. Rutarjevo je še veliko raspelo, ki visi poleg prižnice. Ne vemo, ali je vse rezbarsko delo za oltar opravil Rutar sam, ali je pri tem že imel kakšnega pomočnika. Glede na to, da za leta od konca 1885 do 1887 ni drugih podatkov, bi bilo mogoče, da je večino dela izvedel kar sam in sta bila pri projektu udeležena le mizar in strugar. Glede na skromne gladke stebre morda celo kateri od domačih kolarjev, ki so obvladali stružnico.

Kakšni so bili odzivi župnika in domačinov na dokončane izdelke v Osilnici, ostaja nejasno, saj je kronika župnije izgubljena v ognju ob okupatorjevem požigu župnišča. V Osilniški cerkvi kljub temu, da se je tja preselil, ni nadaljeval večjega dela. Tri stranske oltarje naj bi po pripovedovanju sicer skonstruiral in dobavil lesene dele, a najpomembnejši del - slike za vse tri so bile zaupane delavnicam bratov Šubic iz Škofje Loke, z akademsko izobraženimi slikarji, in končane marca 1887. Na nek način to nakazuje nezaupanje župnika do Rutarjevega slikarskega dela in talenta. Cerkev je bila z opremo posvečena 11. septembra 1887. Takrat je imela tudi že vse tri stranske oltarje.

Dolina in z njo Osilnica je poleti 1887 doživela pomemben obisk senjskega škofa Juraja Posilovića, ki je to funkcijo opravljal od leta 1876 do leta 1895. Iz članka v Slovencu izvemo, da je pri svoji poti iz Čabra obiskoval župnijske cerkve. V Pleščih z od Rutarja obnovljeno opremo, v

koristio u drugom kontekstu ili kombinaciji. Moramo pak istaknuti da je crkvena umjetnost u to vrijeme bila strogo kontrolirana i prijedlozi opreme, kako možemo zaključiti iz malobrojnih sačuvanih župnih kronika, a vjerojatno i skice slika i oltara, uvijek su morali dobiti odobrenje crkvenih vlasti u biskupiji.

U Osilnici je Petar Rutar dobio prvu zaista veliku rezbarsku narudžbu u životu, onu izrade glavnog oltara crkve sv. Petra i Pavla. Svi njegovi dotadašnji oltari izvedeni su s dominantnom oltarnom palom, no u Osilnici je to bio rezbarski i stolarski proizvod gdje su oltarne pale samo povremeno stajale ispred središnjih kipova zaštitnika crkve. Oltar je rađen po uzoru na onodobne tirolske neogotičke oltare s rezbarenim kipovima i nastoji impresionirati brojem kipova, neogotičkim detaljima i zlatnom bojom. Kipovi su statični, suzdržani, jednim dijelom prema neogotičkim uzorima, a drugim prema baroknom klasicizmu, te su u vrhu oltarne kompozicije prilično stilizirani. Čak su i rezbareni ukrasi s viticama djelomično inspirirani barokom s tornjevima po neogotičkim uzorima. Stolarski dio je skroman i vjerojatno je djelo domaćeg stolara iz doline, samo su rezbareni završeci nastali pod Rutarovom rukom bogatiji. U crkvi je i Rutarova propovjedaonica na kojoj dominira stolarska dekoracija i dizajn. Ima bogato izrađen i isprepleten neogotički baldahin, moguće da ga je izradio drugi rezbar kao glavni oltar. Rutarovo još je veliko raspelo koje visi uz propovjedaonicu. Nije nam poznato je li sve rezbarske radove za oltar Rutar izveo sam ili je već imao pomoćnika. S obzirom na to da za godine od kraja 1885. do 1887. nema drugih podataka, moguće je da je većinu radova izveo sam te da su u projekt bili uključeni samo tesar i tokar. S obzirom na skromne ravne stupove možda je bio uključen čak i jedan od domaćih kolara koji su vladali tokarilom.

Kakvi su bili odazivi župnika i mještana na gotove proizvode u Osilnici ostaje nejasno jer je župna kronika nestala u požaru kada je župni dvor spalio okupator u Drugom svjetskom ratu. Unatoč tome što se tamo preselio, nije nastavio nikakve veće radove u crkvi u Osilnici. Prema priči on je izradio tri bočna oltara i nabavio drvene dijelove, ali najvažniji dio - oslikavanje sva tri oltara povjereno je radionici braće Šubic iz Škofje Loke s akademski obrazovanim slikarima i dovršeno u ožujku 1887. godine. To na neki način ukazuje na nepovjerenje u Rutarov slikarski rad i talent. Crkva je s opremom posvećena 11. rujna 1887. godine. Tada je već imala i sva tri bočna oltara. Na ljeto 1887. godine dolina Kupe i Osilnica doživjele su važan posjet senjskog biskupa Jurja Posilovića koji je tu dužnost obnašao od 1876. do 1895. godine. Iz članka u Slovencu doznajemo da je na putu iz Čabra obilazio župne crkve; crkvu u Pleščima u to vrijeme već s opremom koju je obnovio ili dodao Rutar, crkvu u Osilnici s novim Rutarovim oltarom, propovjedaonicom i križem te

Osilnica, 6. julija. (Visoki gost.)

Dragi »Slovenec!“ Iz našega kraja Ti dohaja pač malo dopisov, ker tu se redko kedaj zgodi kaj važnega. Adanes Ti imam poročati nekaj, kar bi utegnilo zanimati Tvoje bralce. — Dne 5. t. m. bil je za nas Osilniške župljane znamenit dan, kajti imeli smo v svoji sredi imenitnega gosta, milostljivega gospoda škofa Senjškega. Že ob 7. uri zjutraj naznanil nam je strel topičev iz sosednje hrvatske župnije v Plešcih prihod omenjenega višega pastirja, koji je prejšnji dan v Čabru delil zakrament sv. birmo. Ker pa okrajna cesta iz Čabra v Delnice pelje skozi Osilnico; pričakovali smo, da se bode mil. g. škof nekoliko pri nas pomudil, ter si pri tej priliki ogledal našo krasno novo župnijsko cerkev, kar se je tudi res zgodilo. Bilo je toraj treba skrbeti za dostojen sprejem visocega gosta. Z neutrudljivo marljivostjo našega ljubljenega sedanjega župnijskega predstojnika č. g. Fr. Honigmana, kakor tudi obče spoštovanega župana g. Josipa Ožura se je potrebno vkrenilo. Že rano zjutraj razobesili smo zastave v zvoniku, na župnijski in županski hiši ter postavili tri slavoloke, in sicer: enega pri Pleško-Osilniškem mostu z napisoma:

„Osilniška fara Te srčno pozdravlja“ — Mnogaja leta vladiki!“

Drugi slavolok je pri župnijski Osilniški cerkvi ponosno pozdravljal vladiko z:

„Ecco saeerdos magnus!“

Tretji dvigal se je pred šolskim poslopjem in imel na eni strani rek:

„Bodi srčno pozdravljen presvitli gost!“

in na drugi slovo jemaje:

„Vdan tu puščaš veren rod, O vzemi blag spomin odtod!“

V Osilnici, kakor tudi po vaseh, skozi ktere se je peljal mil. g. škof in visoko spremstvo njegovo, bile so hiše ozaljšane s cveticami in zastavami. Tudi so ljudje zapuščali poljska dela, se vračali pred hišo in kleče prejemali blagoslov od preimenitnega, če tudi tujega višjega pastirja. Dokaz, da tu biva verno ljudstvo.

Šolska mladina se je zbrala že ob 8. uri zjutraj v šolski sobi in se je potem v dveh vrstah postavila od župnijskega doma do cerkve. Slučajno je bil tu navzoč tudi c. kr. okrajni šolski nadzornik gosp. profesor Ivan Komljanec, ter je kot iskren prijatelj in zaščitnik šolstva visocega gosta pozdravil v imenu Osilniških učencev in učenk. Zvonovi zapoje, strel zagrmí in zdajci zagledamo presvitlega gosta z njegovim spremstvom. Ustavi se in gre v cerkev. Po kratki molitvi in ogledovanji cerkve obiše tudi župnijsko hišo in se nato odpelje spremljan od našega č. g. duhovnega pastirja v Kuželj, v dve uri oddaljeno hrvatsko župnijo. Osilničani mu pa kličejo: „Na mnogaja leta!“

Slovenec, 12. julija 1887

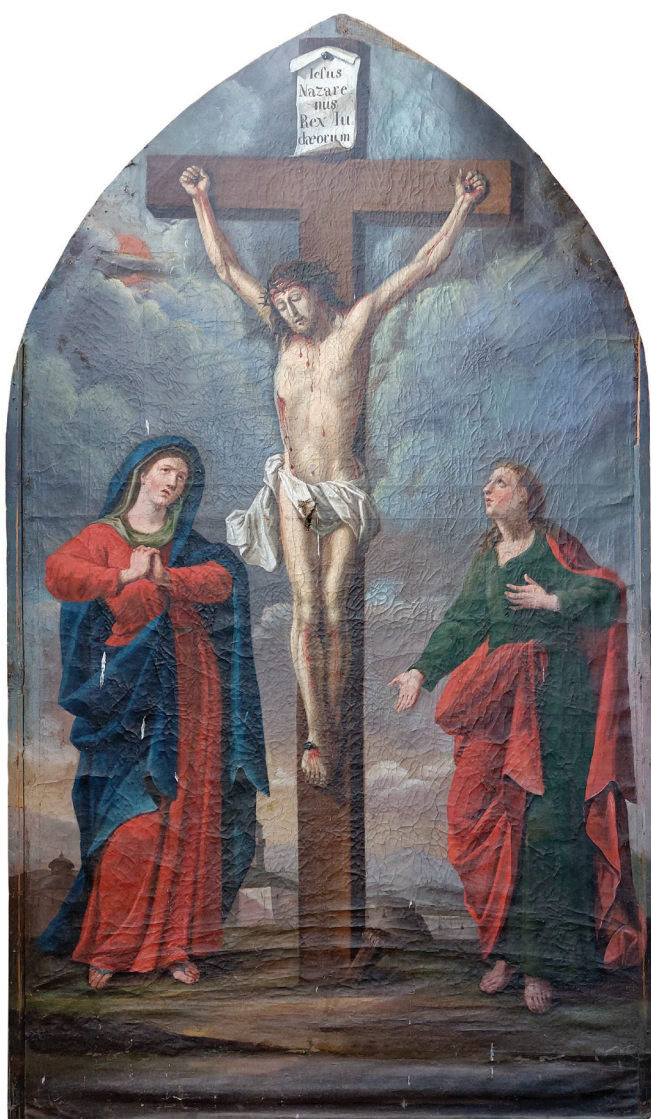
Osilnici cerkev z Rutarjevim novim oltarjem in prižnico, prav tako v Kuželju z Rutarjevima stranskima oltarjema. Sodeloval je tudi pri blagoslavljanju njegovih kasnejših del in kot škof verjetno potrjeval njihove skice ali vsaj vedel za njih. Zato z veliko verjetnostjo lahko trdimo, da je bil on eden od tistih, ki so Rutarjevo ime prenašali naprej v sosednje župnije. Kot zagrebški nadškof je bil čez dobrih trideset let glavni donator opreme za veličastno cerkev v rodnom Ivanić-Gradu, in s tem donator najpomembnejšega dela, ki ga je kdaj izvedla Rutarjeva delavnica.

Za osilniško cerkev je Rutar šele v kasnejših obdobjih poslikal še dve oltarni sliki za glavni oltar, leta 1903 z Marijinim vnebovzetjem in 1924 s Srcem Jezusovim. Le ena od oltarnih slik glavnega oltarja z Jezusom na križu, a brez Rutarjevega podpisa bi bila lahko starejša, saj

u Kuželju s dva njegova bočna oltara. Biskup Posilović je sudjelovao i u blagoslovu Rutarovih kasnijih radova te je kao senjski biskup vjerojatno odobrio njihove skice i nacрте, stoga s velikom vjerojatnošću možemo reći da je on bio jedan od osoba koje su pronijele Rutarovo ime u susjedne župe. Kao zagrebački nadbiskup je više od trideset godina kasnije bio i glavni donator opreme za velebnu crkvu u rodnom Ivanić-Gradu, ujedno i donator najvažnijeg posla izvedenog u Rutarovoj radionici. Za crkvu u Osilnici Rutar je tek u kasnijim razdobljima naslikao još dvije oltarne pale za glavni oltar, Uznesenje Marijino 1903. godine i Srce Isusovo 1924. godine. Samo jedna od oltarnih slika glavnog oltara s Isusom na križu, ali bez Rutarovog potpisa, mogla bi biti starija jer je rađena prema sličnim predlošcima kakve je kasnije nekoliko puta koristio u inačicama u drugim crkvama.

je izdelana po podobnih predlogah kot jih je uporabil v različicah še nekajkrat kasneje po drugih cerkvah. Zanimiv je še en podatek, ki so ga povedali domačini. Na oltarni podobi Matere božje na stranskem oltarju je Šubiceva Marija originalno gledala v nebo. Nekoč pa je Rutar na željo župnika sliko popravil in Marijine oči so od takrat obrnjene v vernike v cerkvi.

V naslednjih letih je Rutar opremljal cerkve po dolini: leta 1887 za najstarejšo cerkev v župniji Turke - posvečeno sv. Florjanu na Hrvaškem po baročnih vzorih izdelal glavni oltar in kasneje stranska oltarja sv. Luke in sv. Roka s slikami. Leta 1888, 1889 ali 1890 (letnice v literaturi se razlikujejo) za cerkev sv. Miklavža na Čačiču, ki med ljudmi velja za najstarejšo v dolini, je izdelal nov oltar in oltarno podobo sv. Miklavža.

Najstarejša oltarna slika iz cerkve v Osilnici z Jezusom na križu je verjetno Rutarjevo delo. Po seriji predlog je naslikal še več podobnih kompozicij. Tu sta spodnji figuri naslikani še v baročni tradiciji, po izrazu podobni tistim iz Jurjevice. / Najstarija oltarna slika iz cerkve v Osilnici s Isusom na križu verjetno je Rutarov rad. Po nizu istih tiskanih predložaka naslikao je još nekoliko sličnih kompozicija. Ovdje su donje figure još uvijek naslikane više u baroknoj tradiciji.

Još jedan zanimljiv podatak mještana jest taj da je na oltarnoj slici Majke Božje na bočnom oltaru Šubiceva Marija izvorno gledala u nebo. Jednom je pak prilikom na župnikovu molbu Rutar sliku popravio i od tada su Marijine oči uprte prema vjernicima u crkvi.

Narednih je godina Rutar opremao crkve u dolini Kupe: 1887. godine najstariju crkvu u župi Turke, zatim je za crkvu posvećenu sv. Florijanu u Hrvatskom izradio glavni oltar, a kasnije i bočne oltare sv. Luke i sv. Roka sa slikama. Godine 1888., 1889. ili 1890. (godine u literaturi se razlikuju) za crkvu sv. Nikole u Čačiču, koja se prema predaji smatra najstarijom u dolini, izradio je novi oltar i oltarnu sliku sv. Nikole.

Stranski oltari, Hrvatsko / Stranski oltari, Hrvatsko.

V **cerkvi sv. Miklavža na Spodnjem Čačiču**, ki naj bi bila po pripovedovanju najstarejša v dolini in stoji domnevno na območju predkrščanskega pokopališča, je od sredine 18. stoletja visela tudi stara oltarna podoba Marije z detetom iz cerkve v Čabru, iz 17. stoletja. Sem so čabrani romali za priprošnjo vsako leto na obletnico povodnji, ki je leta 1708 uničila čabarsko fužino in dolinske dele Čabra. Sliko so tamkajšnji župljani v sredini 18. stoletja darovali cerkvi katere zavetnik je varoval pred poplavami. Slika je doživela zanimivo pot iz Čabra s procesijo do Čačiča, nato je po izgradnji novega Rutarjevega oltarja ali enkrat po prvi svetovni vojni prišla v župnišče v Turke in tik pred drugo svetovno vojno končala v Muzeju za umetnost in obrt v Zagrebu, kjer jo še vedno hranijo. Omenjamo jo, ker je to najstarejša evidentirana in ohranjena umetnina iz cerkva v dolini. Govori o povezanosti ljudi z ene in druge strani doline, kot tudi Rutarjeva, na obeh straneh sprejeta dela. Domnevamo, da je pri prenosu slike iz Čačiča imel prste vmes tudi Rutar, saj je sam poleg slikanja opravljal tudi restavriranje starejših slik. Turkovski župnik Josip Poslek, ki je sliko okoli leta 1938 predal muzeju, pa je bil tudi njegov dolgoletni prijatelj.

Podobno kot ta slika se je novim oltarjem in kipom v cerkvah umikala tudi ostala stara oprema, le da je redkokatera sploh še ohranjena. Večino stare opreme je namerno končalo v ognju, saj po cerkvenih pravilih ni smela pasti v roke komu, ki bi lahko imel z njo nečiste posle.

U **crkvi sv. Nikole u Spodnjem Čačiču**, koja prema predaji slovi kao najstarija crkva u dolini Kupe i navodno se nalazi na prostoru pretkršćanskog groblja, od sredine 18. stoljeća visjela je stara oltarna slika Marije s Djetetom iz crkve u Čabru iz 17. stoljeća. Čabrani su onamo svake godine hodočastili na sjećanje obljetnice poplave koja je 1708. uništila čabarsku željezaru i skoro sve dolinske dijelove u dolini Čabranke. Sredinom 18. stoljeća tamošnji su župljani sliku darovali crkvi u Spodnjem Čačiču čiji je zaštitnik sv. Nikola štitio od poplava. Slika je doživjela zanimljiv put od Čabra s procesijom do Čačiča, zatim je nakon izgradnje novog Rutarovog oltara ili jednom prilikom nakon Prvog svjetskog rata došla u župni dvor u Turke, da bi neposredno prije Drugog svjetskog rata završila u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu gdje se i danas čuva. Spominjemo je jer je po sadašnjim saznanjima najstarija zabilježena i sačuvana umjetnina iz crkava u dolini Kupe. Govori o povezanosti ljudi s jedne i s druge strane doline, kao i o Rutarovim djelima prihvaćenim s obje strane. Pretpostavljamo da je i Rutar imao udjela u prijenosu slike iz Čačiča jer se osim slikanjem bavio i restauracijom starijih slika. Njegov dugogodišnji prijatelj bio je i svećenik Josip Poslek iz Turka koji je sliku oko 1938. godine predao muzeju.

Kao i ova slika i ostala stara oprema ustupila je mjesto novim oltarima i kipovima u crkvama, ali je vrlo malo starije opreme sačuvano. Većina stare opreme završila je u vatri jer prema crkvenim pravilima nije smjela pasti u ruke nekome tko bi s njom nedolično rukovao.

Za silvestrovo 1888 se Rutarjevim u Osilnici rodi hčerka Matilda, ki nasledi ime po pred leti umrli sestrici. Maja 1890 še naslednja, Adela, ki umre čez slabi dve leti. Ob vseh teh rojstvih je Rutarjevo prebivališče še vedno na naslovu Osilnica 12, to je v hiši desno od središča vasi ob poti proti cerkvi. Lokacijo hiše – pod isto številko sta spadali dve stavbi, lahko vidimo na karti iz Franciscejskega katastra. O pomočnikih in mizarjih, ki so mu pomagali, nismo uspeli dobiti nobene informacije. Med ljudmi je ostala v spominu le kratka prigoda, da se je nekoč z voza prevrnil oltar, ki so ga peljali iz Osilnice po cesti ob Kolpi in so ga morali loviti po Kolpi, in nič drugega.

Na Silvestrovo 1888. godine u Osilnici Rutarovima se rodila kći Matilda koja je naslijedila ime svoje sestre preminule nekoliko godina ranije. U svibnju 1890. godine rodila se sljedeća kći Adela, ali je umrla nakon nepune dvije godine. Uz sva ova rođenja Rutarovo prebivalište ostalo je i dalje na adresi Osilnica 12, odnosno u jednoj od kuća desno od centra sela na putu prema crkvi. Položaj kuće: dvije zgrade pod istim brojem vidljive su na karti iz Franciskanskog katastra. Nismo uspjeli doći do podataka o pomoćnicima i stolarima koji su mu pomagali. Prema predaji je ostala u sjećanju samo jedna kratka zgoda da je žrtvenik koji su vozili iz Osilnice uz Kupu pao s kola pa su ga morali loviti u Kupu.

Središče Osilnice s cerkvijo in levo nad njo z lesenimi stavbama na parceli št. 12; v eni od njih je stanoval Peter Rutar z družino in tam verjetno tudi delal. / Središče Osilnice s crkvom i drvenim zgradama na parceli br. 12; u jednoj od njih živio je Rutar sa svojom obitelji, a tamo je vjerojatno i radio.

Leta 1890 je Rutar poslikal notranjost župnijske cerkve sv. Antona Padovanskega v Čabru in zanjo naslednje leto dokončal dva stranska oltarja sv. Frančiška z oltarno sliko ter oltar Matere božje sedem žalosti. Za slednjega kasneje naročijo kip iz Tirolske. Leta 1891 je izdelal tudi poslikano prižnico s štirimi svetniki in za Cerkev pomembnimi možmi: sv. Hieronimom, sv. Ambrozijem, sv. Gregorjem in sv. Avguštinom. Podobne predloge uporabi kasneje v Plemenitašu. Kot je o Rutarjevem delu zapisal čabarski župnik v kroniki: »...izdelek sicer ni ne vem kakšna umetnost, a je dovolj kvaliteten za ceno, ki jo je mojster zahteval...«.

Godine 1890. Rutar je oslikao unutrašnjost župne crkve sv. Antuna Padovanskog u Čabru i sljedeće joj je godine dovršio dva bočna oltara: oltar sv. Franje s oltarnom palom i oltar Gospe od sedam žalosti, a za potonji kasnije naručuju kip iz Tirola. Godine 1891. izradio je i oslikanu propovjedaonice s četirima svecima i za crkvu značajnim osobama: sv. Jeronima, sv. Ambrozija, sv. Grgura i sv. Augustina. Slične slikarske prijedloge koristi kasnije i u Plemenitašu. Kako je domaći župnik zapisao u kronici o Rutarovom radu: „...oprema nije bogzna kakva velika umjetnost, ali je rad dovoljno kvalitetan za cijenu koju je majstor tražio...“.

Prižnica s cerkvenimi očeti, Čabar / Propovijedaonica sa svecima, Čabar.

Slika Mojzesa iz baldahina prižnice v Plemenitašu. / Slika Mojsija iz baldahina propovjedaonice u Plemenitašu.

Verjetno še iz prve polovice 1890-ih let, če ne še kaj starejša, je oprema cerkve sv. Križa v Šimatovem pri Brod Moravicah, kjer izdelal oltarne slike za glavni in oba stranska oltarja. Te dominirajo, saj so z okvirjem postavljene neposredno na oltarnih mizah. Kljub drugačni tematiki je Rutar sledil osnovam, kot jih je imel pri svojem prvem projektu v Jurjevici. Ozadje slik je bogato in angelske skupine spet baročno razgibane, središčna slika prikazuje objokovanje Jezusa na križu, na stranskih oltarjih sta sliki sv. Ane z Marijo in na drugem sv. Kozma in Damjan. Slike niso več naivno okrašene, draperije so logično nagubane, ozadje slik obeh stranskih oltarjev pa še vedno poslikano z detajli.

Oprema crkve sv. Križa u Šimatovu kod Brod Moravica potječe vjerojatno iz prve polovice 1890-ih godina, ako ne i ranije, gdje je Rutar izradio oltarne pale za glavni i dva pobočna oltara. One dominiraju jer su postavljene s okvirom izravno na oltarne stolove. Unatoč drugačijoj tematici Rutar je slijedio ista načela kao i u svom prvom projektu u Jurjevici. Pozadina slika je bogata, a skupine anđela ponovno su barokno oživljene. Središnja slika prikazuje oplakivanje Isusa na križu, a na bočnim oltarima su slike sv. Ane s Marijom i sv. Kuzme i Damjana. Slike više nisu naivno ukrašene, draperije su logično složene, a pozadine slika dvaju bočnih oltara i dalje su detaljno oslikane.

Rutarjev slikarski program v Šimatovem se delno zgleduje po Jurjevici, obe cerkvi sta posvečeni sv. Križu. Slikar pa je naredil velik razvoj in se je odrekel naivnemu, ljudskemu nizanju slikarskega okrasja. Le v levem baročnem interierju ga še vleče tja z baročnimi angelčki in arhitekturo. Slika desnega oltarja je morda nastala nazadnje, saj oblikovno ni sledila levi. Bistveno drugače umirjena kot v Jurjevici je osrednja slika z распелом, ki sledi zgodnje renesančni predlogi. / Rutarov slikarski program u Šimatovu djelomično je inspiriran Jurjevicom, obje su crkve posvećene sv. Križu. Slikar je međutim postigao veliki razvoj i odustao od naivnog, narodno popularnog uređenja slikarske dekoracije. Samo je još u baroknom interijeru s lijeve strane nacrtao barokne anđele i arhitekturu. Slika desnog oltara možda je nastala posljednja, s obzirom na to da po dizajnu nije slijedila lijevoj. Središnja slika s распелом koja slijedi ranorenesansni predložak bitno se razlikuje od one u Jurjevici.

Delo, delo in še več dela

Z devetdesetimi leti 19. stoletja se prične Rutarjevo najplodnejše obdobje, takrat njegov glas najprej seže do župnije Brod Moravice. Tam v obdobju nekaj let v celoti opremi župnijsko cerkev sv. Nikole – sv. Miklavža. Po dokumentaciji sodeč leta 1891 najprej s stranskima oltarjema Blažene Device Marije in sv. Ivana, 1892 z Božjim grobom, nebom in razpeli.

V vmesnem času leta 1893 za cerkev sv. Vida v Bosljivi Loki izdelava glavni oltar z malce okorno zasnovano sliko sv. Vida v kotlu, v ozadju za oltarno sliko pa stoji kip sočutne Matere Božje z izredno natančno izdelanim in realističnim umirajočim Jezusom v naročju ter stranskima kipoma sv. Lucije in sv. Terezije. Za oltar namesto arhitekturnega tabernaklja naslika kulisno steno z angeloma, ki dvigujeta svečnika. V starih stranskih oltarjih iz 18. stoletja le restavrira starejši sliki Sv. Roka s sv. Boštjanom in mučeništvo sv. Jerneja.

Podobno skulpturo sočutne Matere Božje lahko najdemo tudi na Hribu, kjer pa je Marija mnogo bolj sugestivna in zato težko rečemo ali je tudi tista njegovo delo ali pa je ta v Bosljivi Loki le njen malo predelani posnetek. Žal je dokumentacija tega župnišča med drugo svetovno vojno pogorela.

Cerkev sv. Miklavža, Brod Moravice / crkva sv. Nikolaja, Brod Moravice.

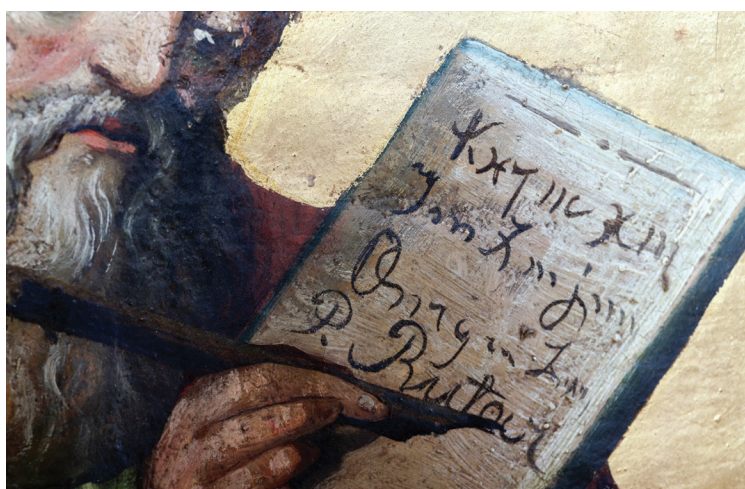
Rad, rad i još rada

U devedesetim godinama 19. stoljeća počinje Rutarovo najplodnije razdoblje kada njegov glas prvi put dopire do župe Brod Moravice. Ondje je u razdoblju od nekoliko godina u potpunosti opremio župnu crkvu sv. Nikole: prema dokumentaciji 1891. godine najprije s bočnim oltarima Blažene Djevice Marije i sv. Ivana te 1892. godine s Božjim grobom, nebom i raspelom.

U međuvremenu 1893. godine za crkvu sv. Vida u Bosljivoj Loki izrađuje glavni oltar s pomalo nespretnom slikom sv. Vida u kotlu, a u pozadini iza oltarne pale smješta kip milosrdne Majke Božje s izuzetno detaljnim i realističnim kipom umirućeg Isusa u naručju te bočnim kipovima sv. Lucije i sv. Terezije. Za oltar je umjesto arhitektonskog tabernakula oslikao zidnu kulisu s dvama anđelima koji podižu svijećnjak. U starim bočnim oltarima iz 18. stoljeća obnavlja samo starije slike sv. Roka sa sv. Sebastijanom i mučeništvo sv. Bartolomeja.

Sličnu skulpturu milosrdne Majke Božje nalazimo i na Hribu gdje je Marija sugestivnija pa je teško reći je li i ona njegovo djelo ili je skulptura u Bosljivoj Loki samo njezina prerađenija kopija. Nažalost, dokumentacija župnog dvora izgorjela je tijekom Drugog svjetskog rata.

Slike iz župnijske crkve v Brod Moravicah. / Slike iz župne crkve u Brod Moravicama.

Leta 1892 se Rutarju rodi drugi sin, ki je v župnijski knjigi že vpisan na novem naslovu Sela 1. Da so Rutarju z uspehi rastla krila, govori zanimivo dejstvo o njegovem poimenovanju. Sinu je dal ime Rafael. Težko dvomimo, da mu mojster ni dal imena po enem od najpomembnejših renesančnih vzornikov nazarencov – skupine slikarjev, ki so postajali vzor cerkvene umetnosti v tistem času.

Z razvojem devetdesetih let 19. stoletja pri Rutarju lahko ugotavljamo še eno značilnost: manj ljudskosti v podobah vsaj tam, kjer je dosledneje sledil nazarenskimi slikarskim predlogam.

Godine 1892. rodio se Rutarov drugi sin koji je već upisan u župnu knjigu na novoj adresi Sela 1. Da su Rutaru s uspjehom porasla krila svjedoči zanimljiva činjenica o sinovom imenu. Sina je nazvao Rafael. Ne sumnjamo da ga je majstor nazvao po jednom od najvažnijih renesansnih uzora nazarenaca, skupine slikara koji su postali uzor crkvene umjetnosti toga doba.

S razvojem devedesetih godina 19. stoljeća prepoznajemo još jednu Rutarovu karakteristiku: prisutno je manje narodnog popularizma u slikama, barem ondje gdje je dosljednije slijedio predloške nazarenskih slikara.

Nazarenci, kot je bila poimenovana skupina – bratovščina nemških umetnikov, so se v prvi polovici 19. stoletja odcepili od akademizma klasicističnih umetniških šol na Dunaju in se odselili v Rim, kjer so delali samostojno. Svojo umetnost so postavljali v službo države in Cerkve. Pod vplivom klasicizma je bila njihovo izrazno sredstvo linija, značilne so ostre konture, jasna risba in pisane lokalne barve. Pri izbiri motivov za cerkvene slike je bila nazarencem pomembna poučno izpovedna moč in poduhovljen učinek slik, ki naj bi vernike spodbujali k pobožnosti. Poudarjali so slikarske pristope staronemške in staroitalijanske umetnosti, gotike in zgodnje renesanse ter verjeli, da se le preko njih da doseči vznesenost in poučnost, kakršna naj bi bila potrebna v cerkveni umetnosti.

Tiskane podloge cerkvenih umetnin nazarencov so izhajale v lahko dostopnih knjižicah po vsej srednji Evropi še celo drugo polovico stoletja, vse do prve svetovne vojne. Njihove stvaritve je kot pravo smer umetnosti propagirala tudi Cerkev.

*U prvoj polovici 19. stoljeća se bratovština njemačkih umjetnika pod nazivom **nazarenci** odcjepila od akademizma klasicističkih umjetničkih škola u Beču i preselila se u Rim gdje je samostalno djelovala. Svoju umjetnost nazarenci stavljaju u službu države i Crkve. Pod utjecajem klasicizma njihovo izražajno sredstvo bila je linija koju karakteriziraju oštre konture, jasan crtež i živopisni lokalni kolorit. Pri izboru motiva za crkvene slike nazarenci su vodili računa o poučnoj ispovjednoj snazi i duhovnom učinku slika koje su trebale poticati vjernike na pobožnost. Isticali su slikarske pristupe staronjemačke i starotalijanske umjetnosti, gotike i rane renesanse te smatrali da se samo njima može postići uzvišenost i izgradnja kakva je potrebna crkvenoj umjetnosti.*

Tiskane podloge nazarenske crkvene umjetnosti nastavile su se objavljivati tijekom cijele druge polovice stoljeća sve do Prvoga svjetskog rata u lako dostupnim knjižicama diljem srednje Europe. Njihovo stvaralaštvo propagirala je i Crkva kao pravi smjer crkvene umjetnosti.

Po spominu Rutarjevega vnuka naj bi imel Peter Rutar doma tudi nekaj knjig Svetega pisma, verjetno z ilustracijami nazarencov, iz katerih je med ostalim črpal ideje. Sam je s statičnimi, ploskimi figurami včasih poskušal slediti vzorom zgodnje renesanse in slikarja Perugina. Temu slikarju je bilo ime Pietro – kot Petru in bil je učitelj Rafaela, umetnika, ki je bil kasneje vzor nazarencem in je svojega učitelja Perugina daleč presegel... Zato ni nenavadno, da je Peter Rutar svojega drugega sina poimenoval Rafael – vsekakor lepa očetova želja ob sinovem rojstvu.

Prema sjećanju njegova unuka Petar Rutar je kod kuće imao i neke biblijske knjige, vjerojatno s ilustracijama nazarenaca iz kojih je između ostalog crpio ideje. Statičnim, plošnim figurama ponekad je pokušavao slijediti uzore rane renesanse i slikara Perugina. Taj se slikar izvorno zvao Pietro, na hrvatskom Petar, i bio je učitelj Rafaela, umjetnika koji je kasnije postao uzor nazarencima i koji je daleko nadmašio svog učitelja Perugina. Stoga nije neobično da je Petar Rutar svog drugog sina nazvao Rafael što je svakako bila lijepa očeva želja pri rođenju sina.

Po ohranjenih dokumentih je Rutar s svojo delavnicom leta 1894 v spodnjem delu doline nadaljeval delo v župniji Brod Moravice z opremo skromnejše podružnične cerkve sv. Duha v še vedno idiličnih Malih Dragah. Tu je izvedba glavnega oltarja in obeh stranskih – sv. Valentina in sv. Antona prilagojena skromnejšim naročnikom. Na spodnjih delih na oltarni mizi namesto plastičnega rezljanega okrasja ali tabernaklja uporabi poslikane scenske panele z dodatnimi slikami svetnikov, ki stojijo na oltarnih mizah. Slika sv. Trojice na glavnem oltarju ni Rutarjevo tipično delo in je morda delo drugega avtorja. Njegova delavnica domnevno poslika tudi prižnico z evangelisti, a na tem delu ne najdemo Rutarjevega podpisa, saj je poslikava estetsko skromnejše delo. Verjetno gre za delo enega od njegovih pomočnikov po Rutarjevi podlogi.

V istem letu poslika tudi kapelico sv. Josipa v Zamostu v župniji Plešče, ki je stala na pomembnem mestu ob cesti za mostom čez Čabranko. Mimo nje so romarji iz Osilnice, spodnjega dela doline in Dolenjske romali na Sveto Goro in tu puščali darove – ofer. Žal je bila poslikava z leti uničena.

Projekti v bližnji okolici so se nadaljevali s polno paro, število prebivalstva v dolini Kolpe in Čabranke je proti koncu stoletja dosegalo svoj vrhunec in potrebe po novih cerkvenih stavbah ter opremi so naraščale. Ljudje so sicer veliko odhajali od doma na sezonsko

Prema sačuvanim dokumentima Rutar nastavlja rad sa svojom radionicom u donjem dijelu doline i to 1894. godine u župi Brod Moravice s opremom skromnije filijalne crkve sv. Duha u još uvijek idiličnim Malim Dragama. Za tu crkvu izradio je glavni oltar i dva pobočna oltara posvećena sv. Valentinu i sv. Antunu koje je prilagodio skromnijim klijentima. Na donjim dijelovima oltara je umjesto plastičnog rezbarenog ukrasa ili tabernakula koristio oslikane scenske ploče s dodatnim slikama svetaca koji stoje na oltarnim stolovima. Slika sv. Trojstva na glavnom oltaru nije tipično Rutarovo djelo i moguće je da je rad nekog drugog autora. Njegova je radionica navodno oslikala i propovjedaonicu s evanđelistima, no na ovom djelu nema Rutarova potpisa jer su slike estetski skromno djelo. Vjerojatno je to rad jednog od njegovih pomoćnika na temelju Rutarovog predloška.

Iste godine oslikao je i kapelu sv. Josipa u Zamostu u župi Plešče koja je stajala na važnom mjestu uz cestu iza mosta preko Čabranke. Hodočasnici iz Osilnice, donjeg dijela Kupske doline i Dolenjske u pohodu na Svetu Goru prolazili su pored kapele i u njoj ostavljali darove – prinose. Slika je nažalost s godinama uništena.

Projekti u bližoj okolici nastavili su se punom parom. Broj žitelja u dolini Kupe i Čabranke dosegao je vrhunac potkraj stoljeća, a ujedno su jačale i potrebe za novim crkvenim zgradama i opremom. Ljudi su često odlazili od kuće zbog sezonskih poslova, ali se većina zarađenog

Celotna oprema cerkve sv. Trojice v Malih Dragah, župnija Brod Moravice – glavni oltar in stranska oltarja ter poslikana prižnica, iz leta 1894 / Cjelokupna oprema crkve sv. Trojstva u Malim Dragama u župi Brod Moravice, glavni oltar i pobočni oltari te oslikana propovjedaonica iz 1894. godine.

delo, a se je večino prisluženega denarja še vedno vračalo domov in krepilo lokalno ekonomijo. S tem so naraščale tudi želje po obnovi cerkvene opreme. To je bilo posebno aktualno v bližini Kolpe in Čabranke, ki sta zaradi relativne bližine morja, s tem povezanimi občasno velikimi temperaturnimi spremembami v hladnem delu leta in posledično kondenzu na leseni opremi v kamnitih cerkvah, kjer je vlaga povzročala hitrejše propadanje stare opreme. Z leti pa so se v cerkvi sčasoma tudi spreminjale pobožnosti, zato so stalno dodajali kipe ali oltarje novih zavetnikov. Tako je leta 1895 na kočevski strani, v Štalcerjih, v kasneje podrti cerkvi sv. Antona Puščavnika, postavil nov glavni oltar s kipom sv. Antona s prašičkom, ki naj bi bil še vedno ohranjen na Fari, ter stranska oltarja sv. Urha in sv. Notburge. V Brod Moravicah je v župnijski

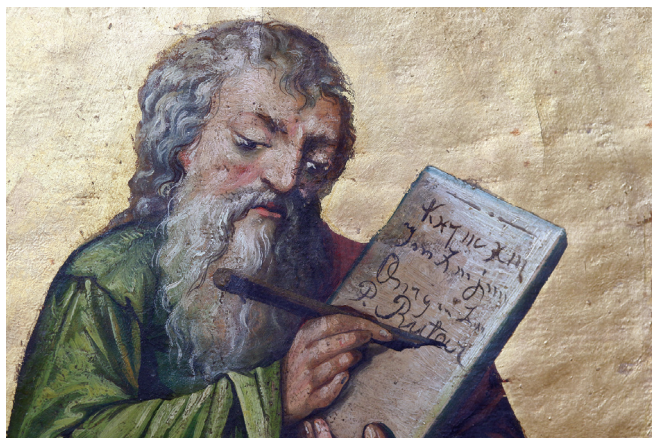

Rutarjev poslikani dodatek k glavnemu oltarju iz cerkve sv. Trojice v Malih Dragah, župnija Brod Moravice, iz leta 1894. Podobnih je naslikal še nekaj za druge cerkve. / Rutarov slikani dodatak glavnom oltaru iz crkve sv. Trojstva u Malim Dragama iz župe Brod Moravice iz 1894. godine. Oslikao je nekoliko sličnih za druge crkve.

novca ipak vraćala kući i jaćala lokalno gospodarstvo. Time je rasla i želja za obnovom crkvene opreme što je bilo posebice značajno u okolici Kupe i Čabranke za koje su zbog relativne blizine mora svojstvene povremeno velike temperaturne promjene u hladnom dijelu godine i posljedično kondenzacija na drvenoj opremi u kamenim zgradama crkve gdje je vlaga uzrokovala brže propadanje stare opreme. Tijekom godina mijenjale su se i pobožnosti u crkvi pa su se stalno dodavali kipovi ili oltari novih zaštitnika.

Tako je Rutar 1895. godine na kočevskoj strani u Štalcerima u kasnije srušenoj crkvi sv. Antuna Pustinjaka podigao novi glavni oltar s kipom sv. Antuna sa svinjom, za koji se govori da se i dalje čuva u Fari, te bočni oltari sv. Urha i sv. Notburge. U Brod Moravicama nastavio je rad na novom glavnom oltaru sv. Nikole s velikom ol-

Naslikani evangelist sv. Marko s prižnice v župnijski cerkvi Brod Moravice vpisuje v knjigo ime svojega avtorja: P.Rutar. / *Naslikani evangelist sv. Marko s propovjedaonice u župnoj crkvi Brod Moravice koji u knjigu ispisuje ime svog autora: P. Rutar.*

cerkvi nadaljeval delo z novim glavnim oltarjem sv. Nikolaja - Miklavža z veliko oltarno sliko ter z oltarnimi slikami stranskih oltarjev, postavil je tudi prižnico. Na eni od slik evangelistov, ki krasijo prižnico, evangelist Marko zapisuje Rutarjevo ime. Sv. Marko Evangelist je bil namreč med ostalim tudi zaščitnik slikarjev na steklo. Morda je za to cerkev Rutar nekoč izdelal tudi jaslice, ki so še vedno ohranjene.

V letu 1895 so pričeli z velikim projektom v župniji Turke. Po več letih truda tamkajšnjega župnika s pregovarjanjem domačinov, so ti končno potrdili financiranje gradnje nove cerkve. Podrli so staro manjšo cerkev, ki naj bi bila v slabem stanju in kjer je Rutar pred desetimi leti obnavljal celotno opremo. Pričeli so z zidavo nove, večje župnijske cerkve sv. Križa. To je bil poleg gradnje cerkve v Osilnici eden od največjih projektov v dolini. Financirali so ga pretežno zaslužki domačinov, ki so v tem obdobju bolj ali manj uspešno odhajali na delo preko morja v Ameriko. Ko so vsaj nekaj zaslužili, so jih župniki pregovorili, da del vložijo tudi v javno dobro duhovne oskrbe. Ne vemo ali so to delali z lahkim srcem, saj so si krize sledile tudi naprej in so bile domačije potrebne denarja. Vsekakor so bili na koncu verjetno ponosni, ko so njihove cerkve zasijale v novemu okrasju in je v njih nova oprema (za ugodno ceno domačega mojstra in njegove delavnice) dajala vtis sicer malce namišljenega bogastva. Bili so zadovoljni vsi: župljani s pridobljenim ponosom in morda kakim odpustkom, za katerega so verjeli, da so ga bili potrebni, duhovščina z uspešno izpeljanim projektom za božji blagor in opremo, ki je sledila novim doktrinom cerkvene umetnosti in novim trendom v čaščenju svetnikov, mojster z zaslužkom, ki mu je omogočal boljše preživetje in širitev z novimi pomočniki in naročili iz sosesčine. Zaslužka je bil vsekakor potreben, saj je imel družino in je enkrat v tem obdobju kupil tudi hišo Sela 1.

Oltarna slika sv. Miklavža v Brod Moravicah / *Oltarna slika sv. Nikolaja u Brod Moravicama.*

tarnom slikom i s pobočnim oltarima, a podigao je i propovjedaonicu. Na jednoj od slika evangelista koje ukrašavaju propovjedaonicu evangelist Marko zapisuje Rutarovo ime. Između ostalog evangelist Marko bio je i zaštitnik slikara na staklu. Možda je Rutar nekoč izradio i jaslice za ovu crkvu koje su i danas sačuvane.

Godine 1895. započeli su s velikim projektom u župi Turke. Nakon višegodišnjeg nastojanja lokalnog župnika da uvjeri mještane, konačno je odobreno financiranje izgradnje nove crkve. Srušili su staru crkvicu za koju se govorilo da je u lošem stanju, a u kojoj je Rutar desetak godina ranije obnovio cjelokupnu opremu. Započeli su s izgradnjom nove i veće župne crkve sv. Križa. Uz izgradnju crkve u Osilnici ovo je bio jedan od najvećih projekata u dolini. Financiran je uglavnom od zarada domaćih ljudi koji su u tom razdoblju više ili manje uspješno odlazili na rad u Ameriku. Kad su ponešto zaradili, župnici su ih nagovarali da nešto od toga ulože u javno dobro duhovne skrbi. Ne znamo jesu li to učinili laka srca jer se kriza nastavila i kućanstvima je bio potreban novac. Vjerojatno su na kraju bili ponosni kada su njihove crkve zasjale u novim ukrasima, a nova oprema u njima (za povoljnu cijenu domaćeg majstora i njegove radionice) odavala je dojam pomalo imaginarnog bogatstva. Svi su bili zadovoljni: župljani sa stečenim ponosom i možda ponekim oprostom za koji su vjerovali da im je potreban, svećenici s uspješno izvedenim projektom za Božji blagoslov te opremom koja je pratila nove doktrine crkvene umjetnosti i nove trendove u štovanju svetaca, kao i majstor s prihodom koji mu je omogućio preživljavanje i širenje s novim pomoćnicima i narudžbama iz susjedstva. Prihodi su mu svakako bili potrebni jer je imao obitelj i jednom je prilikom u tom razdoblju kupio i kuću na adresi Sela 1.

Oprema cerkve sv. Križa v Turkij / Oprema sv. Križa u Turkima.

Slika sv. Antona Puščavnika v Turkij / Slika sv. Antona Pustinjaka u Turkima.

Rezljani zaključek krstilnice s kipcema krsta Jezusa na reki Jordan, iz cerkve v Brod Moravicah, avtor P. Rutar, okoli 1895. Podoben je moral biti tudi v Turkij. / Izrezbareni završetak krstionice s krštenjem Isusovim na Jordanu iz crkve u Brod Moravicama. Autor je P. Rutar oko 1895. godine. Slični primjerak je vjerojatno izrađen i za Turke.

Dom Rutarjevih, Sela 1

Hišo na naslovu Sela 1 je Rutarju prodala družina Zajc, ki je v njej živela krajše obdobje in je v tistem času izgleda razprodajala svojo lastnino ter odšla iz doline. Od njih je poleg hiše odkupil tudi del posestva, del je bil prodan drugim lastnikom.

Hiša na Selih 1 je bila ob nakupu stara kakih sto let, vrhhlevna in vrhkletna zgradba, podobne zasnove kot so bile druge stavbe v dolini v drugi polovici 19. stoletja. V tlorisu je bila dolga približno dvanajst in široka osem metrov, postavljena pod cesto iz Osilnice. Spodnji del je bil kamnit, v kletnem delu, ki je bil polkrožno obokan, podobno kot pri vseh hišah v sosesčini iz tega obdobja, je pol metra pod tlemi izvirala voda. Nadstropje je bilo leseno. Ko je Rutar hišo kupil, je imela ta še odprto ognjišče in naj bi bila brez štedilnika in stranišča, kar je bilo potrebno preurediti. Vhod v osrednjo vežo je imela iz vzdolžne fasade, z zgornje strani proti cesti. Iz veže, ki je imela star slab lesen pod, so po vstopu v hišo na levo vodila vrata v večjo hišo – glavno sobo približno kvadratnega tlorisa, katere okna so gledala kot pri vseh hišah v dolini na cesto in proti spodnjemu delu doline.

Dom Rutarovih, Sela 1

Kuću na adresi Sela 1 Rutaru je prodala obitelj Zajc koja je tamo živjela kraće vrijeme, a tada je očito prodala imanje i napustila dolinu. Rutar je osim kuće od njih kupio i dio imanja, a dio je vlasnik prodao drugim seljacima.

Kuća na adresi Sela 1 bila je stara otprilike sto godina kada je kupljena. Bila je to stambena zgrada izgrađena iznad podruma i štale, slične konstrukcije kao i druge zgrade u dolini u 19. stoljeću. U tlocrtu je bila dugačka oko dvanaest i široka oko osam metara, smještena ispod ceste iz Osilnice. Donji podrumski dio bio je od kamena i polukružno nadsvođen, isto kao i kod ostalih kuća u susjedstvu iz tog vremena jer je voda izvirala pola metra ispod podruma. Konstrukcija zidova u etaži za stanovanje bila je drvena. Kad je Rutar kupio kuću, još je imala otvoreno ognjište, a govorilo se da je bila bez peći i zahoda, što je sve trebalo preurediti. Ulaz u središnji hodnik bio je s poprečnog pročelja s gornje strane prema cesti. Iz hodnika koji je imao star i loš drven pod vrata su vodila u veću sobu s lijeve strane, tzv. hišu. To je bila i glavna prostorija približno kvadratnog tlocrta čiji su prozori kao i na svim kućama u dolini gledali na cestu i prema donjem dijelu doline.

Sela s hišami na Franciscejskem katastru, Rutarjeva hiša Sela 1 je rdeče počrtana ob cesti, pred razširitvijo in odcepom ceste navzdol proti poljem. Glede na to, da je vrisana v mapi, vhod pa označen na pravokotni steni na cesto, pomeni, da je bila vsaj v kletnem delu zgrajena pred letom 1824, v podaljšano obliko kot jo je kupil Rutar, pa dograjena šele kasneje. / Sela s kućama iz franciskanskog katastra, Rutarova kuća Sela 1 ucrтана je crvenom bojom uz cestu prije proširenja i odvojka ceste prema poljima. S obzirom na to da je ucrтана u nacrtu, a ulaz je označen na zidu okomitom na cestu, znači da je barem njezin podrumski dio sagrađen prije 1824. godine, a dograđeni oblik koji je Rutar kupio dovršen je tek kasnije.

Nomen loci, seu Vicinitatis						Nomen vulgare: <i>Matarijevo</i>		Numerus Domus <i>1</i>															
Singulorum habitantium		Nativitatis				vacuatus	confirmatus	primo confensus	primo commun.	matrimon. junct.	mortuus	1 An communicaverit in Pascha?			2 An solat rudimenta fidei?			3 Mores			Anno millesimo octingentesimo	ADNOTATIO	
Nomen Cognomen	Conditio	locus	dies	mensis	annus							Anno millesimo octingentesimo											
<i>Gasper</i>	<i>velovec</i>	<i>Projece</i>	<i>24/5</i>	<i>1863</i>																			
<i>Marija</i>	<i>hči</i>	<i>Sela</i>	<i>12/7</i>	<i>1889</i>																			
<i>Peter</i>	<i>slikar</i>	<i>Osilnica</i>			<i>1856</i>																		
<i>Rutar</i>	<i>in parast.</i>	<i>Gorišče</i>																					
<i>Marijara</i>	<i>Turk</i>	<i>Presece</i>	<i>24/3</i>	<i>1855</i>																			
<i>Marija</i>	<i>ginsr. hči</i>	<i>"</i>	<i>2/4</i>	<i>1832</i>																			
<i>Peter</i>	<i>sin</i>	<i>"</i>	<i>3/6</i>	<i>1833</i>																			
<i>Matilca</i>	<i>hči</i>	<i>"</i>	<i>4/5</i>	<i>1835</i>																			
<i>Matilca</i>	<i>"</i>	<i>Osilnica</i>	<i>3/12</i>	<i>1838</i>																			
<i>Adela</i>	<i>"</i>	<i>"</i>	<i>12/5</i>	<i>1890</i>																			
<i>Rafael</i>	<i>sin</i>	<i>Sela</i>	<i>2/1</i>	<i>1892</i>																			

Status Animarum, z vpisom družine Rutar, župnija Osilnica / Status animarum s upisom rodbine Rutar, župa Osilnica.

Hiša je postala reprezentančni prostor za sprejem gostov, opremljena s pohištvom v staronemškem stilu: večjo mizo s šestimi stoli s pletenimi sedali, velikim predalnikom za perilo, komodo z ogledalom, dvokrilno omaro. Na stenah so visele Rutarjeve slike. Vnuk Vili ima v spominu veliko sliko sv. Treh Kraljev v pozlačenem, izrezljanem okvirju. Ob steni so stala umetelno izdelana lesena stojala, na enem je stal kip Marije Pomočnice, visok vsaj en meter, in na drugem kip Jezusa iz gipsa. Strop je bil poslikan. Sem so prihajali župniki in se pogovarjali ter dogovarjali z mojstrom o svojih načrtih in željah.

Desno od veže je bila velika soba, kjer so spali člani družine: Peter z ženo in otroci, na koncu poleg starih dveh tudi snaha in vnuk. Desno zadaj za sobo je bil štíblc – manjša soba z Rutarjevo delavnico. Imela je edini vhod iz spalnice. V delavnici je pod oknom stal uoblponk – mizarska miza z rezbarskim orodjem, na njej je rezljal lesene izdelke. Ob steni so bile odprte police, na njih pa barve, slikarski pribor, orodje in vse ostalo, kar je potreboval za delo. Tu je imel tudi knjige in kataloge s slikovnimi predlogami.

Kuća je postala reprezentativan prostor za primanje gostiju opremljen Alt-deutch namještajem: veliki stol sa šest stolica s pletenim sjedalima, velika ladica za posteljinu, komoda s ogledalom, ormar. Na zidovima su visjele Rutarove slike. Unuk Vili sjeća se velike slike Sveta tri kralja u pozlaćenom izrezbarenom okviru. Uza zid su stajala umjetnički izrađena drvena postolja, na jednom je stajao kip Marije Pomoćnice visok najmanje jedan metar, a na drugom gipsani kip Isusa. Strop prostorije bio je oslikan. Ondje su dolazili župnici i razgovarali te se dogovarali s majstorom o svojim planovima i željama.

Desno od hodnika bila je velika soba u kojoj su spavali članovi obitelji: Petar s ženom i djecom, a kasnije osim dvoje starijih i snaha i unuk. Desno iza sobe bio je tzv. štíblc, manja prostorija u kojoj je bila Rutarova radionica koja je imala ulaz iz spavaće sobe. U radionici je ispod prozora stajao uoblponk, stolarski stol s rezbarskim alatom na kojem je rezbario drvene kipove i ukrase. Uza zid su bile otvorene police, a na njima boje, slikarski pribor i sve ostalo što mu je bilo potrebno za rad. Ondje je imao i knjige i kataloge sa slikovnim predlošcima.

Lijevo od hodnika iza hiše bila je kuhinja u koju se ulazilo

Levo od veže, za hišo je bila kuhinja z vhodom iz veže. V njej je stal štedilnik z mizo in omaro za posodje in hrano, ter v vogalu hiše poleg nje špajza – kuhinjska shramba. Pravili so, da so imeli pred 1. svetovno vojno v hiši za pomoč deklo, ki je spala v tej špajzi. Na zadnji strani veže je bil dostop na gank z lesenim straniščem na štrbunk. Podstreha je bila dostopna iz veže po stopnicah, ki so šle za vrati v hišo navzgor, na koncu stopnic je bila stropna loputa, ki je pozimi zapirala odprtino. Podstreha je bila odprta, tam so spali pomočniki, ko so bili pri njih, morda je bila na njej kdaj zložena lesena sobica, čeprav se je vnuk Vili v času po drugi svetovni vojni ne spomni več. V odprtem ostrešju nad hišo je bilo dovolj prostora tudi za slikanje in sestavljanje opreme večjih dimenzij. Morda se je s pomočniki tam delalo v toplejših delih leta. Kot se spominja vnuk, je bilo pomembno, da so zgoraj hodili mehko, saj je vedno obstajala nevarnost, da se bo strop hiše udrl, če bi kdo bolj trdo stopil. Na to je stari Rutar stalno opozarjal.

Pod hišo sta bila na vzhodni strani hlev s kravo ter listnikom in na zahodni ločena klet za hrano s polkrožnim kamnitim obokom. Za hišo je bilo manjše gospodarsko poslopje - skedniček, poleg praščja štalca – svinjski hlev s praščem in drvarnico. Zadaj vrt. Imeli so tudi dve njivi, kjer so sadili pretežno koruzo, fižol, zelje in krompir. Krompir pa kot večina ostalih včasih tudi na parceli na bregu nad Osilnico.

iz hodnika. U njoj je stajao štednjak sa stolom i ormarom za posuđe i hranu, a u kutu do nje bila je špajza, kuhinjska smočnica. Govorilo se kako je prije Prvog svjetskog rata u kući bila djevojka za pomoć u kućnim radovima koja je spavala u toj smočnici. Sa stražnje strane hodnika bio je pristup trijemu s drvenim zahodom na rubu. Tavanu se pristupalo stepenicama iz hodnika koje su bile smještene iza ulaznih vrata u hišu. Na kraju stepenica je bio stropni otvor koji je zimi zatvarao tavan. Tavan je bio otvoren, tu su pomoćnici spavali kad su boravili kod Rutarovih. Moguće je da je tamo nekada bila izgrađena drvena soba, ali je se unuk Vili u periodu nakon Drugog svjetskog rata više ne sjeća. U otvorenom prostoru tavana iznad kuće također je bilo dovoljno mjesta za ličenje i montažu crkvene opreme većih dimenzija. Možda su pomoćnici tamo radili tijekom toplijih dijelova godine. Kako se prisjeća unuk, bilo je važno da gore hodaju polako jer je uvijek postojala opasnost da se strop hiše sruši ako netko jače zagazi, što je stari Rutar stalno isticao. Ispod kuće s istočne strane bila je štala s kravom i stajom, a sa zapadne strane odvojeni podrum za hranu s polukružnim svodom od kamena. Iza kuće bila je manja gospodarska zgrada sjenika, svinjac i drvarnica te iza toga vrt. Imali su i dvije njive na kojima su uglavnom sadili kukuruz, grah, kupus i krumpir. Krumpir se, kao i kod većine drugih u selu, ponekad uzgajao i na parceli na padinama ponad Osilnice.

Hiša Sela 1, v kateri je Rutar ustvaril svoj dom in v njej z družino preživel več kot polovico svojega življenja. Zadaj sta vidni gospodarski poslopji. Slika je delo slikarja Petra Adamiča iz 1990-ih let, nastala na likovni koloniji v Osilnici. Nad vratnim podbojem na vходу je bila obešena bela marmorna tablica z napisom P.R. Sela 1. / Prikaz kuće Sela 1 u kojoj se Rutar nastanio i u kojoj je s obitelji proveo više od polovice svojeg života. Iza kuće su vidljivi gospodarski objekti. Slika je djelo slikara Petra Adamiča iz 1990-ih godina nastala na likovnoj koloniji u Osilnici. Iznad dovratnika na ulazu bila je obešena ploča od bijelog mramora s natpisom P.R. Sela 1.

Trauungs=												
Jahr, Monat und Tag der Trauung	Bräutigam					Braut					Urkunden, wodurch allenfalls vorgekommene Hindernisse gehoben wurden	Unterschrift des trauenden Priesters
	Wohnort	Alter	Taufname, Familien-Namen und Stand	Religion	Alter-Jahr	Wohnort	Alter	Taufname, Familien-Namen und Stand	Religion	Alter-Jahr		
6. 24./IV. 1906	Ritjak	12	Peter Rutar aus Jakobtsch	1	rej. 31./III. 1881	Bezpečje	3	Marija Lepovec (Volf?)	1	rej. 28./IV. 1887	1) Zensur von 1887, 10. 10. 1887	Ceslma
7. 16./IV. 1906	Padove	4	Anton Poje 1/2 gemj.	1	rej. 8./IV. 1881	Bezpečje	4	Marija Volf hei 1/2 gemj.	1	rej. 23./IV. 1887		Ceslma
8. 7./I. 1906	Lini potek	1	Karel Zurga pastor	1	rej. 1	Zurga	2	Ana Janez	1	37. let.	1) Zensur von 1887, 10. 10. 1887	Zurga
9. 23./IV. 1906	Lukno	6	Peter Rutar slikar	1	rej. 1886	Lukno	1	Marija Vuković podjelica hei	1	rej. 14./IV. 1884	1) Zensur von 1887, 10. 10. 1887 2) Dekret des Bischofs von 1887, 10. 10. 1887 3) Dekret des Bischofs von 1887, 10. 10. 1887 4) Dekret des Bischofs von 1887, 10. 10. 1887 5) Dekret des Bischofs von 1887, 10. 10. 1887 6) Dekret des Bischofs von 1887, 10. 10. 1887	Ceslma
10. 17. 1906	Lini	3	Josip Poje pastor	1	1	Padove	7	Marija Gasperica podjelica hei	1	1		Ceslma

Poročna knjiga z vpisom Petra Rutarja in Marije Vuković / Knjiga ženidbe sa upisom Petra Rutara i Marije Vuković.

Naročila se vrstijo, delavnica raste

Leta 1896 je Rutar, tedaj že iz Sel 1, v celoti opremil in po zapisu iz kronike župnije tudi poslikal novo cerkev sv. Križa v Turkih: izdelal je glavni oltar s predto glavno nišo, v kateri je postavljen rezljan Jezus na križu in nad njim slika zadnje večerje, ter oba stranska oltarja Blažene Device Marije in sv. Antona Puščavnika, spovednice s slikami iz stare zaveze, krstilnico s kipcem Janeza Krstnika. Izdelal je še oltarne slike in kipe, slike na spovednicah. Pri tem je zanimiva oltarna slika s križanim in omedlelo Marijo pod njim po baročni maniri. Ta prekrije osrednjo nišo s kipom Jezusa na razpelu. Figure na sliki so izredno podobne tistim iz osilniške oltarne slike, le Jezus na križu je tu bolj gotoko

Narudžbe se redaju, radionica raste

Godine 1896. je Rutar, tada već iz Sela 1, potpuno opremio, a prema župnoj kronici i oslikao novu crkvu sv. Križa u Turkima: načinio je glavni oltar s probušenom glavnom nišom, u kojoj je kip Isusa na križu i iznad njega slika Posljednje večere, te dva pobočna oltara Blažene Djevice Marije i sv. Antuna Pustinjaka, ispovjedaonice sa slikama iz Staroga zavjeta, krstionica s kipićem Ivana Krstitelja. Izradio je i oltarne slike i kipove te slike na ispovjedaonicama. Zanimljiva je barokna oltarna pala ispod koje se u baroknoj maniri prikazuje Razapetog i onesvještenu Mariju koja može natkriti središnju nišu s kipom Isusa na križu. Likovi na slici vrlo su slični onima s oltarne pale u Osilnici, samo je Isus na križu ovdje gotički

zveržen, kot je tudi tisti, izrezljan na raspelu. Oprema je bila v celoti dokončana in blagoslovljena leta 1897. Le križev pot so naročili drugje. Izgleda, da se Rutar ni želel ukvarjati s slikanjem križnega pota, saj so ti prihajali k nam iz večjih specializiranih delavnic v tujini.

Spovednica v neogotski maniri v tej cerkvi je po obliki podobna njegovim spovednicam, ki so bile izdelane kasneje v različnih izvedbah na primer v Brod Moravicah, Šimatovem ali Ivanić-Gradu. Večino krasijo slike iz Stare in Nove zaveze.

V istem letu je za župnijsko cerkev v Brod Moravicah izdelal še dva stranska oltarja sv. Margarete in sv. Rafaela nadangela ter izvedel arhitekturne poslikave notranjosti cerkve. Tega leta naj bi nastala tudi slika za velik baročni glavni oltar v župnijski cerkvi sv. Janeza Krstnika v Kočevski Reki. Gre za izredno veliko platno Jezusovega krsta na Jordanu, ki je preživelo uničenje cerkve po drugi vojni in v novi cerkvi visi na koru. Zanimiv, po dimenzijah zavidljivo velik projekt, ponovno izdelan po tiskani predlogi, pri katerem pa se v anatomski polnosti figure Janeza Krstnika vidi sodelovanje slikarskih pomočnikov. Morda gre za slikarja, ki je nekaj let kasneje slikal figure apostolov v naslikanih nišah v župnijski cerkvi v Ivanić-Gradu. In še ni bilo konec dela za to leto – iz istega leta sta še nov glavni oltar in oltarna slika v zdaj podrti cerkvi sv. Trojice v Moravi. Za cerkev

naglašen poput onog uklesanog na raspelu. Oprema je u potpunosti dovršena i blagoslovljena 1897. godine, a samo je križni put naručen drugdje. Čini se da se Rutar nije htio baviti oslikavanjem postaja križnog puta jer su one dolazile iz većih specijaliziranih radionica iz inozemstva.

Neogotička ispovjedaonica u ovoj crkvi oblikom je slična njegovim ispovjedaonicama koje su kasnije rađene u različitim izvedbama poput onih u Brod Moravicama, Šimatovu ili Ivanić-Gradu. Većina njih je ukrašena slikama iz Starog i Novog zavjeta.

Iste godine izradio je za župnu crkvu u Brod Moravicama još dva bočna oltara sv. Margarete i sv. Rafaela arkandela te izveo arhitektonski oslik unutrašnjosti crkve. Iste godine izradio je i novu sliku za veliki barokni glavni oltar u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Kočevskoj Reki. Riječ je o iznimno velikom platnu Krštenja Isusova na Jordanu koje je preživjelo uništenje crkve nakon Drugoga svjetskog rata i visi na koru nove crkve. Zanimljiv i po dimenzijama zavidno velik projektizrađen prema tiskanom predlošku u kojem se u anatomske punoći lika Ivana Krstitelja vidi suradnja slikarskih pomoćnika. Možda je riječ o slikaru koji je nekoliko godina kasnije naslikao likove apostola u oslikanim nišama župne crkve u Ivanić-Gradu. Radovi za ovu godinu još nisu bili gotovi: iz iste godine datiraju i novi glavni oltar i oltarna pala u danas srušenoj crkvi sv.

Glavni oltar iz kapele sv. Trojice v Slavskem Lazu. / Glavni oltar iz kapele sv. Trojstva u Slavskom Lazu.

Oltarna slika iz kapele sv. Štefana nad Faro / Oltarna slika iz kapele sv. Štefana iznad Fare.

sv. Marije Magdalene v Klinji vasi je izdelal glavni oltar neogotske oblike s sliko sv. Marije Magdalene, morda tudi kipa sv. Petra in Pavla ob njej.

Trojstva u Moravi. Za crkvu sv. Marije Magdalene u Klinjoj vasi izradio je neogotički glavni oltar sa slikom sv. Marije Magdalene, a možda i kip sv. Petra i Pavla pored nje.

Poklon sv. Treh Kraljev iz cerkve v Brod Moravicah, okoli 1895. / Poklon sv. Tri Kralja iz crkve u Brod Moravicama oko 1895. godine.

Peter Rutar, Osilnica

Leto 1897 je moralo biti za Rutarja izjemno pomembno. Takrat je namreč 31. avgusta 1897, po dvanajstih letih bivanja v Osilnici, od občinske oblasti končno dobil domovinsko pravico. Dvanajst let je potreboval zanjo. Tudi tega leta lahko naštejemo veliko število njegovih projektov: v župnijski cerkvi sv. Trojice v Plešcih je povsem renoviral oltarje in prižnico, krstilnico (ni več ohranjena) in naredil novi oltar božjega groba z malim Jezusovim korpusom, oltar se nahaja pod zvonikom. Novi so bili tako kipi kot oltarne slike. Takrat je verjetno poslikal prižnico iz leta 1830 z evangelisti po nazarenski podlogi in se tam ponosno podpisal Peter Rutar, Osil... Na Mlaki pri Kočevju je leta 1898 za kasneje porušeno kapelo sv. Roka izdelal glavni oltar sv. Roka, s soho sv. Roka v srednji niši.

Iz druge polovice 1890-ih let so še trije oltarji v veliki romarski cerkvi Matere Božje od Presvete Krunice v Veliki Lešnici nad Brodom na Kolpi - glavni in stranska

Slike evangelistov v Pleški cerkvi sv. Trojice se bistveno razlikujejo od tistih iz Brod Moravic, a sv. Marko kot zaštitnik slikarjev, tudi tu vpisuje Rutarjevo ime. Tokrat z jasno pripisanim Osil..., verjetno iz leta 1897. / Slike evangelista u crkvi Presvetog Trojstva u Plešcima bitno se razlikuju od onih iz Brod Moravica, no sv. Marko kao zaštitnik slikara i ovdje ispisiuje Rutarovo ime s jasno vidljivim Osil..., vjerojatno iz 1897. godine.

Petar Rutar, Osilnica

Godina 1897. morala je za Rutara biti iznimno važna. Tada je 31. kolovoza 1897. godine od općinskih vlasti konačno dobio domovinsko pravo za koje mu je trebalo punih dvanaest godina.

I te godine možemo nabrojati velik broj njegovih projekata: u župnoj crkvi Presvetog Trojstva u Plešcima potpuno je obnovio oltare, propovjedaonicu i krstionicu te izradio novi oltar Svetoga groba s malim Isusovim tijelom koji se nalazi ispod zvonika. I kipovi i oltarne pale bili su novi. Vjerojatno je tada oslikao i propovjedaonicu iz 1830. godine s evanđelistima na nazaretskoj pozadini i ponosno je potpisao s Peter Rutar, Osil...

U Mlaki kod Kočevja je 1898. godine za kasnije porušenu kapelu sv. Roka izradio glavni oltar sv. Roka s kipom u srednjoj niši.

U drugoj polovici 1890-ih godina nastaju još tri oltara u velikoj hodočasničkoj crkvi Majke Božje od Presvete Krunice u Velikoj Lešnici iznad Broda na Kupi, glavni i

Oltar iz kapele Srca Jezusovega v Velikih Dragah. / Oltar iz kapele Srca Isusovoga iz Velikih Draga.

Oltar iz kapele sv. Mihaela iz Papežev. / Oltar iz kapele sv. Mihaela u Papežima.

Slike z oltarjev iz cerkve Matere Božje od Svete Kronicice v Lešnici. / Iz oltara u crkvi Majke Božje od Presvete Krunice u Velikoj Lešnici.

oltarja z oltarnima slikama, oprema župnijske cerkve v Šimatovem z glavnim oltarjem in stranskima dvema, oltar v kapeli Srca Jezusovega v Velikih Dragah, oltarna slika v Završju, vse v župniji Brod Moravice. V zadnji je še vedno ohranjen zanimiv poslikani panel s sceno božjega groba, ki ga čuvata speča vojaka. V tem obdobju za njegove izdelke postane značilna drugačna arhitektura oltarjev, ki postajajo s členjenimi stebri, rezljanimi detajli in marmoriranjem mešanica različnih slogov. Taka izvedba se odmika od prej pri Rutarju popularnega neogotskega okrasja oltarjev ter gradi neke vrste eklektičen slog temelječ na renesansi.

Leta 1900 za cerkev sv. Nadangela Mihaela v Papežih izdelava glavni in edini oltar s sliko sv. Mihaela, ki ubija vraga v krilati podobi. Istega leta za cerkev sv. Trojice v Slavskom Lazu morda izdelava oltarno sliko sv. Trojice in bolj verjetno slike na stranskih oltarjih: sv. Florijan in sv. Anton Puščavnik. Za župnijsko cerkev v Brod Moravicah izdelava novi spovednici s slikami iz stare zaveze, podobno kot jih je poslikal skoraj deset let kasneje v Ivanić-Gradu. Leta 1901 je restavriral staro sliko sv. Izidorja, ki je bila izdelana za kapelico na Kamenskem hribu; to je sicer malo delo, a govori, da je prevzemal tudi restavriranja manjše opreme.

Leta 1901 nadaljuje z delom po dolini Kolpe v župniji Brod na Kolpi – trije oltarji v cerkvi Matere Božje od

pobočni oltari s oltarnim slikama, oprema župne crkve u Šimatovu s glavnim oltarom i dva bočna oltara, oltar u kapeli Srca Isusova u Velikim Dragama, oltarna pala u Završju, svi u župi Brod Moravice. U posljednjoj je još uvijek sačuvana zanimljiva oslikana ploča s prizorom Božjeg groba koji čuvaju dva usnula vojnika. U tom razdoblju njegove radove karakterizira drugačija arhitektura oltara koji s djeljenim stupovima, rezbarenim detaljima i marmoriranjem postaju mješavina različitih stilova. Takva izvedba odstupa od ranije popularne Rutarove neogotičke dekoracije oltara i gradi svojevrsnu eklektiku na renesansnim temeljima.

Godine 1900. za crkvu sv. Mihaela arkandela u Papežima izrađuje glavni i jedini oltar sa slikom sv. Mihaela koji ubija vraga u krilatom obliku. Iste godine za crkvu sv. Trojstva u Slavskom Lazu izrađuje oltarnu palu sv. Trojstva, a vrlo vjerojatno i slike sv. Florijana i sv. Antuna Pustinjaka na bočnim oltarima. Za župnu crkvu u Brod Moravicama izrađuje nove ispovjedaonice sa slikama iz Staroga zavjeta, slične onima koje je gotovo deset godina kasnije naslikao u Ivanić-Gradu. Godine 1901. obnovio je staru sliku sv. Izidora koja je bila izrađena za kapelicu u Kamenskom hribu; to je bio mali posao, ali rečeno je da je preuzimao i manje restauracije.

Godine 1901. nastavlja rad u dolini Kupe u župi Brod na Kupi: tri oltara u crkvi Majke Božje od Presvete Krunice u

Svete Kronice v Lešnici, obnova glavnega in nova oba stranska oltarja. Izdela oltar v kapeli sv. Križa na pokopališču na Brodu na Kolpi. Zanje prejme skupno priporočilno pismo, na katerem župnik zapiše, da je slikar in kipar Peter Ruttar iz Osilnice na Kranjskem opravil delo: »...zelo okusno, kvalitetno in po ugodni ceni«. V Delnicah z marmoriranjem obnovi poslikavo glavnega oltarja in doda nov kip Blažene Device Marije, izdela oba stranska oltarja in prižnico. Župnik močno pohvali njegovo marmoriranje, ki naj bi bilo tako verodostojno, da se ne razlikuje od pravega marmorja. Obnovi oltarje v Kuželju in po navedbi iz potrdila izdela tudi slike križevega pota. To je njegov edini poznani križev pot, saj je bil s ceno in kvaliteto verjetno težko konkurenčen velikim delavnicam iz Nemčije, Avstrije in Češke, ki so v 19. stoletju dobavljale slike križevega pota za naše cerkve. Za cerkev v Plešcih leta 1902 izdela nov stranski oltar Blažene device Marije Brezmadežnega Spočetja, z novim kipom Matere Božje.

Po plodnem in dela polnem desetletju je v dolini Kolpe ponovno zavladala gospodarska kriza. Cerkve so bile obnovljene, zaslužka in denarja za novosti je bilo malo. Možje so spet množično odhajali preko zime na sezonska dela v tujino, delno v gozdove Slavonije, delno za več let skupaj v Ameriko; nekatere pot zanese v Brazilijo, kjer imajo še najmanj sreče z zaslužkom. Marsikdo pa je v tujini tudi ostal.

Zato ni nenavadno, da je leta 1903 evidentirano Rutarjevo delo že precej dlje od doline Kolpe. Gre za obsežno in zahtevno obnovo polikromije glavnega baročnega oltarja, dveh stranskih oltarjev in krstilnice v župnijski cerkvi Vnebovzetja Blažene Device Marije v Kloštar Ivaniću, v Moslavini. Istega leta datira tudi oltarno sliko Marijinega vnebovzetja, ki je bila namenjena za glavni oltar v župnijski cerkvi v Osilnici. S kompozicijo in svežimi barvami angelov, ki nosijo Marijo v nebesa, pokaže, da zmore tudi vedrejši izraz, ki ga diktira tedaj modna secesija, čeprav Marija še vedno zaneseno zavija oči v nebo. Leta 1903 in do poletja 1904 se je ukvarjal z obnovo baročnih oltarjev v kapeli sv. Franje Ksaverskega v Rtiću pri Lukovdolu in oslikal njeno notranjost, vključno z nekaj stenskim in stropnimi slikami v medaljonih, ki so še ohranjene.

Tudi v naslednjem letu 1904 se je ukvarjal z obnovami cerkvenih oltarjev v Moslavini: v župni cerkvi Matere Božje Snežne v Kutini, obnavljal je tudi svoje oltarje v Brod Moravicah. Obnovi baročni oltar v znani romarski cerkvi v Brod Moravičkih selih, kjer je ob niši z Marijinim kipom dodal naslikane sv. Petra in Pavla in izdela dva nova stranska oltarja. V župnijski cerkvi sv. Antona v Plemenitašu je izdelal levi stranski neoklasicistično - baročni oltar s kipi in sliko nad njim, s sliko Jezusovega groba v oltarni mizi, bogato rezljano spovednico s

Velikoj Lešnici, obnova glavnog oltara i nova dva pobočna oltara. Izradio je oltar u kapeli sv. Križa na župnom groblju u Brodu na Kupi. Dobiva za njih zajedničku preporuku na kojoj župnik napominje da je posao izveo slikar i kipar Peter Rutar iz Osilnice u Kranjskoj: "...vrlo ukusno, kvalitetno i povoljno". U Delnicama restaurira oslik glavnog oltara marmoriranjem i dodaje novi kip Blažene Djevice Marije. Svećenik je jako nahvalio njegovo marmoriranje za koje je zapisao da je toliko autentično da se ne može razlikovati od pravog mramora. Obnavlja oltare u Kuželju, a prema potvrdi izrađuje i slike križnog puta. Ovo je njegov jedini poznati križni put jer je vjerojatno bilo teško konkurirati velikim radionicama iz Njemačke, Austrije i Češke koje su u 19. stoljeću našim crkvama isporučivale slike križnog puta. Godine 1902. izradio je novi bočni oltar Bezgrešnog začeca Blažene Marije Djevice s novim kipom Majke Božje za crkvu u Plešcima.

Nakon plodnog i radom ispunjenog desetljeća dolinom Kupe ponovno je zavladala gospodarska kriza. Crkve su bile obnavljane, ali je bilo malo prihoda i novaca za nove stvari. Muškarci su preko zime masovno odlazili na sezonski rad u inozemstvo, dijelom u slavonske šume, dijelom u Ameriku na nekoliko godina, dok su neki pak otišli u Brazil gdje su ostvarivali najmanju zaradu. Mnogi su od njih ostali i u inozemstvu.

Stoga nije neobično da je 1903. Rutarovo djelo zabilježeno mnogo dalje od doline Kupe. Riječ je o opsežnoj i zahtjevnoj obnovi polikromije glavnog baroknog oltara, dva bočna oltara i krstionice u župnoj crkvi Uznesenja Blažene Djevice Marije u Kloštar Ivaniću u Moslavini. Iz iste godine potječe i oltarna slika Uznesenja Marijina koja je bila namijenjena glavnom oltaru u župnoj crkvi u Osilnici. Kompozicijom i svježim koloritom anđela koji nose Mariju u nebo Rutar pokazuje da je sposoban i za veseliji izraz kakav je diktirala tadašnja modna secesija, iako Marija i danas zanosno upire pogled prema nebu. Tijekom 1903. godine i sve do ljeta 1904. radio je na obnovi baroknih oltara u kapeli sv. Franje Ksaverskog u Rtiću kraj Lukovdola i oslikao njezinu unutrašnjost, uključujući i neke zidne i stropne slike u medaljonima koje su i danas sačuvane.

Tijekom 1904. godine je radio i na obnovi crkvenih oltara u Moslavini, točnije u župnoj crkvi Gospe Snježne u Kutini, a obnovio je i svoje oltare u Brod Moravicama. Također je obnovio i barokni oltar u poznatoj hodočasničkoj crkvi u Brod Moravičkim Selima gdje je uz nišu s Marijinim kipom dodao naslikane sv. Petra i Pavla i izradio dva nova bočna oltara. U župnoj crkvi sv. Antuna u Plemenitašu izradio je lijevi neoklasicističko-barokni oltar s kipovima i slikom iznad njega, sa slikom Isusova groba na oltaru, bogato rezbarenu ispodjedaonicu sa slikama i baldahinom s Mojsijem. Ovdje su predložci slika bili drugačiji od

Risba Peter Rutarja iz leta 1910 (vir: Krista Jarm) / Crtež Petra Rutara iz 1910. godine (izvor: Krista Jarm).

Fotografija sodelavcev iz Rutarjeve delavnice, s katere pa poznamo le tri osebe – mali mož v sredini je Peter Rutar, desno ob njem s pipo v ustih zet Ivan Widerwohl, očitno slikar, saj drži slikarski čopič, levo spredaj v predpasniku in z brčicami Josip Jarm, bodoči zet, rezbar. Ostali naj bi bili italijanski pomočniki. Desni je bil vsekakor pomemben mož - slikar, saj ima enako orodje kot Peter Rutar. Slikano okoli leta 1909 ali kasneje. / Fotografija suradnika iz Rutarove radionice od kojih prepoznavamo samo tri osebe: niži čovjek u sredini je Peter Rutar, desno do njega s lulom u ustima je zet Ivan Widerwohl, očitno slikar jer drži kist, a lijevo naprijed u pregači i s brkovima je Josip Jarm, budući zet i rezbar. Za ostale se govorilo da su talijanski pomoćnici. Suradnik s desne strane je svakako bio važan čovjek i slikar jer drži isti alat kao Peter Rutar. Fotografija je nastala oko 1909. ili kasnije.

Kip sv. Petra iz glavnega oltarja župnijske cerkve v Lukovdolu. / Kip sv. Petra iz glavnog oltara župne crkve u Lukovdolu.

Oltar s sliko Jezusovega vstajenja v pokopališči kapeli na Brodu na Kolpi. / Oltar sa slikom Isusuovog uskrsnuća iz kapele na groblju u Brodu na Kupi.

slikami in baldahimom z Mojzesom. Tu so bile podloge za slike drugačne kot smo jih navajeni iz cerkva višje ob Kolpi; morda kasneje še desni neogotski stranski oltar s kipi. Povsod ga hvalijo z njegovim marmoriranjem.

Tega, zelo polnega leta mu je v začetku septembra umrla žena Marija in ostal je vdovec s štirimi otroki, ki so bili še doma: hčerkama Marijo (22 let) in Matildo (16 let) ter sinovima Petrom (21 let) in Rafaelom (12 let). Kako so gospodarili in ali je od sinov tudi Rafael poleg Petra sodeloval pri Rutarjevem ustvarjanju, ne vemo.

Naslednje leto, o katerem ne najdemo evidenc o kakem Rutarjevem delu, se najstarejša Marija 6. avgusta 1905 poroči z Rutarjevim pomočnikom, Ivanom Widerwohlom, rojenim 3. aprila 1883, stanujočim Osilnica 1. Po poročni knjigi je bil sin (preu)žitnika Gregorja in Ivane, rojene Janež. Po dokumentih in pripovedih naj bi ženin prihajal iz Drage. Zet se na edini ohranjeni fotografiji iz Rutarjeve delavnice drži zelo pomembno s pipo, slikarskimi čopiči in podložno palico v roki. Na isti fotografiji je tudi že naslednji, za družino pomembni mladenič v vlogi vajenca s predpasnikom in orodjem: mladi dolenski rezbar Josip Jarm, ki se je čez pet let oženil z Rutarjevo drugo hčerko Matildo. Josip Jarm naj bi k Rutarju prišel na časopisni oglas, ko je ta iskal pomočnike.

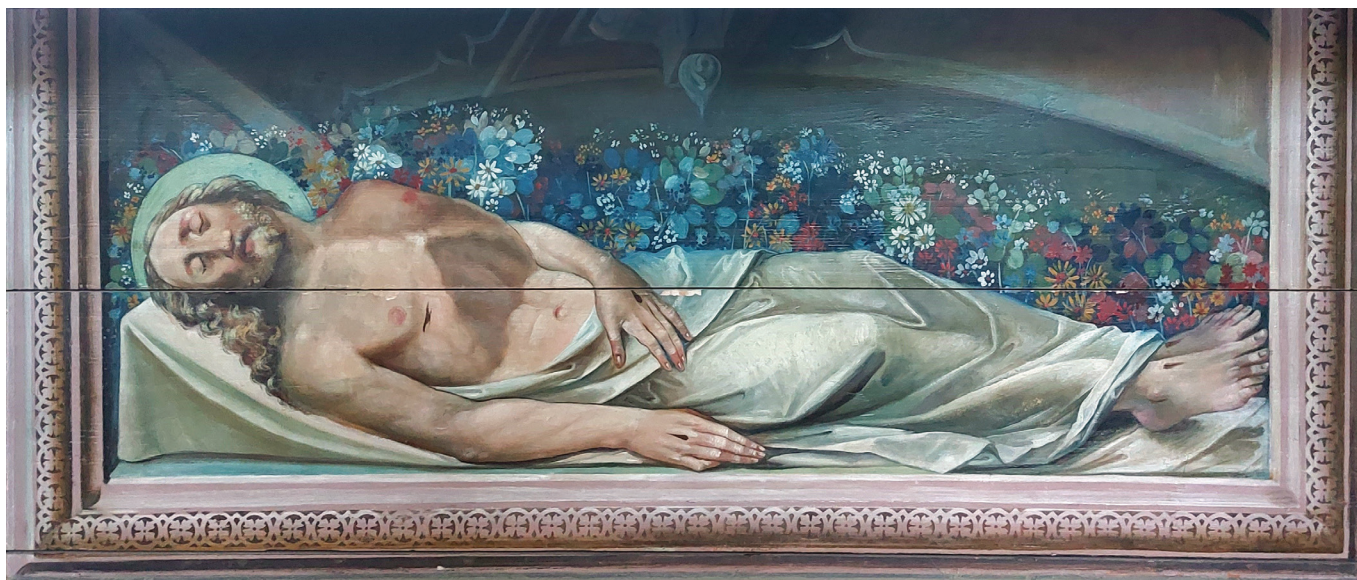
Ivan Widerwohl in Marija živita v Osilnici do leta 1912, ko Marija umre. V zakonu imata štiri otroke, a trije umrejo do materine smrti. Najstarejša hčerka šest let kasneje, stara 14 let. Ivan, ki je ves čas delal v tastovi delavnici, se leta 1913 drugič poroči, a potem se za njim v Osilnici izgubi vsaka sled. Kakšen je bil njegov prispevek k Rutarjevim slikam, težko ocenimo, saj ni nobenega pričevanja ali dokumenta o tem.

onih koje smo navikli vidati u crkvama uzvodno uz Kupu; možda je kasnije dodao i desni neogotički bočni oltar s kipovima. Svugdje je bio hvaljen zbog njegovog marmoriranja.

Supruga Marija umrla je početkom rujna te godine pune rada, ostavši udovcem s četvero djece koja su i dalje živjela kod kuće: s kćerima Marijom (22 godine) i Matildom (16 godina) te sinovima Petrom (21 godina) i Rafaelom (12 godina). Nije nam poznato kako su upravljali kućnim gospodarstvom i je li u Rutarovom stvaranju osim Petra sudjelovao i sin Rafael.

Sljedeće se godine, za koju ne nalazimo zapis o Rutarovom radu, 6. kolovoza 1905. godine najstarija kći Marija udaje za Rutarovog pomoćnika Ivana Widerwomla rođenog 3. travnja 1883. godine nastanjenog na adresi Osilnica 1. Prema matici vjenčanih Ivan je bio sin Gregora i Ivane rođene Janež. Prema dokumentima i pričama mladoženja je bio iz Drage. Na jedinoj sačuvanoj fotografiji iz Rutarove radionice vidljivo je kako zet važno pozira s lulom, kistovima i slikarskom podlogom u ruci. Na istoj je fotografiji u ulozi šegrt s pregačom i alatom sljedeći važan mladić za obitelj Rutar: mladi dolenski rezbar Josip Jarm koji se pet godina kasnije oženio drugom Rutarovom kćeri Matildom. Josip Jarm je navodno došao u Rutarovu radionicu javivši se na novinski oglas u kojem su se tražili pomoćnici.

Ivan Widerwohl i Marija živjeli su u Osilnici do 1912. godine odnosno do Marijine smrti. U braku su dobili četvero djece, no troje od njih umrlo je prije majčine smrti. Najstarija kći umrla je šest godina kasnije u dobi od 14 godina. Ivan se, koji je cijelo vrijeme radio u tastovoj radionici, po drugi put oženio 1913. godine, no otada mu se u Osilnici gubi svaki trag. Koliki je bio njegov doprinos

Naslikan Božji Grob, delo Rutarjeve delavnice iz cerkve v Plemenitašu. Podobnega najdemo še kje drugje. / Oslíkani Božji grob je rad Rutarove radionice iz crkve u Plemenitašu. Slične se može naći i po drugim crkvama s njegovom opremom.

Smrt Djevice Marije, delo Rutarjeve delavnice na oltarni menzi stranskega oltarja v župnijski cerkvi v Čabru, redko uporabljen ikonografski motiv. / Smrt Djevice Marije je rad Rutarove radionice na oltarnom stolu bočnog oltara u župnoj crkvi u Čabru, rijetko korišten ikonografski motiv.

Po ženini smrti je Rutar nadaljeval dela tam, kjer jih je izvajal pred njeno smrtjo. Tako se v strokovni literaturi omenja še kar nekaj lokacij obnov oltarjev v Moslavini, med ostalim Velika Ludina, kjer obnovi oltarje in uredi notranjost cerkve.

Nekaj deset kilometrov naprej v Kutini najde svojo novo ženo Marijo, leta 1884 rojeno Vuković. Poročita se 1906. leta. Žena, hči poljedelca, ki je morala biti sirota, saj sta kot starša navedena Gjuro in Marija Sertić, je bila ob poroki stara 22 let, Peter Rutar 50 let. Razlike je bilo torej za 28 let. Ta razlika in mladost mačehe, ki je v hiši želela uveljaviti svojo voljo, je bila verjetno moteča za družino, ki ga je čakala doma.

Leta 1906 izdela oltar za pokopališko cerkev sv. Roka v Brod Moravicah, kjer ohranijo stari kip svetnika, a pred njega postavi novo oltarno sliko Marije z Jezusom ter svetnikom in svetnico, verjetno je njegov tudi novejši kip sv. Roka.

V letu 1907 Rutar izdela za cerkev v Plešcih nov desni stranski oltar Sv. Izidorja, obnovi stari kip sv. Martina iz 1864. leta in izdela novo sliko sv. Izidorja kmeta, ki je izgubljena. Iz tega obdobja je morda tudi oltar v cerkvi sv. Andreja v Rogih nad Brodom. Podobno oblikovane oltarje z nekaj dodatnega okrasja, verjetno iz istega obdobja, lahko zasledimo še v cerkvi v Plemenitašu, nižje ob Kolpi. Tam je poleg obeh stranskih oltarjev, od katerih je desni neogotski, verjetno bogato okrasil in poslikal tudi prižnico in Božji grob. Podobni so bogato izdelani in okrašeni vsi trije oltarji župnijske cerkve v Skradu, kjer prav tako glavno vlogo prevzamejo

Rutarovu slikarstvu težko je procijeniti jer o tome nema svjedočanstva ni dokumenata.

Nakon suprugine smrti Rutar je nastavio raditi gdje je radio i za njezinog života. U stručnoj se literaturi spominje više lokacija na kojima su restaurirani oltari u Moslavini, pa tako i u Velikoj Ludini gdje su restaurirani oltari i uređena unutrašnjost crkve.

Novu suprugu Mariju rođenu Vuković 1884. godine Rutar je upoznao desetak kilometara dalje u Kutini. Vjenčali su se 1906. godine. Supruga je bila kći seljaka i vjerojatno je bila siročica jer su kao roditelji navedeni Gjuro i Marija Sertić. U trenutku udaje imala je svega 22 godine, dok je Rutar imao 50 godina, što čini 28 godina razlike među njima. Ta razlika u godinama i mladost mačehe koja je u kućanstvu željela provoditi svoju volju vjerojatno je bila uznemirujuća za obitelj koja ga je čekala doma.

Godine 1906. izradio je oltar za grobljansku crkvu sv. Roka u Brod Moravicama gdje je sačuvan stari svečev kip, a ispred njega postavio je novu oltarnu sliku Marije s Isusom i svecem i sveticom. Vjerojatno je njegov rad i noviji kip sv. Roka.

Godine 1907 Rutar je izradio novi desni bočni oltar sv. Izidora za crkvu u Plešcima, obnovio je stari kip sv. Martina iz 1864. godine i izradio novu sliku sv. Izidora seljaka koja je nažalost izgubljena. Iz tog je razdoblja vjerojatno i oltar iz crkve sv. Andrije u Rogima iznad Broda. Slično oblikovani oltari s dodatnim ukrasima vjerojatno iz istog razdoblja nalaze se i danas u crkvi u Plemenitašu niže niz Kupu. Ondje je, uz dva bočna oltara od kojih je desni neogotički, vjerojatno bogato ukrasio i

Za Rutarjevo delavnico prepoznavne glavice angelov z navzgor zavrtimi očmi s podstavka oltarne mize. Župnijska cerkev v Lukovdolu / Za Rutarovu radionico prepoznatljive glavice anđela s pogledom prema nebu s podnožja oltarne ploče. Župna crkva u Lukovdolu.

skulpture in izrezljano okrasje in so slike zgolj v medaljonih nad glavno nišo s kipom svetnika. Leto kasneje Rutar dela na poslikavi obokov in zidov župnijske cerkve v Lomnici na Odri. Delo je uničeno, ker je bila cerkev v hrvaški osamosvojitveni vojni močno poškodovana. Izdela tudi oltar za pokopališko kapelo Vstajenja Jezusovega z oltarno sliko vstalega Jezusa ter Božjim gorobom v spodnjem delu. Tega leta se mu 14. novembra 1908 rodi prvi otrok z drugo ženo, sin Vladimir Anton Rutar. Rojstvo novega sina je bilo morda povod za odhod sina Rafaela iz prvega zakona v Ameriko.

Oltarna slika sv. Andreja s sv. Petrom v Rogih nad Kolpo, župnija Brod. Oltar s kipi je mešanica različnih slogov, s tipično po višini deljenimi stranskimi stebri. / Oltarna slika sv. Andreja sa sv. Petrom u Rogima nad Kupom u župi Brod na Kupi. Oltar s kipovima je mješavina različitih stilova s bočnim stupovima koji su tipično podijeljeni po visini.

oslikao propovjedaonicu i Božji grob. Sva tri oltara župne crkve u Skradu slično su bogato izrađena i ukrašena gdje također glavnu ulogu imaju skulpture i rezbareni ukrasi, a slike su samo u medaljonima iznad glavne niše s kipom sveca.

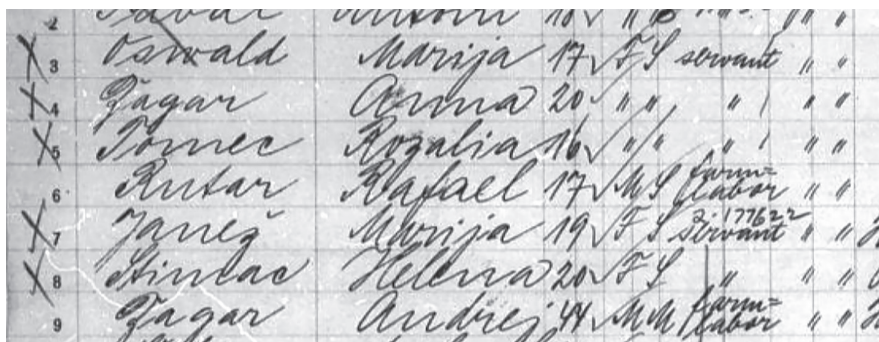
Godinu dana kasnije Rutar radi na oslikavanju svodova i zidova župne crkve u Lomnici na Odri. Djelo je uništeno jer je crkva bila teško oštećena tijekom Domovinskog rata. Izradio je i oltar za grobljansku kapelu Uskrsnuća Isusova s oltarnom slikom uskrslog Isusa i Božjim grobom u donjem dijelu. Te mu se godine, točnije 14. studenoga 1908., rodilo prvo dijete s drugom suprugom, sin Vladimir Anton Rutar. Vladimirovo rođenje je možda bio i razlog odlaska sina Rafaela iz prvog braka u Ameriku.

Ena redkih bolj dinamičnih malih slik iz Rutarjeve delavnice - obrezovanje Jezusa. Slika spominja na slike iz panjskih končnic in je morda narejena po vzoru iz tega kroga. Iz glavnega oltarja v Veliki Lešnici. / Jedna od rijetkih dinamičnijih sličica iz Rutarove radionice je Isusovo obrezanje. Slika podsjeća na slike drvenih završetaka pčelinjih košnica i možda je oblikovana prema uzorima iz tog kroga. Vidljiva je na glavnom oltaru u Velikoj Lešnici.

6. aprila 1909 sin Rafael Rutar, star 17 let z ladjo Kronprinz Wilhelm iz Bremena v Nemčiji prispe v ZDA - New York in se izkrca na Ellis island-u. Tu se po zapisu iz knjige prihodov pridruži sestrični Mariji Štimac; za njim se izgubi vsaka sled. Zanj nihče ne ve, ali je kdaj sodeloval pri likovnem delu obrti svojega očeta. Tudi v registru priseljencev je vpisan le kot delavec v kmetijstvu.

Dana 6. travnja 1909. godine sin Rafael Rutar u dobi od 17 godina stigao je brodom Kronprinz Wilhelm iz Bremena u Njemačkoj u New York u SAD-u i iskrcao se na otoku Ellisu. Tu se prema upisu u knjigu dolazaka pridružuje svojoj sestrični Mariji Štimac, a nakon toga gubi mu se svaki trag. Ne zna se je li ikad sudjelovao u umjetničkom dijelu očevog zanata, a i u useljeničkom registru je registriran samo kao poljoprivredni radnik.

Izrezek iz popisa priseljencev, ki so prispeli v New York 6. aprila 1909. Med številnimi priimki iz obeh strani doline je kot delavec v kmetijstvu (farm labor) zabeležen tudi Rutar Rafael. Internetni vir: Ellis Island / Izvadak iz popisa useljenika pristiglih u New York 6. travnja 1909. Među brojnim prezimenima s obje strane doline, Rutar Rafael se bilježi i kao radnik u poljoprivredi (farm labor). Internetski izvor: Ellis Island

Stranski oltar iz župnijske cerkve sv. Antona Padovanskega v Skradu, kjer je Rutarjeva delavnica izdelala bogato okrašeni marmorirani glavni oltar in v enakem stilu oba stranska oltarja s kipi. Tipično njegove so tudi slike v medaljonih v zgornjem delu in razpotegnjeni kelih na vratih tabernaklja. / Bočni oltar iz župne crkve sv. Antuna Padovanskog u Skradu gdje je Rutarova radionica izradila bogato ukrašeni marmorirani glavni oltar i dva bočna oltara s kipovima u istom stilu. Karakteristične su mu i slike u medaljonima u gornjem dijelu te rastegnuti kalež na vratima tabernakula.

Strop kapele Lurdske Marije, Potok, Čabar, 1913. / Strop kapele Lurdske Marije, Potok, Čabar, 1913.

Vrhunec

Leto 1909 Peter Rutar prične s svojim največjim projektom. Gre za opremo in poslikavo velike župnijske cerkve sv. Petra v Ivanić-Gradu v Moslavini, katere opremljanje financira zagrebski nadškof, tamkajšnji domačin, Josip Posilović. Nič nenavadnega ne bi bilo, da je ta slišal za Rutarja že v času, ko je bil od leta 1876 do 1894 na mestu škofa senjsko-modruške ali krbavske škofije, kamor so spadale tudi župnije ob Kolpi. Na projektu, ki je zanimiv primer nazarenskega slikarstva in opremljanja cerkva, je Rutar pokazal svojo organizacijsko sposobnost, delal je z veliko ekipo slikarjev in rezbarjev, zase pa je zadržal glavne stenske slike o življenju Svetega Petra. Na njih zasledimo njegove tipične, relativno okorne figure in zanesene, proti nebu obrnjene obraze z dvignjeno brado. Kljub kvalitetni izvedbi skladne celote, kjer igra pomembno vlogo bogato in kvalitetno naslikana ornamentika, gre za delo, ki je le pogojno umetniško, saj ne premore posebne izpovedne moči. Več o tem delu smo zapisali v posebnem poglavju.

Novembra 1909 se Rutarjeva hči Matilda poroči z njegovim pomočnikom, rezbarjem Josipom Jarmom, rojenim 1888 v Korenitki, v dolenski župniji Šentlovrenc. Bil je marljiv mladenič, ki je v Ljubljani obiskoval šolo za umetno obrt. Kasneje se je učil pri podobarju Alojziju Goetzlu v Kranju ter se zaposlil v Gradcu. Izgleda, da se je spomladi leta 1909 javil na Rutarjev oglas. Mladoporočenca se nekaj kasneje preselita v malo hišo na Puajzu – na plazu za gasilskim domom v Osilnici in tam začneta skupno življenje. Kljub temu, da dela v tastovi ekipi, kmalu postane njegov tekmeč in s prihajajočo krizo že pred prvo svetovno vojno začne nastopati tudi samostojno.

Leta 1910 se Rutarju v zakonu z drugo ženo rodi zadnji otrok – hčerka Anica.

Po Ivanić-Gradu pred prvo svetovno vojno zasledimo omembo Rutarjeve delavnice še v Križu v Slavoniji, kjer

Vrhunac

1909. Peter Rutar započinje svoj najveći projekt. Riječ je o opremanju i oslikavanju velike župne crkve sv. Petra u Ivanić-Gradu u Moslavini čije opremanje financira zagrebački nadbiskup Josip Posilović rođen u istom gradu. Ne bi čudilo da je za Rutara čuo dok je od 1876. do 1894. godine bio biskup Senjsko-modruške ili Krbavske biskupije koja je obuhvaćala i župe uz Kupu. Na projektu koji predstavlja zanimljiv primjer nazarenskog slikarstva i opremanja crkava Rutar je pokazao svu svoju organizacijsku sposobnost, radio je s velikom skupinom slikara i rezbara, iako je glavne zidne slike o životu svetog Petra zadržao za sebe. Na njima možemo vidjeti njegove tipične, relativno nespretne figure i zanosna, nebu okrenuta lica s podignutom bradom. Unatoč kvalitetnoj izvedbi usklađene cjeline u kojoj značajnu ulogu ima bogata i kvalitetna slikana ornamentika, riječ je o djelu koje je samo uvjetno umjetnost jer nema osobitu izražajnu snagu. Više o ovom radu pisali smo u posebnom poglavlju.

Za sedaj edini najdeni oglas Petra Rutarja, Slovenec 24. marca 1909, na katerega se je verjetno javil tudi Josip Jarm. Vir: dLib.si / Do sada jedini oglas koji smo pronašli o Petru Rutaru u časopisu Slovenecod 24. ožujka 1909. godine. Na oglas se vjerojatno javio i Josip Jarm. Izvor: dLib.si

U studenom 1909. godine Rutarova kći Matilda udaje se za njegova pomoćnika rezbara Josipa Jarma rođenog 1888. u Korenitki u pokrajini Dolenjskoj u župi Šentlovrenc. Bio je to marljiv mladić koji je u Ljubljani pohađao školu za ručni rad. Kasnije je studirao kod slikara Alojzija Goetzla u Kranju i zaposlio se u Grazu. Čini se da sena Rutarov oglas javio u proljeće 1909. godine. Nešto kasnije mladenci se sele u malu kućicu na Puajzu, na klizištu iza vatrogasnog doma u Osilnici i ondje započinju zajednički život. Unatoč tome što radi u tastovoj radionici, ubrzo mu postaje suparnik i s nadolazećom krizom još prije Prvog svjetskog rata započinje sa samostalnim radom.

Godine 1910. Rutaru je njegova druga žena rodila posljednje dijete kćer Anicu.

Nakon Ivanić-Grada prije Prvog svjetskog rata spominje se Rutarova radionica u Križu u Slavoniji gdje je sa svojim zetom obnavljao oltare. U razdoblju prije Drugog

Stenske in stropne poslikave ter oltarna oprema župnijske cerkve sv. Petra v Ivanić-Gradu, vključno z rezljanim križevim potom po Fuerichovih predlogah, po obsegu, usklajenosti in kvaliteti zdaleč presegajo vsa njegova dotedanja dela. Oprema je bila dokončana v letu 1910. / Zidne i stropne slike te oltarna oprema župne crkve sv. Petra u Ivanić-Gradu, uključujući i rezbarene postaje križnog puta prema Fuerichovim nacrtima, koje opsegom, usklađenošću i kvalitetom daleko nadmašuju sve Rutarove dotadašnje radove. Opremanje je dovršeno 1910. godine.

skupaj z zetom obnavljata oltarje. Hrvaški konzervatorji pa omenjajo v obdobju pred drugo vojno še njegova restavratorska dela pri obnovi polikromij starih oltarjev in poslikave cerkva v Rtiću pri Lukovdolu, Odri, Lomnici, Veliki Ludini, Križu, Kutini... Sam izdela leta 1913 manjši oltar s kipi za novo kapelo Lurdske Marije v Potoku pod Čabrom.

Ob pregledovanju cerkva po Gorskem kotarju smo Rutarjeva dela verjetno iz tega obdobja, dokumentacija naj bi bila žal uničena, našli še v Skradu, kjer je v župnijski cerkvi sv. Antona izdelal bogat glavni oltar in oba stranska oltarja z rezljanimi kipi. Njegovi so vsi trije oltarji v Lukovdolu, glavni neogotski – vsi trije z oltarnimi slikami. Posebej bogata je oprema podružnične cerkve v Plemenitašu, kjer sta delo Rutarjeve delavnice verjetno vsaj levi stranski oltar sv. Vida s kipi in poslikanim Božjim grobom na oltarni mizi. V isti cerkvi je lepo ohranjena še bogato izdelana prižnica, tu poslikana s cerkvenimi očetmi, podobno, a bolj bogato kot v Čabru, in baldahinom, na stropu katerega je naslikan Bog s tablama z desetimi zapovedmi.

Domačini se spomnijo, da je pri očetovem delu v najboljših časih sodeloval tudi sin Peter Rutar, rojen leta 1883. Ne vemo ali v slikanju ali v rezbarjenju. Zanj

svjetskog rata hrvatski konzervatori spominju i njegov restauratorski rad na obnovi polikromije starih oltara i oslikavanju crkava u Rtiću kod Lukovdola, Odri, Lomnici, Velikoj Ludini, Križu, Kutini... Godine 1913. sam je izradio mali oltar s kipovima za novu kapelu Gospe Lurdske u Potoku pod Čabrom.

Pregledavajući crkve u Gorskome kotaru Rutarove smo radove, vjerojatno iz ovog razdoblja, jer je dokumentacija nažalost uništena, pronašli i u Skradu gdje je u župnoj crkvi sv. Antona izradio bogat glavni oltar i dva pobočna s klesanim kipovima. Sva tri oltara u Lukovdolu su njegova: glavni je neogotički, a sva tri su s oltarnim slikama. Osobito je bogata oprema filijalne crkve u Plemenitašu gdje je Rutarov vjerojatno izradio lijevi bočni oltar sv. Vida s kipovima i naslikanim Božjim grobom ispod oltarne menze. U istoj crkvi dobro je očuvana bogato ukrašena propovjedaonica s prikazom Crkvenih otaca, slična je ali je bogatija od one u Čabru, te baldahin na čijem je stropu naslikan Bog s pločama s Deset Božjih zapovijedi. Mještani se sjećaju da je i njegov sin Petar Rutar rođen 1883. godine sudjelovao najplodnijim razdobljima stvaralaštva svoga oca, iako nije poznato je li sudjelovao kao slikar ili rezbar. O njemu jedino znamo da se 1912. oženio nevjestom Marijom Štajdohar iz Spodnje Bilpe

vemo le to, da se je leta 1912 poročil z nevesto Marijo Štajdohar iz Spodnje Bilpe, s katero pa sta le kratek čas živela v domači hiši Sela 1, saj sta se potem zaradi nesporazumov z mačeho odselila. Kljub temu, da je prej delal v očetovi delavnici, je zato presedlal k Josipu Jarmu, ki je takrat izgleda že začel samostojno pot. Morda je bila osamosvojitve celo njun skupni projekt. Že leta 1913, v največjem valu izseljevanja pred prvo vojno, pa je Peter odšel za bratom v Ameriko in doma pustil ženo, ki zaradi nosečnosti ni mogla na pot. Leto kasneje je v Kočevju rodila otroka – hčerko, za Petrom pa naj bi se v Ameriki izgubile sledi in je tam neznano kje tudi umrl. Žena z otrokom je ostala v Kočevju. Med prvo svetovno vojno je po pripovedovanju vnuka želela oblast mobilizirati tudi Petra Rutarja. V vojski naj bi risal zemljevide, a so se potem na njegove prošnje premislili in je ostal doma. V vojsko so vpoklicali zeta, rezbarja Josipa Jarma, njegova v tistem času nedokončana naročila pa izvede Rutar. Za to naj bi po pripovedovanjih pred njegovim odhodom sklenila celo pisno pogodbo. To je bil morda tudi eden od povodov,

s kojom su kratko vrijeme živjeli na imanju Sela 1 jer su se potom odselili zbog nesporazuma s mačehom. Unatoč tome što je prije radio u očevoj radionici, preselio se k Josipu Jarmu koji je u to vrijeme očito već krenuo sa samostalnim radom. Moguće je da je samostalno djelovanje bilo njihov zajednički naum. Već 1913. godine za vrijeme najvećeg vala iseljavanja prije Prvog svjetskog rata Petar odlazi u Ameriku za bratom ostavivši kod kuće suprugu koja zbog trudnoće nije mogla putovati. Godinu dana kasnije u Kočevju im se rodila kći, a Petru se u Americi izgubio svaki trag i nije poznato niti gdje je umro. Žena i dijete ostali su živjeti u Kočevju.

Kako saznajemo iz kazivanja unuka tijekom Prvog svjetskog rata vlast je htjela mobilizirati i Petra Rutara. U vojsci je trebao crtati karte, no bila je uvažena njegova molba za ostankom kod kuće. Njihov zet rezbar Josip Jarm unovačen je u vojsku, a Rutar je tada izvršavao njegove nedovršene narudžbe. Prema kazivanju su za to čak sklopili pismeni ugovor prije zetova odlaska. To je mogao biti i jedan od razloga zbog kojih se poslije rata u župnim arhivima nikada ne nalaze ta dva imena

Bogato okrašeni levi stranski oltar in prižnica v cerkvi v Plemenitašu, po vsej verjetnosti tudi neogotski desni oltar, vse delo delavnice Petra Rutarja iz obdobja po letu 1900. / Bogato ukrašeni bočni lijevi oltar i propovjedaonica u crkvi u Plemenitašu, vjerojatno i neogotički desni oltar kao primjerci rada radionice Petra Rutara iz razdoblja nakon 1900. godine.

da kasnije po vojni v arhivih župnij ne zasledimo obeh imen nikoli več skupaj. Josip Jarm nastupa samostalno in s svojim imenom. Gradi manjše stranske oltarje s kipi ali rezbari posamezne kipe in raspela, oltarnih slik se kot rezbar izogne.

Po prvi svetovni vojni se je porušil stari Rutarjev svet, ki ga je obvladoval in v katerem so bili cenjeni nemška kultura in slikarstvo nazarenaca, ki so bili njegov vzor. Propadla je velika Avstro - Ogrska monarhija, ki mu je ponujala širjave svojega prostora. Propadlo je nemško cesarstvo s cesarjem Wilhelmom, ki ga je Rutar politično častil in po pripovedovanju vnuka še dolgo obdržal v spominu. Po njem sta kar dva njegova vnuka tudi dobila ime. Propadle so nemške in avstrijske banke, v katerih je hranil v svojih zlatih časih prigospodarjeni kapital za stare dni. Tudi z opremljanjem cerkva na način kot ga je obvladal, je bilo konec. Poleg vsega je bil ob koncu prve svetovne vojne star 62 let, kar je bila za tedanje razmere že precej visoka starost.

zajedno. Josip Jarm nastupa samostalno i pod svojim imenom: radi manje bočne oltare s kipovima ili rezbari pojedine kipove i raspela, a kao rezbar izbjegava oltarne slike.

Nakon Prvog svjetskog rata Rutarov stari svijet u kojem je živio i u kojem se cijenila njemačka kultura i slikarstvo nazarenaca koji su mu bili uzor doživio je slom. Propala je Austro-Ugarska Monarhija koja mu je nudila svojom veličinom nudila brojne poslovne prilike. Propalo je Njemačko carstvo s carem Wilhelmom kojeg je Rutar politički obožavao i koji mu je dugo ostao u sjećanju, kako saznajemo iz kazivanja njegovog unuka. Po njemu su nazvana čak i dva Rutarova unuka. Propale su i njemačke i austrijske banke u kojima je u svojim zlatnim vremenima držao kapital koji je čuvao za stare dane. Čak se ni crkve više nisu opremale na dotad ustaljen način kojim je on ovladao. Uz sve to na kraju Prvog svjetskog rata imao je 62 godine što je za tadašnje poimanje bilo prilična starost.

Oltarna slika Marije Vnebovzetne iz leta 1903 za cerkev v Osilnici. / Oltarna slika Uznesenja Marijina za crkvu u Osilnici iz 1903. godine.

Kriza med svetovnima vojnama

Med obema vojnama imena Petra Rutarja ne najdemo več v kronikah in cerkvenih popisih. Postal je manj okreten, tu in tam je naslikal še kakšno oltarno sliko, na primer leta 1924 sliko Jezusa za glavni oltar v Osilnici, a te so le še mile ilustracije verskega zanosa in se izogibajo bolj zahtevnih kompozicij. Po pripovedovanjih njegovega vnuka je še do smrti rezljal kipe, kjer je bil njegov glavni konkurent mladi zet Josip Jarm z bolj izurjeno roko. Zato je bilo verjetno vedno težje prepričati župnike v izdelke starega mojstra. Morda je tudi še kdaj poslikal pločevinastega Jezusa za prodajo na sejmi ali obnovo starega razpela. Hiša je bila v slabem stanju, tu in tam je odpadel kak kamen iz kletnih zidov, udiral se je spodnji vogal, velik problem je bila voda v kleti in z njo povezana visoka vlaga v hiši.

Oltarna slika Srca Jezusovega za cerkev v Osilnici, iz leta 1924. / Oltarne slike Srca Isusova za crkvu u Osilnici iz 1924. godine.

Kriza među svjetskim ratovima

Između dvaju ratova ime Petra Rutara više ne nalazimo u kronikama i crkvenim popisima. Postao je manje agilan, povremeno je naslikao pokoju oltarnu sliku poput slike Isusa za glavni oltar u Osilnici iz 1924. godine, ali to su bili rijetki primjeri religioznog zanosa uz izbjegavanje zahtjevnijih kompozicija. Prema pričama njegova unuka kipove je klesao sve do svoje smrti kada mu je glavni konkurent bio njegov mladi zet Josip Jarm koji je tada posjedovao veću kiparsku vještinu. Župnike je stoga vjerojatno bilo sve teže uvjeriti u proizvode starog majstora. Moguće je da je ponekad izrađivao limena raspela za prodaju na sajmovima ili restaurirao staro raspelo. Kuća je bila u lošem stanju, povremeno je otpadao kamen s podrumskih zidova, donji ugao kuće se također polako rušio, a veliki problem bila je voda u

Rutarjevo zadnje delo je bil velik izrezljani kip Srce Jezusovo, ki od leta 1947 stoji v cerkvi v Turkih. / Posljednji Rutarov rad bio je veliki rezbareni kip Srca Isusova koji od 1947. godine stoji u crkvi u Turkima.

Edino poznano Rutarjevo posvetno slikarsko delo, poročno darilo hčerki iz leta 1934. Alegorija življenja od otroštva do zrelih dni, prežeta z vero v Božjo dobroto, ki te rešuje nevarnosti. / Rutarova jedina poznata svetovna slika je vjenčani dar kćeri iz 1934. godine. Alegorija života od djetinjstva do zrelih dana prežeta vjerom u Božju dobrotu koja spašava od opasnosti.

Denarja za deklo ni bilo več, živeli so večinoma le še od dela svojih rok, od obeh njiv, krave in steunikov, malo od prihrankov in od podobarskega dela.

Leta 1934 se oženi njegova hčerka iz drugega zakona, leta 1910 rojena Anica s trgovcem Josipom Erentom iz Gline, kamor se preseli. Zanj 78 let stari oče slikar naslika za poročno darilo edino posvetno delo, ki ga do sedaj poznamo v njegovem opusu. To je po vsebini zanimiva stvaritev z malce naivno kompozicijo prizorov, v kateri je prikazano življenje otroka od njegovega otroštva doma, ko ga pred hudim (lisico, ki krade njegove kokoške) branijo iz domače hiše, preko osrednjega prizora, ko že malo večjega otroka, ki pride na potok po vodo pred čredo krav, ki bi ga lahko pomendrale, rešuje dobri neznanec - berač z dežnikom, do zaključnega prizora na levi, ko brodolomce na razbesnelem morju rešuje Mati Božja izpod visokih stiliziranih gora, morda kar Mati Božja Svetogorska. Prizori si sledijo z desne proti levi. Za sliko smo izvedeli na etnološkem terenu s študenti pred dvema letoma, pri Selankinih v Zamostu. Ti so jo odkupili od naslednikov Rutarjeve hčerke. Veseli me, da so nas opozorili nanjo in jo dovolili slikati. Še lepše, da je pri njih varno shranjena, saj so z Rutarjevimi v sorodu preko Jarmove družine.

Z Rutarjem in njegovo ženo v Osilnici ostane v hiši sin Vladimir. Po pripovedovanju je bil precej lahkomislen

podrumu i usporedno s time prisutnost velike količine vlage u kući. Više nije bilo dovoljno novaca za kućnu pomoćnicu, uglavnom se živjelo samo od rada vlastitih ruku, od dvije njive, krave i košenica te ponešto od ušteđevine od slikarskog i rezbarskog rada.

Godine 1934. njegova kći iz drugog braka Anica rođena 1910. godine udala se za trgovca Josipa Erenta iz Gline kamo se i preselila. Njezin 78-godišnji otac slikar joj je kao vjenčani dar izradio i poklonio sliku koja ujedno predstavlja njegovo jedino dosad poznato svjetovno djelo njegovog opusa. Riječ je o sadržajno zanimljivom radu s pomalo naivnom kompozicijom scena prikaza života djeteta od djetinjstva u kući kada ga se brani od zla iz kuće (poput obrane od lisice koja mu krade kokoši), preko središnje scene u kojoj starije dijete koje dolazi na potok po vodu pred stadom krava koje bi ga mogle zgaziti spašava dobri stranac, prosjak s kišobranom, pa sve do završne scene lijevo kada brodolomce na uzburkanom moru spašava Majka Božja pod visokim stiliziranim planinama, možda Majka Božja Svetogorska Scene se nižu jedna za drugom s desna na lijevo. O slici smo saznali na etnološkoj terenskoj nastavi sa studentima prije dvije godine kod obitelji Selankinih u Zamostu. Oni su otkupili sliku od potomaka Rutarove kćeri. Drago mi je što su nam ukazali na nju i dopustili nam da je fotografiramo. Još je ljepše znati da je slika

mlad muž, ki ga je rad popil in je zato marsikdaj delal probleme. Ko je bil v vojaški šoli, je ob pijači nekoč s streljanjem v zrak povzročil hudo nesrečo in so ga le na veliko moledovanje domačih izpustili iz zapore. Njegova mama je po pripovedovanju za to pisala prošnjo celo jugoslovanski kraljici Mariji. Tudi doma je bil v konfliktu s starši, ker si je za ženo izbral dekle iz Malinišča, Olgo Mauhar, ki sta jo oče in mati odklanjala. Zato je bil v hiši, kjer so živeli skupaj, stalno špetir. Mlada dva sta dobila pred drugo vojno dvojčka, ki sta umrla ob porodu. Leta 1940 se jima je rodil sin Vili.

Leta 1942 so Vladimira ustrelili italijanski vojaki skupaj z ostalimi talci iz Osilnice, verjetno na pleškem spodnjem polju. V hiši sta ostala stara dva s snaho, ki sta ji še vedno marsikaj očitata, in vnukom Vilijem. Ker je bil Rutar star in brez rednih dohodkov, so bili vsi skupaj odvisni od snahinega dela in skromne družinske pokojnine, ki jo je ta dajala v skupni fond. Imeli so 15 arov zemlje, 60 arov stelnikov in dve njivi, v hlevu kravo, prašiča in kure. Tašča je nekaj zaslužila od koruze, ki so jo pridelali na njivi in jo prodajali v okoliška naselja nad dolino.

Rutar je skoraj do smrti še vedno tu in tam rezbaril in na ta način dobil kak zaslužek. Tako je leta 1947 dokončal svoj zadnji kip Srca Jezusovega, ki še vedno stoji v cerkvi v Turkih. To je bilo njegovo zadnje delo, ki ga poznamo.

u sigurnim rukama jer su s Rutarovima povezani preko Jarmove obitelji.

Sin Vladimir ostaje živjeti u kući s Rutarom i suprugom u Osilnici. Prema priči sin je bio prilično neozbiljan mladić koji je volio popiti i zbog toga je često pravio probleme. Tijekom pohađanja vojne škole jednom je prilikom skrivio tešku nesreću pucajući u zrak dok je pio, a iz zatvora je pušten tek na molbu obitelji. Prema kazivanju njegova je majka čak napisala zahtjev za to jugoslavenskoj kraljici Mariji. I kod kuće je bio u sukobu s roditeljima jer je za ženu odabrao djevojku Olgu Mauhar iz Malinišča koju su otac i majka odbacivali pa je stoga u kući u kojoj su zajedno živjeli često dolazilo do svađe. Mladi bračni par jeprije Drugog svjetskog rata dobio blizance koji su nažalost umrli tijekom poroda. Godine 1940. rodio im se sin Vili.

Vladimira su 1942. godine zajedno s ostalim taocima iz Osilnice ustrijelili talijanski vojnici vjerojatno na donjem polju u Pleščima. U kući su ostali Peter Rutar sa suprugom, unukom Vilijem i sa snahom kojoj su više toga predbacivali. Budući da je Rutar bio star i bez redovitih primanja, svi su ovisili o svekrvinom radu i skromnoj obiteljskoj mirovini koju je snaha uplaćivala u zajedničku blagajnu. Imali su 15 jutara zemlje, 60 jutara zemlje i dvije njive te kravu, svinju i kokoši u staji. Svekrva je zarađivala od prodaje kukuruza koji su uzgajali u polju i prodavali u okolnim naseljima iznad doline.

Rutar je gotovo do svoje smrti povremeno rezbario i na taj način zarađivao pa je tako 1947. dovršio svoj posljednji kip Srca Isusova koji i danas stoji u crkvi u Turkima. Ovo je bilo njegovo posljednje poznato djelo.

O Rutarjevih iz spominov vnuka Vilija

Za konec zapišimo še nekaj iz pričevanja o življenju pri Rutarjevih v letih, kot se jih spomni iz otroštva njegov vnuk Vili, upokojeni zdravnik, in mi jih je pripovedoval ob mojih obiskih pri njem v Ljubljani.

Vili je rojen leta 1940 v porodnišnici na Sušaku, saj se je njegova mama Olga bala ponovnih zapletov pri porodu. Po prvem porodu doma sta ji umrla dvojčka. Bil je star osem let, ko mu je umrl stari ata Peter Rutar, zato ima še nekaj spominov nanj. Spomni se ga kot malega, čokatega, vernega in bogaboječega moža, ki je rad in veliko molil rožni venec ter bral Sveto pismo. Po vojni je imel naročen časopis Ljudska pravica in je preko njega spremljal dogajanje v novi državi, saj je rad bral. Viliju je pripovedoval zgodbe svetnikov, ki jih je nekoč slikal. Najbolj mu je v spominu ostala zgodba sv. Vida, ki so ga kuhali v kotlu. Govoril mu je o starih slikarjih in od njega ter iz njegovih knjig s slikami je izvedel za renesančne mojstre. Skupaj sta velikokrat hodila na njihovo parcelo nad Osilnico. Na poti sta se ustavljala pri Jarmovih na Puajzu - plazu, kjer je bila velika družina z devetimi otroci.

Rutarjevi so imeli dve njivi pod hišo, kravo, vsako leto so zredili prašiča in imeli kokoši. Po vodo so hodili k štirni – betonskemu koritu na vodnem izviru ob cesti, le malo nad hišo. Kopali so se večinoma v Čabranki. Travo za živino so kosili v Zadrosku, na parceli nad Osilnico, v Hruškovi ograji so želi steljo za nastiljanje živalim.

Vili se spominja, da je po njihovi hiši Sela 1 dišalo po lipovem lesu, ki ga je v svoji delavnici rezljal stari ata. V delavnici je imel zvonček, s katerim je pozvonil ženi, ko je bil čas za kosilo ali obrok. Baj je bil zelo ješč za svojo majhno postavo, lahko je pojedel celo raco. Če mu je žena prinesla kaj takega, česar ni maral, je zadevo pustil nedotaknjeno in je morala hrano odnesti nazaj. Če ni prišla točno ob času, ji je rekel: »Sad je prekasno...« in ni hotel jesti. Stari ata je oboževal črno-rumeno monarhijo in je večkrat z zanosom pripovedoval: »Naši so zmagali na Dardanelah...«. Zadnja leta je večkrat dejal sam pri sebi: »Kdaj bo konec vojne...« in »da bi rad popil glaž dobrega vina«. Govoril je, da je imel precej denarja, a so prihranki skopneli že po prvi svetovni vojni, še bolj pa po drugi svetovni vojni.

K Rutarju je večkrat prihajal na obisk župnik Poslek iz Turkov. Vili mu je moral na zahtevo stare mame Marije poljubiti roko, kar je vedno sovražil, saj so se vrstniki iz njega zato norčevali.

Stari ata Peter Rutar je rad hodil na parcelo Zadrosek,

O Rutarovima iz sjećanja unuka Vilija

Za kraj zapišimo nešto iz svjedočanstva o životu s Rutarovima tijekom godina, kako ih se iz djetinjstva sjeća njegov unuk Vili, umirovljeni liječnik, o kojima mi je pričao prilikom naših susreta u Ljubljani.

Vili je rođen 1940. godine u sušačkom rodilištu jer se njegova majka Olga bojala ponovnih komplikacija pri porodu. Njezini su blizanci umrli nakon prvog poroda kod kuće. Imao je osam godina kad mu je umro djed Peter Rutar, pa ga se još uvijek dobro sjeća. Zapamtio ga je kao malog, zdepastog, religioznog i bogobojnog čovjeka koji je volio često moliti krunicu i čitati Bibliju. Poslije rata pretplatio se na list Ljudska pravica i preko njega pratio događanja u novoj državi jer je volio čitati. Pričao je Viliju priče o svecima koje je nekoć slikao pa se Vili sjeća priče o sv. Vidu kojeg su kuhali u kotlu. Razgovarao je s njim o starim slikarima i izravno od njega ili iz njegovih knjiga učio o renesansnim majstorima. Često su zajedno odlazili na njihovu sjenokošu iznad Osilnice. Putem su se zaustavili u kući obitelji Jarm na Puajzu gdje je stanovala velika obitelj s devetero djece.

Obitelj Rutar je ispod kuće imala dvije njive i kravu te su svake godine točili svinju i imali kokoši. Po vodu se išlo na tzv. štirnu, betonsko korito na izvoru vode uz cestu malo iznad kuće. Najviše su se kupali u rijeci Čabranki, travu za stoku kosili su u Zadrosku na parceli iznad Osilnice, a u Hruškovoj ograji želi su stelju za životinje.

Vili se sjeća da je njihova kuća Sela 1 mirisala na lipovo drvo koje je djed rezbario u svojoj radionici. Ondje je imao zvonice kojim je zvonio svojoj ženi kad je bilo vrijeme za ručak ili obrok. Količinski je puno jeo za svoj manji rast, mogao je čak pojesti i čitavu patku. Kada bi mu žena donijela nešto od hrane što mu se nije svidjelo, ostavio bi to netaknuto i ona bi morala vratiti hranu. Ako nije došla točno na vrijeme, rekao joj je: "Sad je prekasno..." i odbio jesti. Djed je obožavao crno-žutu monarhiju i nekoliko puta je s oduševljenjem govorio: "Naši su osvojili u Dardanelima...". Posljednjih godina više je puta za sebe rekao: "Kad će završiti rat..." i "da bih popio čašu dobrog vina". Govorio je da je imao mnogo novaca, ali mu je uštedjevina presušila nakon Prvog, a još i više nakon Drugog svjetskog rata.

Župnik Poslek iz Turki puno je puta dolazio u posjet Rutaru. Vili mu je morao poljubiti ruku na zahtjev bake Marije što je oduvijek mrzio jer su ga vršnjaci zbog toga ismijavali.

Djed Petar Rutar volio je odlaziti na parcelu Zadrosek gdje su iznad Osilnice imali livadu i voćnjak. Tamo je

kjer so imeli nad Osilnico travnik in sadovnjak. Tam je rastel oreh, nekaj jablan, kosili so travo in včasih imeli tudi njivo za krompir. Na hruškovi ograji so imeli stelnik, kjer so želi steljo. Rastlo je tudi nekaj smrek. Stari ata je na Zadrosku rad kosil travo in čistil grmovje, tja je odhajal tudi sam. Aprila 1948 je Rutar šel na to ograjo čistiti grmovje. Ko ga je zložil na kup in zažgal, mu je ogenj ušel in zagorelo je po travniku. S trudom je uspel z vejami pogasiti ogenj, a se je pri tem 92-letni mož tako izmučil, da je obležal na tleh. Našli so ga šele čez nekaj časa, dobil je pljučnico in čez dva tedna umrl.

rastao orah i nešto jabuka te su kosili travu i ponekad imali njivu posadenog krumpira.. Na ogradi su želi stelju za životinje, a tamo su rasle i smreke. Djed je volio kositi travu i krčiti grmlje u Zadrosku, ondje je i sam odlazio. U travnju 1948. išao je do ove ograde čistiti šikaru. Kad je sve naslagao i zapalio, vatra se razbuktala i gorjela po suhom travnjaku. Uz napor je granama uspio ugasiti vatru, no tada 92-godišnjak je toliko stradao da je legao na tlo, a našli su ga tek nakon nekog vremena. Posljedično tome dobio je upalu pluća i dva tjedna nakon toga umro.

Fotografija Petra Rutarja za dokument pred drugo svetovno vojno.
/ Fotografija Petra Rutara za dokument prije Drugog svjetskog rata.

Rutarjev spomenik na osilničkom pokopalištu. / Rutarov spomenik na groblju u Osilnici.

Grob Petra Rutarja

Peter Rutar je umrl v Osilnici, 13. maja 1948, star 92 let. Župnik Josip Poslek iz Turkov, njegov dolgoletni dobri prijatelj, je po Rutarjevi smrti družini poslal v pismu naslednjo pesem (neposredni prepis):

Grob Petra Rutara

Petar Rutar preminuo je u Osilnici 13. svibnja 1948. godine u 92. godini života. Župnik Josip Poslek iz Turki i njegov dugogodišnji dobar prijatelj poslao je obitelji nakon njegove smrti u pismu sljedeću pjesmu (izravni prijepis):

*Milome prijatelju Petru Rutarju
14. maj 1948*

Nakon ljeta patničkih i dugih
Ušao si u život drugi.
Ko kažnjenik riješivši se uza
U dom ideš, gdje već nema suza.

Prošao si baš u prolijeće,
U kraj novi, gdje je viječno cvijeće.
Da sred vječnog pokoja i čara
Duša ti se umorna odmara.

Sad uz rajske sediš dvoranike,
Kojim kipe stvaru si i slike.
S njima ti si dionikom sreće,
Koja nikad malaksati neće.

Sveca božjih stvaru si likove,
Isuskrista premile kipove.
Sveti zate molili su gore,
Isus rajske otvara ti dvore.

Djela tvojih kipova i slika,
Veliki su zbor propovjednika,
Koji duše naše k Bogu skreću
I na vječnu potiču ih sreću.

Tko te pozna svak ti se divio,
Jer si sveto i pobožno živio.
Koji god te pozna – duša svaka,
Kliče: Neka ti je zemlja laka!

Ti si mrtav, djela tvoja žive,
Da i dalje ljudi im se dive.
Ti si gore – mi smo još tuj doli,
Petre za nas gore Boga moli!

Peter Rutar je pokopan na osilniškem pokopališču. Njegovi ostanki ležijo pod spomenikom, ki se precej razlikuje od ostalih. Spomenik krasi malteški križ, ki je bil od prve križarske vojne simbol krščanskih vojščakov, in stilizirana slikarska čepica na vrhu, kakršno so nekoč nosili renesančni slikarji. Z izgledom je bolj podoben muslimanskemu nišanu kot ostalim spomenikom na pokopališču. Verjetno je bil on sam avtor njegove oblike, saj je bil postavljen za družinski grob že po smrti prve žene Marije in sta bili pod njim pokopani tudi dve hčerki iz prvega zakona. Družinski grob je bil originalno sicer na parceli, kjer sedaj stoji grob Jarmovih, a so na mestu, kjer stoji sedaj, pokopali Rutarjevo truplo in spomenik zato prenesli na njegov grob v 1970-ih letih. Tudi s tem spomenikom je mojster želel pokazati, da izstopa iz vaše okolice in morda ni tako nenavadno, da ga ta, vsaj po naših ugotovitvah, nikoli ni popolnoma sprejela za svojega.

Od Rutarjeve zapuščine je ostalo bore malo. Njegova vdova, ki je ostala brez dohodkov, je vse slike, kipe in knjige sčasoma prodala za male denarje ali poklonila župniku Posleku, ki jih je posredoval naprej. On je odkupil tudi Rutarjevo zlato žepno uro, ki je bila prav tako kmalu preprodana. Orodje je razprodala okoliškim mizarjem in malarjem. Rutarjeva dleta je kupil mizar Klarič iz Vasi pri Fari. Jezusa iz gipsa je vdova prodala Rajharjevim, kjer se je nekoč razbil, tja je z njim šlo tudi umetelno izrezljano leseno stojalo, na katerem je stal in so ga kasneje uporabljali za podstavek rožnih loncev. Rutarjevo hišo, ki je bila zapuščena in v zelo slabem stanju, je naslednik prodal leta 1997.

Eden redkih še ohranjenih predmetov, za katerega vemo, da je iz njegove delavnice, je mizarška miza, ki je bila leta 2022 še ohranjena na Hrvatskem in bi v bodočnosti lahko bila zamelek muzejske predstavitve, če se lokalna skupnost odloči zanjo. Morda se v kaki zapuščeni mizarški delavnici v Osilnici ali okolici še najde kako njegovo orodje, morda kje tudi kak drug del opreme iz hiše, kaka dokumentacija, kipec, raspelo ali slika. Mnogo del pa je še vedno ohranjenih po cerkvah in čakajo na strokovno evidentiranje in ovrednotenje.

Podobno malo je ostalo v Osilnici tudi za njegovim naslednikom, zedom, rezbarjem Josipom Jarmom, le nekaj malega več za njegovim vnukom, akademskim kiparjem Stanetom Jarmom. Smo pa uspeli v Palčavi šiši leta 2020 opozoriti na Rutarjevo življenje in delo z dvema paneloma v muzejski zbirki in kopijami teh panelov, ki smo jih leta 2022 podarili pleški in leta 2023 osilniški župniji, da nanj in na njegova dela na javnih mestih opozarjajo obiskovalce. Organizirali smo tudi več predavanj o Rutarjevem delu in pripravo knjige.

Naj bo knjiga vzpodbuda za nadaljnje raziskovanje in spoznavanje del tega marljivega in podjetnega moža

Petar Rutar pokopan je na groblju u Osilnici. Njegovi posmrtni ostaci leže pod spomenikom koji se značajno razlikuje od ostalih. Spomenik je ukrašen malteškim križem koji je simbol kršćanskih vojnika još od Prvog križarskog rata, a na vrhu je stilizirana slikarska kapa kakvu su nekada nosili renesansni slikari; više liči na muslimansku nišu, nego na ostale spomenike na groblju. Vjerojatno je nastao prema njegovoj zamisli jer je spomenik za obiteljski grob već bio postavljen nakon smrti njegove prve supruge Marije, a uz njega su bile pokopane i dvije kćeri iz prvog braka. Obiteljska grobnica prvobitno je bila na parceli gdje je sada grob obitelji Jarm. Rutarovo tijelo pokopano je na mjestu gdje se i sada nalazi pa je spomenik sedamdesetih godina prošlog stoljeća premješten na njegov grob. Majstor je i ovim spomenikom želio pokazati da se izdvaja iz seoske okoline, a radi toga možda i nije toliko neobično da ga, barem prema našim saznanjima, selo nikada nije u potpunosti prihvatilo.

Od Rutarove ostavštine malo je ostalo. Njegova udovica koja je ostala bez ikakvih prihoda na kraju je sve slike, kipove i knjige prodala za male novce ili ih poklonila župniku Posleku koji ih je proslijedio dalje. Kupio je i Rutarov zlatni džepni sat koji je također ubrzo preprodan. Alat je udovica prodavala okolnim tesarima i ličiteljima. Rutarova dljetka kupio je stolar Klarič iz Vasi kod Fare. Gipsani kip Isusa prodala je Rajharjevima gdje se jednom razbio, a s njim je otišao i umjetnički rezbareni drveni stalak na kojem je stajao, a koji je kasnije poslužio kao podloga za teglice s ružama. Rutarovu kuću koja je bila napuštena i u vrlo lošem stanju nasljednik je prodao 1997. godine.

Jedan od rijetkih još uvijek sačuvanih predmeta za koje znamo da su iz njegove radionice je stolarski stol koji je još 2022. godine bio sačuvan u Hrvatskom i mogao bi biti klica muzejske prezentacije u budućnosti, ako se lokalna zajednica za to odluči. Možda se u nekoj napuštenoj stolarskoj radionici u Osilnici ili okolici još uvijek nalazi njegov alat, neki drugi dio opreme iz kuće, dokumentacija, kipić, raspelo ili pak slika. Mnoga djela još uvijek se čuvaju u crkvama i čekaju stručno evidentiranje i vrednovanje.

Isto tako je u Osilnici malo toga ostalo iza njegovog nasljednika, zeta rezbara Josipa Jarma, tek nešto više iza njegovog unuka akademskog kipara Staneta Jarma. Ipak, uspjeli smo skrenuti pozornost na Rutarov život i rad u Palčavoj šiši 2020. godine s dva panoa u muzejskoj zbirci i kopijama tih panoa koje smo 2022. darovali župi Plešće, a 2023. godine i župi Osilnica kako bi na javnim mjestima skrenuli pozornost posjetitelja na Rutara i njegove radove. Organizirali smo i nekoliko predavanja o njegovom životu i djelu te pripremili ovu skromnu knjižicu.

in vzpodbuda Osilničanom, da se spomnijo svojih podobarjev, ki so ime Osilnice in doline nosili daleč naokoli.

Obnova cerkva v dolini Čabranke in zgornje Kolpe v Rutarjevem času

V drugi polovici in ob koncu 19. stoletja ter v začetku 20. stoletja so skoraj vsi sakralni objekti na Čebranskem in tudi v soseščini doživeli manjšo ali večjo prenovu, ki je v večji meri zajemala gradnjo novih cerkva. Ohranjeni župnijski dokumenti predstavljajo primarni vir vsebin, ki so pomembne v širšem družbenoekonomskem kontekstu razvoja regije v 19. stoletju. Za nas so na hrvaški strani posebej dragocene župnijske knjige župnij Čabar, Tršće, Plešce, Turke in Kuželj, ki hranijo dragocene podatke o mojstrih, ki so izvajali gradbena ali obnovitvena dela, in tistih, ki so izdelovali cerkveno pohištvo ali poslikali notranjost sakralnih objektov. V besedilih zasledimo imena mojstrov iz soseščine, kot so Peter Rutar in člani zidarske družine Cividini (izvirno iz Furlanije), pa tudi iz severnih delov, iz Kranjske in celo južne Tirolske. Po drugi strani pa se med naročniki pričakovano najpogosteje omenjajo domači župniki, ki so imeli podporo čabarskih graščakov Paravić, ter bogatih trgovcev in industrialcev, med katerimi izstopajo člani družine Vilhar iz Prezida.

V okviru gradnje novih sakralnih objektov na območju Čabra lahko posebej izpostavimo gradnjo in opremo nove cerkve sv. Andrije v Trstju – Tršće, sredi 19. stoletja. Žal je bila cerkev v preteklih obdobjih dvakrat uničena v požaru, tako da njeno sedanje stanje odseva le blede podobo nekdanj, če sodimo po besedilu spomenice, izjemno dragocenega zgodovinskega in umetnostnega spomenika. Po drugi strani pa je ista spomenica dragocen vir za raziskovanje dela obrtnikov, ki so sodelovali pri gradnji in okrasitvi cerkve. Tako izvemo, da sta cerkev zgradila Francesco in Pietro Cividini, člana družine, ki se je po vsem sodeč v prvi polovici 19. stoletja preselila v dolino Kolpe in ki je pustila pomemben pečat pri obnovi in gradnji cerkva vse od Fare in Osilnice na slovenski do Prezida na hrvaški strani meje. Glavni oltar je bil delo Ivana Zajca iz Ljubljane, neki Ivan

Neka knjižica bude poticaj za daljnje istraživanje i upoznavanje djela ovog vrijednog i poduzetnog čovjeka te poticaj mještanima Osilnice da se prisjete svojih vrijednih ljudi koji su ime Osilnice i doline nadaleko pronijeli.

Obnova crkava u dolini Čabranke i gornje Kupe u Rutarovo vrijeme

U drugoj polovici i kraju 19. stoljeća te početkom 20. stoljeća gotovo su svi sakralni objekti na prostoru čabarskog kraja i u susjedstvu prošli kroz manju ili veću obnovu koja je u većoj mjeri uključivala i gradnju novih crkava. Sačuvane župne spomenice predstavljaju primarni izvor za tematiku koja je važna i u širem društveno-ekonomskom kontekstu razvoja kraja u 19. stoljeću. Posebno su nam vrijedne do danas očuvane spomenice župa Čabar, Tršće, Plešce, Turke i Kuželj koje čuvaju vrijedne podatke o majstorima koji su obavljali radove gradnje ili obnove te onih koji su izrađivali crkveni namještaj ili oslikavali unutrašnjost sakralnih objekata. U tekstovima nailazimo na imena majstora iz susjedstva kao što su Petar Rutar i članovi zidarske obitelji Cividini (podrijetlom iz Furlanije), ali i onih sa sjevera, s prostora Kranjske pa čak i s prostora južnog Tirola. S druge strane se među naručiteljima očekivano najčešće spominju lokalni župnici koji su u čabarskom kraju uživali podršku čabarskih vlastelina Paravića, bogatih trgovaca te industrijalaca među kojima se ističu članovi obitelji Vilhar iz Prezida.

U kontekstu gradnje novih sakralnih objekata u čabarskom kraju posebno možemo istaknuti gradnju i opremanje nove crkve sv. Andrije apostola u Tršću sredinom 19. stoljeća. Crkva je nažalost u prethodnom razdoblju čak dvaput stradala u požaru pa današnje stanje odražava tek blijedu sliku nekada, ako je suditi po tekstu spomenice, izuzetno vrijednog povijesno-umjetničkog spomenika. S druge strane ista spomenica sadrži vrijedan izvor za istraživanje umjetnika koji su dali svoj doprinos u gradnji i uređenju crkve. Tako saznajemo da su crkvu gradili Francesco i Pietro Cividini, članovi obitelji koja se, prema svemu sudeći, u prvoj polovici 19. stoljeća doselila u Kupsku dolinu te je ostavila značajni trag u obnovi i gradnji crkvi od Fare i Osilnice na slovenskoj strani do Prezida na hrvatskoj strani granice.

Franković je zanj dobio oltarno sliko iz znamenitih Benetk. Notranjost cerkve je dokončal Marko Antonini iz Zagreba, ki je v tistih letih poslikal tudi druge stavbe v okolici, kot so cerkev na Sveti Gori, v Gerovem in Zamostu.

Sredi stoletja je doživela prenova cerkev sv. Antona Padovanskega v Čabru s podporo tamkajšnjega graščaka Paravića. Zdi se, da je bila to prva resnejša prenova po izgradnji nove cerkve sredi 18. stoletja. Čeprav nimamo podatkov o obrtnikih, ki so sodelovali pri obnovi, vemo, da je bila poslikava za enega od stranskih oltarjev naročena pri slikarju Schiederju, iz Tirolske. Konec stoletja se je s prenovo ukvarjal Peter Rutar, ki je cerkev poslikal ter izdelal dva stranska oltarja in prižnico. Da je bila tirolska naveza še močna, pa pove podatek, da je takrat mojster Ferdinand Stufflesser izdelal kipa Jezusa in Marije Device za desni stranski oltar, ki je bil Rutarjev izdelek.

Poleg Čabra lahko s pregledom drugih sakralnih objektov na čabarskem ugotovimo, da je Rutar pustil največ sledi pri opremljanju cerkve sv. Trojice v Plešcih. V začetku 20. stoletja je Rutar izdelal nove stranske oltarje, ki so nadomestili starejše slovenskega mojstra Matije Petrovčiča iz Cerknice iz leta 1864. Ob tem je južni oltar še vedno v cerkvi, severni proti glavni cesti pa je zaradi vlage propadel in ga je leta 1934 nadomestil neorenesančni oltar Rutarjevega zeta, Josipa Jarma. Zdi se, da lahko Rutarju pripišemo tudi kipe angelov na glavnem oltarju, ki je sicer delo mojstra Jakoba Mikšeta iz Cerknice iz sredine 19. stoletja. Rutarjeve so še slike evangelistov na prižnici.

Če ostanemo v bližini Plešči lahko v okviru cerkvene opreme omenimo stranska kipa na glavnem oltarju mojstra Leopolda Götzla iz Ljubljane v cerkvi Blažene Device Marije v Zamostu. Tu pa moramo biti pri atribuciji del previdni zaradi možnosti, da je kipe izdelal Josip Jarm.

Posebno mesto v Rutarjevem opusu zavzema celovita oprema cerkve v Turkih, ki so jo zgradili obrtniki iz družine Cividini, ki je bila dokončana in z vso opremo blagoslovljena leta 1897. Ista zidarska družina je pred desetimi leti zgradila novo cerkev v Osilnici, ki ima Rutarjev glavni oltar in več drugih del.

Umetnostne povezave med Tirolsko in čabarskim območjem so opazne pri opremljanju nove cerkve sv. Vida v Prezidu, najsevernejšem naselju ob meji s Slovenijo. Za cerkev, ki jo je leta 1874 zgradila že omenjena družina Cividini s podporo domačih mojstrov, so bili oltarji nabavljeni v delavnici Ferdinanda Stufflessera iz St. Ulricha, Gröden (Val Gardena), ki je dvajset let prej izdelala dva kipa za župnijsko cerkev v Čabru.

Nenazadnje v zgodbi o opremljanju čebarskih cerkva ne smemo pozabiti na prispevek domačih mojstrov. Med

Glavni oltar bio je rad Ivana Zajca iz Ljubljane, dok je izjvesni Ivan Franković nabavio oltarno sliko iz Venecije. Unutrašnjost crkve zaključio je Marko Antonini iz Zagreba koji je tih godina oslikao i druge objekte u kraju poput crkve na Svetoj Gori, u Gerovu i Zamostu.

Sredinom stoljeća obnavlja se i crkva sv. Antuna Padovanskog u Čabru uz potporu vlastelina Paravića. Izgledno je da se radilo o prvoj ozbiljnoj obnovi nakon gradnje nove crkve sredinom 18. stoljeća. Iako nemamo podataka o majstorima koji su radili na obnovi, znamo da je od slikara Schiedera rodnom iz Tirola naručena slika za jedan od bočnih oltara. Krajem stoljeća i sam je Rutar radio na obnovi te pritom oslikao crkvu i radio dva bočna oltara te propovjedaonicu. Da je tirolska veza bila i dalje snažna govori nam i podatak da je u to vrijeme majstor Ferdinand Stufflesser izradio kipove Isusa i Bogorodice namijenjene za desni bočni oltar koji je izradio Rutar.

Osim u Čabru pregledom ostalih sakralnih objekata čabarskog kraja možemo utvrditi da je Rutar ostavio najviše traga prilikom opremanja crkve Presvetog Trojstva u Plešcima. Rutar je početkom 20. stoljeća izradio nove bočne oltare koji su zamijenili one starije slovenskog majstora Matije Petrovčiča iz 1864. godine. Pritom se južni oltar i dalje nalazi u crkvi, dok je sjeverni prema glavnoj prometnici zbog problema s vlagom u međuvremenu propao te je 1934. zamijenjen neorenesansnim oltarom Rutarovog zeta Josipa Jarma. Čini se da se Rutaru mogu pripisati i kipovi anđela na glavnom oltaru koji predstavljaju rad iz sredine 19. stoljeća majstora Jakoba Mikšea iz Cerknice.

Zadržimo li se u okolici Plešči u kontekstu Rutarovog rada, možemo spomenuti dva bočna kipa na glavnom oltaru majstora Leopolda Götzla iz Ljubljane u crkvi Blažene Djevice Marije u Zamostu. Ovdje ipak u atribuciji radova moramo oprezno postupiti zbog mogućnosti da je spomenute oltare izradio Josip Jarm.

Posebno mjesto u Rutarovom opusu zauzima i kompletno opremanje crkve u Turkima, izgrađene od strane majstora iz obitelji Cividini koja je sa svom opremom bila završena i blagoslovljena 1897. godine. Ista zidarska obitelj deset godina ranije je izgradila i novu crkvu u Osilnici koja posjeduje Rutarov glavni oltar i nekoliko drugih radova.

Umjetničke veze Tirola i čabarskog kraja vidljive su i u opremanju nove crkve sv. Vida mučenika u Prezidu, najsjevernijem naselju na granici sa Slovenijom. Za crkvu koju je 1874. izgradila spomenuta obitelj Cividini uz podršku lokalnih majstora nabavljeni su oltari u radionici Ferdinanda Stufflessera iz St. Ulricha, Gröden (Val Gardena) koja je dvadesetak godina ranije dostavila dva kipa župnoj crkvi u Čabru.

Konačno, u priči o opremanju crkava u čabarskom kraju ne smijemo zaboraviti na doprinos domaćih majstora.

gradnjo so opravljali mizarska, tesarska in krovska dela ter pomagali zidarskim mojstrom, običajno tistim iz družine Cividini. Tako se pri prenovi kapele križevega pota v Čabru omenja mizar Antun Repinc, medtem ko sta Urban Ožbolt in Juraj Lautar opravila tesarska dela na cerkvi sv. Vida v Prezidu. Zvonik cerkve sv. Andrija v Trstju iz sredine 19. stoletja je pokril še en domači mojster Antun Naglič iz Prezida. Pri notranjščini je izstopal Vilim Turk iz Čabra, ki je leta 1905 izdelal prižnico in Jezusov kip za Trstjansko župnijsko cerkev, izdelal je tudi glavni oltar v novogotskem slogu s prizorom Jezusovega krsta za cerkvico v naselju Sokoli.

Oni su prilikom gradnje obavljali manje tesarske i stolarske radove te su asistirali majstorima zidarima, u pravilu onima iz obitelji Cividini. Tako se prilikom obnove kapelica križnog puta u Čabru spominje stolar Antun Repinc, dok su Urban Ožbolt i Juraj Lautar obavljali tesarske poslove na crkvi sv. Vida mučenika u Prezidu. Zvonik crkve sv. Andrije apostola u Tršću iz sredine 19. stoljeća pokrio je također lokalni majstor Antun Naglič iz Prezida. U opremanju unutrašnjosti posebno se pak istaknuo Vilim Turk iz Čabra koji je 1905. godine za župnu crkvu u Tršću izradio propovjedaonicu i kip Isusa, dok je za crkvicu u naselju Sokoli izradio glavni oltar u neogotičkom stilu s prizorom Isusovog krštenja.

Opremljanje cerkve v Ivanić-gradu

Rutarjev najveći projekt je bilo prav gotovo delo v opremljanju notranjščine župnijske cerkve sv. Petra apostola v Ivanić-Gradu, ki je v začetku 20. stoletja

Opremanje crkve u Ivanić-gradu

Najveći Rutarov zahvat svakako je bio rad na unutrašnjosti župne crkve sv. Petra apostola u Ivanić-Gradu koja je početkom 20. stoljeća pod patronatom

Najobsežnejše delo Rutarjeve delavnice v župnijski cerkvi v Ivanić-Gradu preseneča po kvaliteti in obsegu. / Najopsežnije djelo Rutarove radionice u župnoj crkvi u Ivanić-Gradu iznenađuje kvalitetom i opsegom.

pod pokroviteljstvom nadškofa Juraja Posilovića doživela fazo celovite prenove. Leta 1909 je Rutar dobil slikarsko delo po obsežnem raziskovanju takratnega ambicioznega župnika Cimermanovića, ki je v iskanju umetnika obiskal veliko cerkva na Hrvaškem in v Sloveniji. Podrobna pogodba med župnijo in umetnikom je predvidevala poslikavo sten in opremo notranjščine z vsem potrebnim cerkvenim pohištvo in vrednosti 21.420 kron. O obsegu dela govori dejstvo, da je bil Rutar kmalu po podpisu pogodbe prisiljen zaposliti zunanje sodelavce, zaradi česar so se stroški povečali. Ker pa se je župnik medtem prepričal o kakovosti njegovega dela, je ugodil njegovi prošnji za dodatna sredstva.

nadbiskupa Jurja Posilovića prolazila fazu obnove. Rutar je 1909. godine dobio posao oslikavanja koji je uslijedio nakon opsežnog istraživanja tadašnjeg ambicioznog župnika Cimermanovića koji je u potrazi za umjetnikom obišao veći broj crkava u Hrvatskoj i Sloveniji. Detaljan ugovor između župe i umjetnika predviđao je oslikavanje zida i opremanje unutrašnjosti svim potrebnim crkvenim namještajem u iznosu od 21 420 kruna. O opsežnosti posla govori činjenica da je Rutar ubrzo po potpisivanju ugovora bio prisiljen unajmiti vanjske radnike što je za posljedicu imalo povećanje troškova. Ipak, kako se u međuvremenu župnik uvjerio u kvalitetu njegovog rada, prihvatio je njegovu molbu za dodatnim novčanim sredstvima.

Josip Juraj Posilović, znan tudi kot Juraj Posilović, hrvaški rimskokatoliški duhovnik, škof in nadškof; rojen 24. aprila 1834, Ivanić-Grad, Avstrijsko cesarstvo (danes: Hrvaška; † 26. april 1914, Zagreb (Avstro-Ogrska, danes Hrvaška).

Juraj Posilović se je rodil v Ivaniću-Gradu. S pomočjo domačega duhovnika je vstopil v zagrebško semenišče. Šolanje je nadaljeval na teološkem študiju na Dunaju, kjer je leta 1861 doktoriral. Po vrnitvi v domovino je bil zelo aktiven pri delu zagrebškega semenišča, bil je eden od urednikov katoliškega časopisa, deloval pa je tudi kot profesor na teološki fakulteti. Ob nagovoru nadškofa Haulika je prevzel svet Družbe sv. Jeronima, katerega predstojnik je bil do leta 1876, ko je bil imenovan za senjsko-modruškega škofa. Na čelu škofije je ostal do leta 1894. V tem obdobju je denarno pomagal vsem revnim duhovnikom škofije, se trudil za vzgojo duhovnikov, posebno pozornost pa je namenil razvoju semenišča. Tradicijo je poskušal ohraniti tudi z zavzemanjem za glagoljico in uporabo staroslovanskega jezika v bogoslužju.

Župnijska kronika Čabar navaja, da je leta 1890 škof Posilović osebno podaril 30 forintov za obnovo župnijske cerkve. Kot zagrebški nadškof od leta 1894 je svoje delovanje razširil tudi na druge hrvaške kraje, posebno pozornost pa je namenil obnovi in izgradnji sakralnih objektov v Zagrebu in okolici.

V tem obdobju je Posilović finančno podpiral obnovo župnijske cerkve v domačem kraju, kjer je Rutar deloval s svojimi pomočniki. Čeprav se je redko udeleževal parlamentarnih razprav, je zanimivo, da je bil pokrovitelj Hrvaške neodvisne delavske stranke in je finančno podpiral delovanje Prvega zagrebškega delavskega društva. Pomagal je delu katoliškega tiska, pri čemer je posebej poudaril nujnost močne vključenosti vernikov v vsakdanje življenje. Poleg tega se je odlikoval kot zavetnik pisateljev, umetnikov in izobražencev, predvsem pa je pomagal ubogim in vsem v stiski.

Glede delovanja škofa Posilovića je za nas zanimivo poročilo o njegovem bivanju v okolici Čabra v začetku julija 1887. Ko se je vračal od svete birme, ki jo je vodil v župnijski cerkvi v Čabru, je škof obiskal naselja Plešce, Osilnica, Kuželj in tamkajšnje cerkve. Ob tem so ga krajani Osilnice na čelu s takratnim župnikom toplo sprejeli. Ob tej priložnosti je škof obiskal novozgrajeno župnijsko cerkev sv. Petra in Pavla. Morda se je prav tam srečal z delom Petra Rutarja, ki se je dve leti prej iz Plešč preselil v Osilnico, kjer je sodeloval pri izdelavi glavnega oltarja in drugi opremi cerkve.

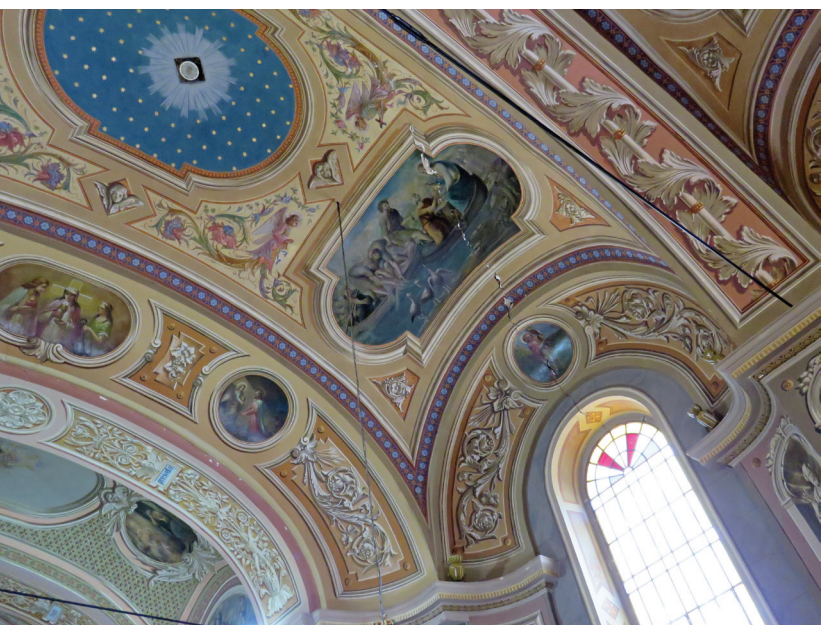
Josip Juraj Posilović, poznat i kao Juraj Posilović, hrvatski rimokatolički svećenik, biskup i nadbiskup; rođen 24. travnja 1834., Ivanić-Grad, Austrijsko Carstvo (danas Hrvatska); preminuo 26. travnja 1914., Zagreb (Austro-Ugarska, danas Hrvatska).

Juraj Posilović rodio se u Ivanić-Gradu. Uz pomoć lokalnog župnika upisao se u sjemenište u Zagrebu, a školovanje je nastavio na studiju teologije u Beču gdje je 1861. godine stekao doktorat. Po povratku u domovinu bio je izrazito aktivan u radu zagrebačkog sjemeništa, bio je jedan od urednika Katoličkog lista te je radio i kao profesor na Bogoslovnom fakultetu. Na nagovor nadbiskupa Haulika pokrenuo je rad Društva sv. Jeronima na čijem je čelu bio do 1876. godine kada je imenovan za senjsko-modruškog biskupa. Na čelu biskupije ostao je do 1894. godine. U tom razdoblju osigurao je novčanu pomoć za sve župnike siromašne biskupije, radio na obrazovanju svećenika, a posebnu pažnju posvetio je razvoju sjemeništa u Senju. Također je nastojao čuvati tradiciju zalažući se za glagoljicu i korištenje staroslavenskog jezika u liturgiji.

U Ljetopisu župe Čabar navodi se kako je biskup Posilović 1890. osobno donirao 30 forinti za obnovu župne crkve. Kao zagrebački nadbiskup od 1894. godine je proširio svoje djelovanje na druge hrvatske krajeve posvetivši posebnu pažnju obnovi i gradnji sakralnih objekata u Zagrebu i okolici. U tom je razdoblju Posilović novčano pomagao obnovu župne crkve u rodnom gradu na kojoj su radili Rutar i njegovi pomoćnici. Iako je vrlo rijetko prisustvovao raspravama u Saboru, zanimljivo je kako je bio pokrovitelj Hrvatske samostalne radničke stranke te je financijski pomagao djelovanje Prvog zagrebačkog radničkog društva. Pomagao je u radu katoličkog tiska i posebno je isticao potrebu za snažnim uključivanjem vjernika u svakodnevni život. Osim toga istaknuo se kao mecena književnika, umjetnika i intelektualaca, a posebno je pomagao siromašnima i svim potrebitima. Vezano za djelovanje biskupa Posilovića zanimljiv je izvještaj o njegovom boravku u čabarskom kraju početkom srpnja 1887. godine. Biskup je na povratku sa Svete potvrde koju je obavio u župnoj crkvi u Čabru posjetio naselja Plešće, Osilnica, Kuželj i tamošnje crkve. Pritom su mu žitelji Osilnice pod vodstvom tadašnjeg župnika priredili topao doček. Biskup je tom prilikom posjetio novoizgrađenu župnu crkvu sv. Petra i Pavla. Možda je upravo tada biskup došao u doticaj s radovima Petra Rutara koji se dvije godine ranije preselio u Osilnicu gdje se zaposlio u izradi glavnog oltara i druge opreme u crkvi.

Podoba poslikave in opreme župnijske cerkve v Ivanić-Gradu predstavlja dobro zasnovano celoto. Kompleksen dekorativni program antropomorfni in floralni motivov po navdihu slikarjev nazarenskega kroga je obogaten s svetopisemskimi prizori, povezanimi z življenjem patronima cerkve sv. Petra, stebre ladje pa krasijo liki svetnikov po renesančnih predlogah. Svod ladje je poln prizorov iz življenja sv. Petra, ki so postavljeni v pravokotne okvirje, ki so na krajših stranicah polkrožni, v nekoliko barvitem ikonografskem programu svetišča pa prevladuje upodobitev Boga in cerkvenih očetov v konhi apside. Like svetnikov je izdelal v tehniki grisaille, s sivimi odtenki je ustvarjal vtis globine, ki je figure navidezno umestil v polkrožne niše, zaprte z motivom renesančne školjke. Posebno zanimiv je iluzionizem poslikane arhitekture za oltarjem v prezbiteriju, ki izhaja iz baročne tradicije. Obenem se Rutar pri upodobitvah svetopisemskih prizorov ni oddaljil od literarnih predlog, kar je značilno tudi za njegova zgodnejša dela. Od cerkvenega pohištva je treba izpostaviti tri oltarje,

Oslik župne crkve u Ivanić-Gradu predstavlja dobro osmišljenu cjelinu. Složen dekorativni program antropomorfni i florealni motiva, nadahnut slikarima nazarenskog kroga, obogaćen je biblijskim scenama vezanih za život titulara crkve sv. Petra, dok stubove broda ukrašavaju likovi svetaca preuzeti iz renesansnih predložaka. Svod broda ispunjavanju prizori iz života sv. Petra, smješteni su u pravokutne okvire koji su na kraćim stranicama oblikovani polukružno, dok ponešto šarenim ikonografskim programom svetišta dominira prikaz Boga i crkvenih otaca u konhi apside. Likove svetaca ostvario je u grisaille tehnici koristeći se nijansama sive kako bi ostvario dojam dubine, čime je prividno smjestio likove u polukružne niše zaključene renesansnim motivom školjke. Posebno je zanimljiv i iz barokne tradicije izlazeći iluzionizam naslikane arhitekture iza oltara u prezbiteriju. Pritom, u prikazima biblijskih scena Rutar nije odstupao od literarnih predložaka što je karakteristično i za njegove ranije radove. Od crkvenog namještaja posebno treba istaknuti tri oltara koja je Rutar izradio za crkvu. U središnjoj niši

ki jih je Rutar izdelal za cerkev. V tridelni osrednji niši glavnega oltarja je kip cerkvenega zavetnika v značilnih oblačilih z maketo cerkve sv. Peter v levi roki. V stranskih nišah so kipi svetnikov, pod katerimi so v pokrajini reliefi s prizori iz njihovega življenja. Tridelnost se ponovi v končnem delu z Bogom Očetom v osrednjem in angeli v stranskih nišah, zgoraj pa sta upodobitev Svetega Duha in križ. Stranska oltarja na prehodu v svetišče sta po konceptu in slogu blizu glavnemu oltarju. V osrednji niši levega oltarja sta figuri Marije in Elizabete, zgoraj v osrednji osi pa kip Srca Marijinega. Na drugi strani nad sv. Florijanom, stoji kip Srca Jezusovega.

Levo od oltarja je Rutar postavil razkošno prižnico z reliefnimi upodobitvami štirih evangelistov, ki jo zaključuje lanternasta arhitektura, na drugi strani pa sta dve spovednici z neogotskimi značilnostmi, ki sta podobni, vendar bogatejši od tistih v Brod Moravicah ali Turkih. Na koncu je treba omeniti iluzionistično in scenografsko dovršeno upodobitev Kristusovega groba v prostoru pod korom. Zunanji lesen poslikan arhitekturni okvir nas uvede v prostor niše, v katero je Rutar postavil leseno ploščo z upodobitvijo mrtvega Kristusa v spodnjem delu, morda svojo najboljšo izvedbo na to temo.

Poleg vsega drugega je delo Rutarjeve delavnice tudi bogato rezbarjen križev pot, izdelan po slikarskem vzoru Josepha Ritterja von Fuericha, takrat zelo cenjenega avstrijskega nazarenskega slikarja.

Rutarjeva delavnica je vsa dela v cerkvi opravila v 8 mesecih. Kot podjeten vodja delavnice je uspel okoli sebe zbrati izkušene kiparje, slikarje in druge obrtnike, ki so z njegovim nadzorom in osebnim delom uspešno uresničevali osnovni koncept. Med njimi je bil tudi Leonardo Moretti, eden od Rutarjevih pomočnikov, čigar podpis je edini ohranjen na sliki nad korom. O vseh ostalih žal ni več sledu, vemo pa, da so v tistem obdobju poleg ostalih z njim delali še vsaj trije, katerih imena poznamo: njegov zet - rezbar Josip Jarm, njegov sin Peter Rutar, za katerega ne vemo kolikšen je bil njegov delež, pri njem pa je delal tudi slikar - zet Ivan Widerwohl.

trodijelno koncipiranog glavnog oltara nalazi se kip titulara crkve u karakterističnoj odjeći s maketom crkve sv. Petra u lijevoj ruci. U bočnim nišama nalaze se kipovi svetaca ispod kojih se u predeli nalaze reljefi koji prikazuju scene iz njihova života. Trodijelna podjela ponavlja se i u završnom dijelu s Bogom Ocem u središnjoj i anđelima u bočnim nišama dok se iznad nalazi prikaz Duha Svetoga i križ. Bočni oltari koji se nalaze na prijelazu u svetišče su koncepcijski i stilski bliski glavnom oltaru. U središnjoj niši lijevog oltara smješteni su likovi Marije i Elizabete, dok se iznad u središnjoj osi nalazi kip Srca Marijina. S druge se strane iznad sv. Florijana nalazi kip Srca Isusova.

Lijevo od oltara Rutar je smjestio raskošnu propovjedaonice s reljefnim prikazima četvorice evanđelista koja je zaključena baldahinom u obliku lanterne, dok se s druge strane nalaze dvije isповjedaonice neogotičkih odlika koje su bliske, ali i složenije od onih u Brod Moravicama ili Turkima. Konačno, potrebno je spomenuti iluzionistički i scenografski dobro zamišljen prikaz Kristova groba u predjelu ispod kora. Vanjski drveni oslikani arhitektonski okvir uvodi nas u prostor niše u koju je Rutar smjestio drveni panel s prikazom mrtvog Krista u donjem dijelu, što čini možda njegovu najkvalitetniju izvedbu na tu temu.

Rad Rutarove radionice je također i bogato izrezbareni križni put izrađen po slikarskom predlošku u tom vremenu vrlo cijenjenog austrijskog nazarenskog slikara Josepha Rittera von Füricha.

Sve radove u crkvi Rutarova radionica završila je u roku od 8 mjeseci. Kao poduzetni voditelj radionice oko sebe je uspio okupitiiskusne kipare, slikare i druge majstore koji su osnovnu koncepciju uz njegov nadzor i osobni rad uspješno provodili u djelo. Među njima je bio i Leonardo Moretti, jedan od Rutarovih pomoćnika čiji je potpis jedini sačuvan na slici iznad kora. Od svih ostalih nažalost nije ostalo traga, ali znamo da su kod njega u tom razdoblju pored ostalih radili još njegov zet rezbar Josip Jarm, sin Petar Rutar o čijem udjelu nemamo informacija te zet slikar Ivan Widerwohl.

Od Petra Rutarja do Staneta Jarma - Od poklicnega podobarja do akademskega kiparja

»Že moj stari oče po mami, Peter Rutar je bil rezbar in pozlatar. V našo vas, v Plešče pri Osilnici, je prišel iz Cerkna poslikavat vaško cerkvico in se tam tudi oženil s farovško kuharico Marijo. V kar veliki družini se je rodila moja mama Matilda, in ker je Peter Rutar potreboval pomočnike, takrat so jim rekli 'vandrovc' in ker je bil za ta poklic izučen tudi Jože Jarm, ga je vzel v službo. Tako sta se spoznala moj oče in Matilda in se kar kmalu vzela. Rodilo se nas je devet otrok, jaz sem bil zadnji, deveti. Še to bom rekel: moj oče je bil izreden mojster in je sam delal vse, vsa mizarska, rezbarska in pozlatarska dela. Čez leto so izdelovali oltarje, pozimi pa je rezljal bogce in jih prodajal za malo denarja.

Tako sem že od malega rasel z oblanci in trskami in gledal kakor Boga tega svojega očeta v tistem štibeljcu, velikem tri krat tri metre. Čeprav oče ni bil preveč navdušen, da bi podedoval njegovo delavnico, sem hotel postati rezbar. Rekel sem si, da če ne bo denarja, bom šel pa za brata v samostan. Pa je tako nanese, da sem šel v šolo za umetno obrt v Ljubljano in po končani šoli na likovno akademijo.«

Iz pogovora s kiparjem Stanetom Jarmom. Ladislav Lesar: »Kiparstvo je moja govorica«, v: Nedeljski dnevnik, 24. 3. 2002.

Od Petra Rutara do Staneta Jarma - Od zanatskog podobara do akademskog kipara

„Još je moj djed s mamine strane Petar Rutar bio rezbar i zlatar. U naše selo u Plešče kod Osilnice došao je iz Cerkna oslikati seosku crkvu te se tamo oženio faroškom kuharicom Marijom. Moja majka Matilda rođena je u brojnoj obitelji i kako su Petru Rutaru bili potrebni pomoćnici, njih su tada nazivali 'vandrovcima - skitnicama', te kako je i Jože Jarm bio školovan za to zanimanje, Rutar ga je uzeo k sebi. Tako su se moj otac i Matilda upoznali i ubrzo vjenčali. Rodilo im se devetero djece, ja sam bio zadnje, deveto. Reći ću i ovo: moj je otac bio izvanredan majstor i sve je sam radio, sve stolarske, rezbarske i zlatarske poslove. Kroz ljeto je izrađivao oltare, a zimi je rezbario kipiće Isusa i prodavao ih za male novce.

Tako sam ja od malih nogu rastao uz šaš i trsku i gledao oca kao Boga u toj sobici veličine tri sa tri metra. Iako moj otac nije bio previše oduševljen time da naslijedim njegovu radionicu, želio sam postati rezbar. Rekao sam sebi da ću, ako ne bude novca, postati redovnikom u samostanu. Ispalo je tako da sam krenuo u školu za umjetnost i obrt u Ljubljani te nakon završene škole na likovnu akademiju.“

Slika Petra Rutarja Krst na Jordanu iz župnijske cerkve sv. Janeza Krstnika v Kočevski Reki. / Slika Petra Rutara Krštenje na Jordanu iz župne crkve sv. Ivana Krstitelja iz Kočevske Reke.

Skica za kip Srca Jezusovega, ki jo je 1927. leta izdelal Josip Jarm, vir: Muzej Kočevje/ Skica za kip Srca Isusova, Josip Jarm 1927. godine, izvor: Muzej Kočevje.

Kip sv. Antona s prašičkom, izdelal Josip Jarm, iz župnijske cerkve sv. Janeza Krstnika v Kočevski Reki / Kip sv. Antona, izradio Josip Jarm, iz župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Kočevskoj Reki.

Stane Jarm se je vsakokrat, ko je pripovedoval o svojem otroštvu, odrasčanju in o svojem delu vedno s ponosom vračal h koreninam in dejstvu, da izhaja iz družine podobarjev. O tem je pripovedoval s ponosom in radostjo. Zavedal pa se je tudi pomembnosti zapuščine, ki so jo ustvarili njegovi predniki. Navezanost in predanost domačim krajem, sta ga po končanem šolanju na ljubljanski akademiji, pripeljala v Kočevje. Tu si je ustvaril družino, tu je dobil prve priložnosti za zaposlitev, dobil je tudi prva kiparska naročila, hkrati pa je bil tu najbližje rojstnemu kraju, na katerega je bil tako zelo navezan. Breda Ilich Klančnik je v monografiji Stane Jarm – kipar zapisala: »Jarmovo odločitev, da se po končanem študiju odpravi v Kočevje, so mnogi med njegovimi kolegi sprejeli z bojznijo, češ da se bo 'izgubil', mladi kipar pa se je odločno uprl razvrščanju krajev z oznako 'likovno središče' ali 'likovno podeželje'. In je vztrajal pri svojem 'izbranem središču', ki je v bližini mogočnih gozdov pomenilo v nekom smislu privilegirano mesto. Zadal si je nalogo, da to okolje likovno vzgoji in kultivira ter v njem ustvari tudi ustrezne pogoje za razstavljanje.« Ne meneč se za mnenja stanovskih kolegov, je v »odročnih« krajih vztrajal in spreminjal ter bogatil življenje s svojim delom ter skrbjo za kulturo. V Kočevju je vzpostavil delovanje Likovnega salona, skrbel za raznolik razstveni program ter vzgojil številne generacije s poučevanjem na kočevski gimnaziji in osnovni šoli. Celotno mesto je želel spremeniti v neke vrste forma vivo z mnogimi skulpturami na prostem. Zagotovo so podobe kot je Deklica s piščalko, Gozdna nevesta, skulpture na temo glasbe in petja na Marofu, portreti narodnih herojev, kiparska oprema objektov mestnega pokopališča itd., obogatile izgled mesta, ki se je v času po drugi svetovni vojni počasi postavljalo na noge. Ustvarjalno je ostal povezan tudi s svojim rojstnim krajem, Osilnico. Bil je član Civilnega gibanja za Osilniško dolino, član uredniškega odbora glasila Osilniška dolina (1994–2002; v glasilu je objavljajl ilustracije) ter pobudnik likovne delavnice Peter Klepec (1997–?). V njegovi rojstni hiši je bila 29. oktobra 2001. odprta prodajna likovna galerija, Galerija Staneta Jarma, v kateri je bilo na ogled okoli sto njegovih del, ki pa za javnost ni več dostopna.

V kiparjevih delih se odraža predvsem tragika njegovega medvojnega doživljanja in dogodki druge svetovne vojne, ki so zaznamovali celotno dolino ob zgornjem toku reke Kolpe. Žalost, lakota, revščina in izpraznjenost območja. Vse to se je močno vtisnilo v kiparjevo zavest in zdi se, da je v svojih delih izrazil vso svojo ponotranjeno bolečino. S Spomenikom vojnim žrtvam, ki je bil v Osilnici postavljen leta 1966, se je poklonil rojstnemu kraju ter z upodobitvijo v nebo vpijoče matere in dveh otrok, ki se je držita za krilo,

Svaki put kad je Stane Jarm pričao o svom djetinjstvu, odrastanju i radu, uvijek se s ponosom vraćao svojim korijenima i činjenici da dolazi iz obitelji podobara. Pričao je o tome s ponosom i radošću, no bio je svjestan i važnosti ostavštine koju su stvorili njegovi preci. Povezanost i privrženost rodnom kraju doveli su ga u Kočevje nakon završetka školovanja na ljubljanskoj akademiji. Ondje je podigao svoju obitelj, dobio prve prilike za zaposlenje, kao i prve kiparske narudžbe, a ujedno je ondje bio najbliži svom rodnom mjestu za koje je bio toliko vezan. Breda Ilich Klančnik je u svojoj monografiji Stane Jarm – kipar napisala: „Mnogi su njegovi kolege sa strahom prihvatili Jarmovu odluku da ode u Kočevje, govoreći da će se „izgubiti“, ali se mladi kipar odlučno opirao svrstavanju mjesta na „likovna središta“ ili „likovne provincije“. Inzistirao je na svom 'odabranom središtu,' u blizini silnih šuma što je, u nekom smislu, za njega predstavljalo povlašteno mjesto. Postavio si je zadatak obrazovati i njegovati umjetnost u ovoj sredini, kao i stvoriti uvjete za izlaganje.” Ne mareći za mišljenje svojih sumještanai ustrajavši mijenjao je i obogatio svojim radom i brigom za kulturu ovaj »zabačeni« kraj. Osnovao je Likovni salon u Kočevju, brinuo se za raznovrsni izložbeni postav i odgojio mnoge generacije predavajući u kočevskoj gimnaziji i osnovnoj školi. Želio je cijeli grad pretvoriti u svojevrsnu živu formu s mnoštvom skulptura na otvorenom. Dakako, radovi poput Djevojke sa zviždalkom, Šumske nevjeste, skulpture na temu glasbe i pjevanja na Marofu, portreti narodnih heroja, kiparsko opremanje objekata mjesnog groblja i drugo obogatili su izgled grada koji se polako obnavljao nakon Drugog svjetskog rata. Ostao je i stvaralački vezan za svoje rodno mjesto Osilnicu. Bio je član Građanskog pokreta za Osilničku dolinu, član uredništva glasila Osilniška dolina (1994–2002; u glasilu je objavljivao ilustracije) i pokretač likovne radionice Peter Klepec (1997–?). U njegovoj rodnoj kući 29. listopada 2001. otvorena je umjetnička galerija Galerija Staneta Jarma u kojoj je bilo izloženo stotinjak njegovih djela, koja danas više nije dostupna javnosti.

U kiparovim djelima uglavnom se ogleda tragičnost njegovog međuratnog iskustva i događaja tijekom Drugog svjetskog rata koji su obilježili čitavu dolinu gornjeg toka rijeke Kupe. Tuga, glad, siromaštvo i pustoš kraja. Sve se to snažno utisnulo u kiparovu svijest i čini se da je svojim djelima izrazio svu unutarnju bol. Sa Spomenikom žrtvama rata podignutim u Osilnici 1966. godine odao je počast svom rodnom kraju s prikazom majke koja urla u nebo i dvoje djece koja joj se drže za suknju te oživio sjećanje na tragediju i stradanje supruga i majki koje su tragično izgubile svoje muževe, očeve ili sinove u ratu pod oružjem okupatora. Protagonisti Jarmove potresne umjetničke priče postaju ljudi iz

Stane (Stanislav) Jarm je bil rojen 31. oktobra 1931 v Osilnici, v družini z rezbarsko-podobarsko tradicijo. Umrli je 1. oktobra 2011 v Ljubljani, kjer je tudi pokopan. Po končani osnovni šoli v Osilnici leta 1946 je s sestrino pomočjo opravil sprejemne izpite na srednji šoli za umetno obrt v Ljubljani. Šolanje je nadaljeval na tedanji Akademiji za upodabljajočo umetnost v Ljubljani, kjer je med letoma 1950 in 1954 pri profesorjih Zdenku Kalinu in Borisu Kalinu študiral kiparstvo. Po diplomi se je vpisal na kiparsko specialko in jo leta 1956 uspešno končal pri prof. Borisu Kalinu. Po končanem šolanju se je preselil v Kočevje, kjer je bil do upokojitve leta 1995 zaposlen kot likovni pedagog. Poučeval je likovno vzgojo na osnovni šoli in hkrati več let umetnostno zgodovino na Gimnaziji Kočevje. Skupaj z likovnim pedagogom Ivanom Brudarjem ter glasbenim pedagogom Milošem Humekom je bil soustanovitelj Likovnega salona Kočevje in nekaj let tudi njegov strokovni vodja. Leta 1963 je za kip Materi talcev prejel 2. nagrado Republiškega odbora za proslavo 20-letnice revolucije, naslednje leto pa za kip Talca nagrado Prešernovega sklada za leto 1963. Leta 1988 so mu podelili Šeškovo nagrado za življenjsko delo. Bil je častni občan Kočevja (2000), Ribnice (2007) in Osilnice (2009). Leta 2001 ga je Slovenska škofovsko konferenca nagradila z najvišjim priznanjem – odličjem sv. Cirila in Metoda. Posthumno je prvi prejemnik priznanja Občline Kočevje Deklica s piščalko, ki ga od leta 2012 podeljujejo za strokovno odličnost na področju umetnosti, humanističnih znanosti in kulture.

obudil spomin na tragiko in trpljenje žena in mater, ki so med vojno pod streli okupatorja tragično izgubile svoje može, očete ali sinove. Tudi sicer protagonisti Jarmove pretresljive likovne zgodbe postajajo ljudje iz okolja, ki ga je najbolje poznal. Ne le izbrani motivi, ampak tudi izbira materiala, lesa, ki se ga je najraje dotikal že kot otrok in ne nazadnje tudi orodja, s katerim je les obdeloval, kažejo njegovo nepretrgano navezanost na družinsko izročilo.

Posvetne teme je Jarm dopolnil tudi s cerkvenimi naročili. Prvo naročilo, kip Kristusa na križu za vhodno lopo cerkve sv. Jožefa delavca in sv. Barbare v Idriji, je leta 1969 po smrti očeta, prevzel namesto njega. Simbolno nasledstvo je Stane Jarm ohranil le na motivni ravni. Vztrajno je zavračal primerjave z očetom in želje naročnikov, naj ustvarja v očetovi maniri. V svojem oblikovanju in izražanju je postal samosvoj s tem, da je korenine je poiskal v domačem izročilu.

Stane (Stanislav) Jarm rođen je 31. listopada 1931. u Osilnici u obitelji s rezbarskom i drvorezbarskom tradicijom. Preminuo je 1. listopada 2011. u Ljubljani gdje je i pokopan. Nakon završene osnovne škole u Osilnici 1946. godine uz sestrinu pomoć položio je prijemne ispite u Srednjoj umjetničko-obrtničkoj školi u Ljubljani. Školovanje je nastavio na tadašnjoj Akademiji likovnih umjetnosti u Ljubljani, gdje je od 1950. do 1954. studirao kiparstvo kod profesora Zdenka Kalina i Borisa Kalina. Nakon mature upisao je studij kiparstva i uspješno ga završio 1956. godine kod prof. Borisa Kalina. Nakon završene škole preselio se u Kočevje gdje je bio zaposlen kao nastavnik likovne kulture do umirovljenja 1995. godine. Predavao je likovni odgoj u osnovnoj školi, a paralelno s time nekoliko godina i povijest umjetnosti u gimnaziji u Kočevju. Zajedno s likovnim pedagogom Ivanom Brudarom i glazbenim pedagogom Milošem Humekom bio je suosnivač Likovnog salona Kočevje te nekoliko godina i njegov stručni voditelj. Godine 1963. dobio je drugu nagradu Republičkog odbora za proslavu 20. obljetnice revolucije za kip Majke talaca, a sljedeće godine za kip Talac nagradu Prešernove zaklade za 1963. godinu. Godine 1988. je dobio Šeškovu nagradu za životno djelo. Bio je počasni građanin Kočevja (2000.), Ribnice (2007.) i Osilnice (2009.). Godine 2001. Slovenska biskupska konferencija odlikovala ga je najvišim priznanjem – Redom sv. Ćirila i Metoda. Posthumno mu je dodijeljena nagrada Djevojka sa zviždaljkom Općine Kočevje koja se od 2012. dodjeljuje za izvrsnost na području umjetnosti, humanističkih znanosti i kulture.

sredine koju je najbolje poznao. Ne samo odabrani motivi već i izbor materijala, drva koje je kao dijete najradije dodirivao, te na kraju, ali ne manje važno, alata kojim je obrađivao drvo pokazuju njegovu neprekinutu privrženost obiteljskoj tradiciji.

Jarm je svjetovnu tematiku nadopunio crkvenim narudžbama. Prva narudžba koju je preuzeo nakon očeve smrti bio je kip Krista na križu za ulaznu lopicu crkve sv. Josipa radnika i sv. Barbare u Idriji 1969. godine. Stane Jarm simbolički je slijed sačuvao samo na razini motiva. Uporno je odbijao usporedbe s ocem i želje klijenata koje bi kreirao na očevu maniru. U svom dizajnu i izričaju postao je jedinstven pronalazeći svoje korijene u lokalnoj tradiciji. Isprva se služio stolarskim alatom, kasnije motornom pilom i tako stvorio vlastiti likovni jezik. Jednom prilikom je rekao: "Otkrio sam da mogu postići najnasilnije efekte u drvu obrađujući ga na najstariji i najgrublji način. Fina dljetka, precizna tekstura

Oprema župnijske cerkve sv. Janeza Krstnika v Kočevski Reki, ki jo je izdelal Stane Jarm / Oprema župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Kočevskoj Reki, izradio Stane Jarm.

Sprva je uporabljal tesarsko orodje, pozneje motorno žago in s tem izoblikoval svojstven likovni jezik. Nekoč je dejal: »Ugotovil sem, da lahko najbolj silovite učinke v lesu dosežem tako, da ga obdelam na najstarejši in najbolj grob način. Drobna dleta, precizna faktura prikrijejo bistvo lesa. Vse tisto, česar ni mogoče izraziti s širokim zamahom s sekiro, je največkrat nebistvena podrobnost.«

Kljub neumorni želji po iskanju lastne poti, po desetletjih intenzivnega osvajanja kiparskih veščin, se je Stane Jarm vedno znova vračal v bližino domačega kraja. Med gozdove, ki so mu ponujali obilje lesa, osnovnega gradiva za oživljanje likovnih zgodb. Vedno znova se je vračal v »kultivirano okolje odročnega in pozabljenega kraja na robu slovenskega ozemlja«, kot je zapisala Breda Ilich Klančnik. V domačih krajih je Stane Jarm že od ranega otroštva občudoval delo svojega deda, Petra Rutarja in njegove podobarske delavnice, v kateri je našel zaposlitev tudi njegov oče. V želji ostati v bližini svojih prednikov in v poklon osilniški dolini, je Stane Jarm svoj ustvarjalni krog sklenil leta 2010 s kipom Vurmoharja, ki ga je v spomin na potujoče urarje postavil v Bosljivi Loki.

skrivaju bit drva. Sve što se ne može iskazati širokim zamahom sjekire najčešće je beznačajan detalj.

Unatoč neumornoj želji da pronade vlastiti put, nakon desetljeća intenzivnog svladavanja kiparskog umijeća Stane Jarm se stalno vraćao u bližu okolicu rodnog grada, u šumu koja mu je nudila obilje drva, osnovnog materijala za oživljavanje izmišljenih priča. Uvijek se iznova vraćao u "kultivirano okruženje zabačenog i zaboravljenog mjesta na rubu slovenskog teritorija", kako je zapisala Breda Ilich Klančnik. Stane Jarm u rodnom se gradu divio radu svog djeda Petra Rutara i njegovoj slikarskoj radionici u kojoj se zaposlio i njegov otac. U želji da ostane blizak svojim precima i kao posvetu Osilničkoj dolini svoj je stvaralački krug 2010. godine zaključio kipom Vurmohara, koji je postavio u Bosljivoj Loki u znak sjećanja na putujuće urare.

³ Stane Jarm – kipar. Avtorice besedil: Breda Ilich Klančnik, Nadja Kovačič, Bojana Rogina, Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje, 2012, str. 25.

⁴ Umetnost v grobem zamahu s sekiro. Intervju s Stanetom Jarmom, v: Nove novice z ribniško-kočevskega konca, 13. november 1995, št. 109, str. 12.

⁵ Stane Jarm – kipar. Avtorice besedil: Breda Ilich Klančnik, Nadja Kovačič, Bojana Rogina, Pokrajinski muzej Kočevje, Kočevje, 2012, str. 76.

Zahvala

Material za knjižico smo zbirali kar nekaj let. Hvala vsem, ki ste nam pomagali pri tem delu in na koncu s svojim finančnim prispevkom pomagali pri njenem izidu.

- Viliju Rutarju za razgovore in spomine na svojega starega ata in otroštvo v Osilnici,
- Dejanu Troha za strokovno pomoč in prispevka o gradnji cerkva v Rutarjevem času v dolini Čabranke in opremljanju cerkve v Ivanić-Gradu ter sodelovanju pri terenskih obiskih cerkva,
- Kustosinji Nadji Valentinčič, in Muzeju Kočevje za njihov prispevek Od Petra Rutarja do Staneta Jarma - Od poklicnega podobarja do akademskega kiparja,
- Igorju Kastelic in Dejanu Smole za pomoč pri fotografiranju,
- Janezu Ožura za spomine na Jarmovo in Rutarjevo družino ter za ključne dokumente, ki jih je dobil v hrambo od Vilija Rutarja,
- pleškemu župniku Josipu Tomiću za dostop do dokumentacije in objektov župnij na hrvaški strani doline od Plešč do Broda na Kolpi,
- osilniškima župnikoma Andreju Pažunu in Gregorju Kuneju za pomoč pri dokumentaciji in obisku cerkva na slovenski strani doline,
- Emilu Crnkoviću in Antoniu Crnkoviću iz Brod Moravic za pomoč pri raziskovanju cerkva v župniji Brod Moravice,
- župnikom iz Kočevske Reke, Plemenitaša, Gerova in Ivanić-Grada za informacije in obiske njihovih cerkvah,
- dr. Igorju Jelenju, dr. Kurtu Scharr-u in doc. Alessiu Peršiču iz univerz v Italiji in Avstriji za pomoč pri transkripciji dokumentov,
- Kristini Jarm za družinsko deblo Rutarjev in Jarmov in Janezu Kovaču za pomoč pri posredovanju,
- ekipi HTV z novinarjem Mariom Beganovićem za posnete reportaže v sklopu oddaje Manjinski mozaik o našem raziskovanju dela Petra Rutarja in njegove delavnice,
- Janji Trdan Dulmin za oblikovanje knjige,
- Sonji Smole za jezikovni pregled slovenskega in angleškega dela besedila,
- Andrei Poje za jezikovni pregled hrvaškega dela besedila,
- Sari Turk za lektoriranje prispevka Muzeja Kočevje,
- moji družini za podporo in potrpljenje za porabljeni čas pri nastajanju te knjige.

Posebna hvala Uradu Vlade republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, ki nam je zaupal s sofinanciranjem raziskovalnih delavnic in tiska, Občini Osilnica za četudi malo pomoč pri financiranju oblikovalskega dela, hvala Društvu Osilniška dolina za njihov finančni prispevek k izdaji. Hvala Matici Hrvatski ogranak Čabar in njenemu predsedniku Ivici Janešu, ki kot založnik vedno rade volje pomaga pri končni izdaji knjige.

Marko Smole

Zahvala

Materijal knjižice prikupljali smo nekoliko godina. Hvala svima koji ste nam pomogli u ovom poslu i na kraju svojim novčanim prilogom pomogli u njegovom ostvarenju.

- *Viliju Rutaru za intervju i sjećanja na djeda i djetinjstvo u Osilnici,*
- *Dejanu Trohi za stručnu pomoć i doprinos u poglavlju oko izgradnje crkava u Rutarovo vrijeme u dolini Čabranke i opremanju crkve u Ivanić-Gradu te sudjelovanje u terenskim obilascima crkava,*
- *Kustosici Nadji Valentinčič i Muzeju Kočevje, za njihov prilog u poglavlju Od Petra Rutara do Staneta Jarma,*
- *Igoru Kastelicu i Dejanu Smole za pomoć pri fotografiranju,*
- *Janezu Ožuri za uspomene na obitelji Jarm i Rutar te za ključne dokumente koje je dobio na čuvanje od Vilića Rutara,*
- *župniku župe Plešče Josipu Tomiću za uvid u dokumentaciju i objekte župa s hrvatske strane doline od Plešci do Broda na Kupu,*
- *župnicima Osilnice Andreju Pažunu i Gregoru Kuneju za pomoć oko dokumentacije i posjeta crkvama na slovenskoj strani doline,*
- *Emilu Crnkoviću i Antoniju Crnkoviću iz Brod Moravica za pomoć u istraživanju crkava u župi Brod Moravice,*
- *župnicima iz Kočevske Reke, Plemenitaša, Gerova i Ivanić-Grada za informacije i posjete njihovim crkvama,*
- *dr. Igoru Jelenu, dr. sc. Kurtu Scharu i izv. prof. Alessiju Peršiču sa sveučilišta u Italiji i Austriji za pomoć pri prijepisu nekih od dokumenata,*
- *Kristini Jarm za obiteljsko stablo Rutarovih i Jarmovih te Janezu Kovaču za pomoć pri komunikaciji,*
- *ekipi HTV-a i novinaru Mariju Beganoviću za snimljene reportaže u sklopu emisije Manjinski mozaik o našem istraživanju djela Petra Rutara i njegove radionice,*
- *Janji Trdan Dulmin za dizajn knjige,*
- *Sonji Smole za jezični pregled slovenskog djela,*
- *Andreji Poje za jezični pregled hrvatskog djela,*
- *Sari Turk za lektoriranje priloga Muzeja Kočevje,*
- *mojoj obitelji na podršci i strpljenju za vrijeme provedeno u stvaranju ove knjige.*

Posebna zahvala Uredu Vlade Republike Slovenije za Slovence u susjednim državama i po svijetu koji nam je ukazao povjerenje za sufinanciranje istraživačkih radionica i tiska knjige, Općini Osilnica za pomoć u financiranju te Društvu Osilniška dolina za financijski doprinos izdanju. Hvala Matici Hrvatski ogranak Čabar i njenom predsjedniku Ivici Janešu koji je uvijek kao izdavač voljan pripomoći kod konačnog izdanja knjige.

Marko Smole

Popis lokacij z deli Petra Rutarja, slikarja in kiparja

Dela Petra Rutarja ter njegove delavnice zasledimo v mnogih cerkvah Hrvaške in Slovenije. Navajamo lokacije, ki smo jih uspeli evidentirati v naših raziskavah do leta 2023. Večino dela je opravil v času do prve svetovne vojne.

Lokacije navajamo kot si vsaj v grobem zemljepisno sledijo od vzhoda proti zahodu in od severa proti jugu. Taka navedba večinoma sovпада tudi z obdobjem izvedbe, saj je Peter Rutar od začetkov samostojnega dela z leti delovanje širil proti severovzhodu Hrvaške.

Popis lokacij in objektov na katerih je delal Peter Rutar s svojo delavnico ter glavni obseg dela:

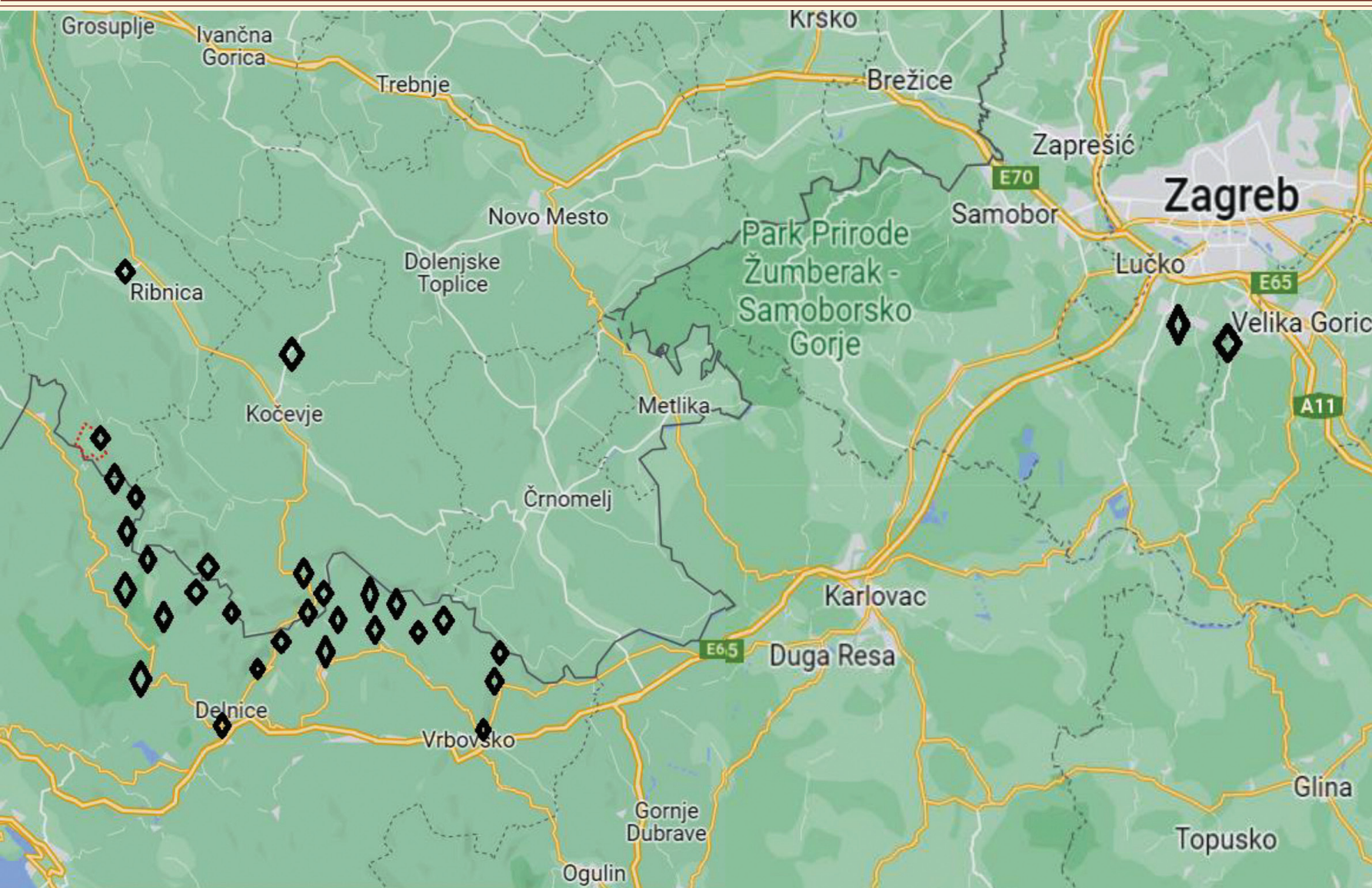
1. Jurjevica pri Ribnici – podružnična cerkev Povišanja sv. Križa: izdelal vse tri oltarje z oltarnimi slikami
2. Stari Kot pri Dragi – podružnična cerkev sv. Frančiška Ksaverja: vsi trije oltarji z oltarnimi slikami
3. Čabar – župnijska cerkev sv. Antona Padovanskega: stranski oltar sv. Frančiška, s sliko in kipom Srca Jezusovega, drugi stranski oltar BDM (brez kipa), poslikana prižnica
4. Potok pri Čabru – Potok pri Čabru – kapela Lurdske Marije: oltar s kipi in stropne poslikave
5. Papeži – podružnična cerkev sv. Mihaela: nov glavni oltar s sliko
6. Bezgovica – kapelica: kip Matere Božje / kapelica: kip Majke Božje,
7. Kamenski Hrib – kapelica sv. Izidorja: obnova slike (porušena)
8. Plešće – župnijska cerkev sv. Trojice: obnova glavnega oltarja, trije stranski oltarji, oltarna slika, kip Božjega groba, poslikava prižnice, kipca klečečih angelov
9. Hrib – župnijska cerkev sv. Lenarta: renoviral oltar, dodal tabernakelj, stranski oltar, slika
10. Razloge – cerkev sv. Marijinega Brezmadežnega spočetja: oltarji (med vojno uničeni)
11. Zamost – kapelica sv. Ivana: poslikava (poslikava uničena)
12. Osilnica – župnijska cerkev sv. Petra in Pavla: glavni oltar, prižnica, križani na steni poleg prižnice, leseni del stranskih oltarjev, tri oltarne slike za glavni oltar
13. Hrvatsko – podružnična cerkev sv. Florjana: glavni oltar in stranska oltarja sv. Luka in sv. Nikolaja
14. Gerovo – kapela sv. Roka: glavni oltar z oltarno sliko
15. Crni Lug – župnijska cerkev sv. Petra in Pavla: prapor in krstilnica
16. Čačić – podružnična cerkev sv. Miklavža: glavni oltar s sliko
17. Turke – župnijska cerkev sv. Križa: vsi trije oltarji in večino ostale opreme, kip Srca Jezusovega, krstilnik
18. Grintovec – kapelica: slika križanja (naj bi bila prvotno v osilniški cerkvi)
19. Bosljiva Loka – podružnična cerkev sv. Vida: glavni oltar z oltarno sliko in kipi
20. Kuželj – župnijska cerkev sv. Ivana Glavosjeka: obnova glavnega oltarja in nova stranska oltarja s slikami, slike križevega pota
21. Kočevska Reka – župnijska cerkev sv. Janeza Krstnika: obnova oltarjev in oltarna slika krst krst na Jordanu
22. Velika Lešnica – podružnična cerkev Blažene device Marije Tolažnice: glavni in stranska oltarja s slikami
23. Brod na Kupi – pokopališka kapela Jezusovega Vstajenja: oltar s sliko in naslikanim Božjim grobom, poslikana scenska plošča pred oltarjem
24. Klanec nad Faro – podružnična cerkev sv. Štefana: glavni oltar s sliko
25. Slavski Laz – podružnična cerkev sv. Trojice: glavni oltar (s starejšo sliko in kipcema) in stranski z oltarnima slikama
26. Rogi – podružnična cerkev sv. Andreja: glavni oltar s sliko
27. Klinja vas – podružnična cerkev sv. Marije Magdalene: glavni oltar s sliko, morda kipi
28. Mlaka – kapela sv. Roka: glavni oltar s soho (cerkev porušena)
29. Morava – podružnična cerkev sv. Trojice: glavni oltar z oltarno sliko (cerkev porušena)
30. Štalcerji – podružnična cerkev sv. Antona Puščavnika: glavni oltar s kipi (cerkev porušena)
31. Delnice – župnijska cerkev sv. Ivana Krstitelja: dva stranska oltarja, obnova glavnega oltarja in kip Device Marije zanj, marmoriranje (ni več vidno), prižnica
32. Skrad – župnijska cerkev sv. Antona Padovanskega: glavni in stranska oltarja s kipi
33. Podstene, Brod Moravičke. – kapela sv. Petra in Pavla: glavni oltar
34. Čedanjski – kapela sv. Trojice: oltar
35. Brod Moravice – župnijska cerkev sv. Nikolaja: glavni oltar, stranska oltarja, božji grob, krstilnica, spovednica s slikami, nebo in razpela

36. Brod Moravice – pokopališka cerkev sv. Roka: glavni oltar s starim kipom in novo oltarno sliko Marije z Jezusom in svetnikom in svetnico pod njo, morda novejši kip sv. Roka
37. Brodmoravička sela – romarska cerkev Bl. Device Marije: obnova baročnega glavnega oltarja s slikanimi dodatki za Marijinim kipom, oltarna slika za glavni oltar, dva nova neogotska stranska oltarja, spovednica
38. Velike Drage – podružnična cerkev sv. Srca Jezusovega: glavni oltar s sliko in kipi
39. Male Drage – podružnična cerkev sv. Duha: glavni oltar, stranska oltarja z oltarnimi slikami, poslikava prižnice
40. Šimatovo – župnijska cerkev sv. Križa: glavni oltar in stranska z oltarnimi slikami in kipi
41. Završje – župnijska cerkev sv. Križa: oltarni podobi glavnega oltarja s križanim in stranskega oltarja s sv. Kozmo in Damjanom pod križem (obe slike po istih podlogah kot slike v Šimatovem), poslikana scenska stena pred božjim grobom
42. Lomnica, Odra – župnijska cerkev sv. Jurija in Imena Marijinega: oslika oboke in zidove (cerkev je bila v 2. sv. vojni močno poškodovana)
43. Plemenitaš – župnijska cerkev sv. Antona: stranska oltarja s kipi, poslikana spovednica
44. Lukovdol – župnijska cerkev Marijinega vnebovzetja: glavni oltar s kipoma Petra in Pavla ter tabernakljem, slike na stranskih oltarjih
45. Rtič pri Lukovdolu – podružnična cerkev sv. Frančiška Ksaverskega: obnovil oltarje, oslikava stropa in zidov, vključno s slikami v medaljonih
46. Velika Ludina – župnijska cerkev sv. Mihaela Nadangela: obnova polikromije baročnega glavnega oltarja, uredi notranjost cerkve
47. Kloštar Ivanić – župnijska cerkev Vznesenja Blažene Device Marije: obnova polihromije starih oltarjev
48. Križ – župnijska cerkev sv. Križa – skupaj z Josipom Jarmom obnovita opremo cerkve
49. Kutina – kapela sv. Frančiška Ksaverskega: obnova oltarjev, poslikava oboka
50. Kutina – župnijska cerkev Matere Božje Snežne: polikromija baročnega glavnega oltarja

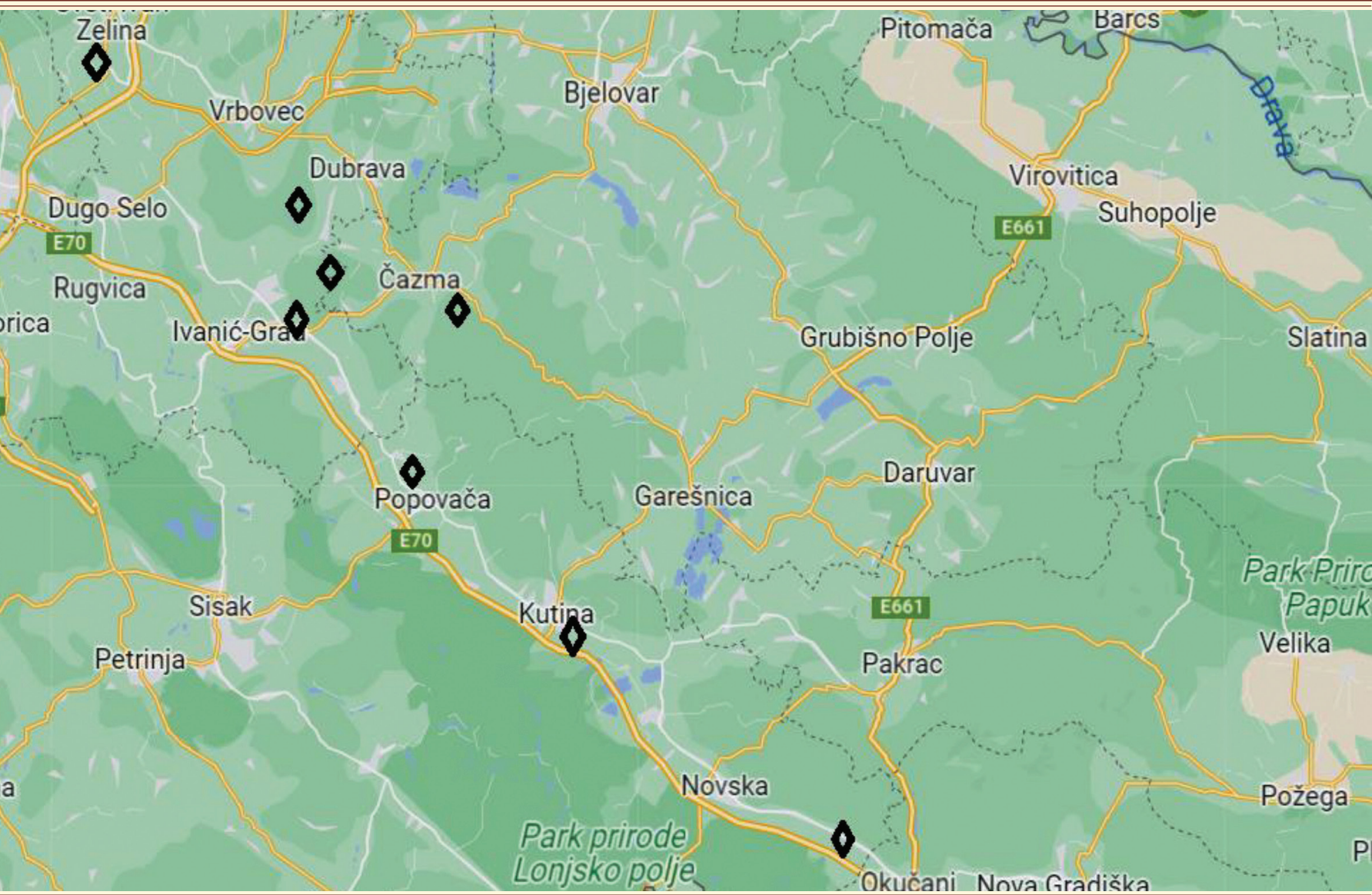
Na hrvaškem omenjajo konzervatorji njegovo delo v svojih poročilih pri obnovah v cerkvah v Zagrebški nadškofiji še v krajih: Odra, Ivanić-Grad, Donja Zelina, Ludina, Miklouš, Ilova, Gornji Raić, Gornji Bogičevci, Staro Petrovo selo in Nova Kapela.

Verjamemo, da je lokacij še več kot smo jih uspeli zabeležiti, saj so vojne v 20. stoletju uničile marsikatero župnijsko kroniko in dokaz, a tudi katerega od cerkvenih objektov. Zato bo spisek v prihodnje, ko se loti dela kaka od strokovnih institucij, verjetno doživljal še dopolnitve in korekcije.

Lokacije sakralnih objektov z do sedaj evidentiranimi deli Petra Rutarja in njegove delavnice / Lokaliteti sakralnih objekata s do sada zabilježenim djelima Petra Rutara i njegove radionice.

Popis lokacija s djelima Petra Rutara, slikara i kipara

Djela Petra Rutara i njegove radionice možemo pronaći u mnogim crkvama u Hrvatskoj i Sloveniji. Navodimo lokalitete koje smo uspjeli zabilježiti prilikom naših istraživanja do 2023. godine. Najviše radova obavljeno je prije Prvog svjetskog rata.

Lokacije su navedene tako da okvirno geografski slijede jedna drugu od istoka prema zapadu i od sjevera prema jugu. Takva naznaka uglavnom se poklapa s razdobljem provedbe, s obzirom na to da je Peter Rutar od početka samostalnog djelovanja tijekom godina širio svoje djelovanje prema sjeveroistoku Hrvatske.

Popis lokacija i objekata u kojima je radio Peter Rutar sa svojom radionicom i glavni djelokrug rada:

1. Filijalna crkva Uzašašća sv. Križa: izradio sva tri oltara s oltarnim slikama
2. Filijalna crkva sv. Franje Ksaverskog: sva tri oltara s oltarnim slikama,
3. Župna crkva sv. Antuna Padovanskog: bočni oltar sv. Franje, sa slikom i kipom Srca Isusova, drugi bočni oltar BDM (bez kipa), oslikana propovjedaonica,
4. Kapela Gospe Lurdske: oltar s kipovima i poslikavanje stropa kapele,
5. Filijalna crkva sv. Mihovila: novi glavni oltar sa slikom,
6. Kapelica: kip Majke Božje,
7. Kapelica sv. Izidora: obnova slike (kapelica porušena),
8. Župna crkva sv. Trojstva: obnova glavnog oltara, tri bočna oltara, oltarna slika, kip Svetoga groba, slike propovjedaonice, kip anđela koji kleče,
9. Župna crkva sv. Lenarta: obnovljen oltar, dograđen tabernakul, bočni oltar, slika
10. Crkva sv. Marije Bezgrešno začće: oltari (uništeni tijekom rata),
11. Kapela sv. Ivana: oslika (oslika uništena tijekom obnova),
12. Župna crkva sv. Petra i Pavla: glavni oltar, propovjedaonica, zidno raspelo uz propovjedaonicu, drveni dio pobočnih oltara, tri oltarne slike za glavni oltar,
13. Filijalna crkva sv. Florjana: glavni oltar i pobočni oltari sv. Luke i sv. Nikole,
14. Kapela sv. Roka: glavni oltar sa slikom
15. Župna crkva sv. Petra i Pavla: barjak i krstionica,
16. Filijalna crkva sv. Nikole: glavni oltar sa slikom,
17. Župna crkva sv. Križa: sva tri oltara i većina ostale opreme, kip Srca Isusova, krstionica,
18. Kapelica: slika Raspeća (navodno iz crkve u Osilnici),
19. Filijalna crkva sv. Vida: glavni oltar s oltarnom slikom i kipovima izza nje,
20. Župna crkva sv. Ivana Glavosjeka: obnova glavnog oltara i novi bočni oltari sa slikama, slike Križnog puta,
21. Župna crkva sv. Ivana Krstitelja: obnova oltara i izrada oltarne slike krštenje na Jordanu,
22. Filijalna crkva Majke Božje od Presvete Krunice: glavni i bočni oltari sa slikama,
23. Kapela Isusova uskrsnuća na župnom groblju: oltar sa slikom i oslikanim Božjim grobom, oslikana scena ispred oltara.
24. Filijalna crkva sv. Stjepana: glavni oltar sa slikom
25. Filijalna crkva sv. Trojstva: glavni oltar (sa starijom slikom i kipom) te bočni oltar s oltarnim slikama,
26. Filijalna crkva sv. Andrije: glavni oltar sa slikom,
27. Filijalna crkva sv. Marije Magdalene: glavni oltar sa slikom, možda i kipovi,
28. Kapela sv. Roka: glavni oltar sa slikom (crkva porušena),
29. Filijalna crkva sv. Trojstva: glavni oltar s oltarnom palom (crkva srušena),
30. Filijalna crkva sv. Anton Pušćavnik: glavni oltar s kipovima (crkva srušena),
31. Župna crkva sv. Ivan Krstitelj: bočni oltari, restauracija glavnog oltara i kip Djevice Marije, mramoriranje (više nije vidljivo), propovjedaonica,
32. Župna crkva sv. Antuna Padovanskog: glavni i bočni oltari s kipovima,
33. Kapela sv. Petra i Pavla: glavni oltar,
34. Kapela sv. Trojstva: oltar,
35. Župna crkva sv. Nikole: glavni oltar, bočni oltari, Božji grob, krstionica, ispovjedaonica sa slikama, nebo i raspelo,
36. Grobljanska crkva sv. Roka: glavni oltar sa starim kipom i novom oltarnom palom Marije s Isusom te svecem

- i sveticom ispod nje, možda noviji kip sv. Roka,*
37. *Hodočasnička crkva Bl. Djevice Marije: obnova baroknog glavnog oltara sa oslikanim dodacima iza Marijina kipa, oltarna slika za glavni oltar, dva nova neogotička bočna oltara, ispovjedaonica,*
 38. *Filijalna crkva sv. Srca Isusova: glavni oltar sa slikom i kipovima,*
 39. *Filijalna crkva sv. Duha: glavni oltar, pobočni oltari s oltarnim slikama, oslika propovjedaonice (?)*
 40. *Župna crkva sv. Križa: glavni i bočni oltar s oltarnim slikama i kipovima,*
 41. *Župna crkva sv. Križa: oltarne pale glavnog oltara s raspetim Isusom i bočnog oltara sa sv. Kuzmom i Damjanom pod križem (obje slike na sličnim podlogama kao i slike u Šimatovu), oslikani scenski panel ispred Božjeg groba,*
 42. *Župna crkva sv. Jurja i Imena Marijina: oslikavanje svodova i zidova (crkva je teško oštećena u II. svjetskom ratu),*
 43. *Župna crkva sv. Antuna: bočni oltari s kipovima, oslikana ispovjedaonica,*
 44. *Župna crkva Uznesenja Marijina: glavni oltar s kipovima Petra i Pavla i tabernakulom, slike na bočnim oltarima,*
 45. *Filijalna crkva sv. Franje Ksaverskog: restaurirao oltare, oslikavanje stropa i zidova, uključujući slike u medaljonima,*
 46. *Župna crkva sv. Mihaela Nadanđela: obnova polikromije baroknog velikog oltara, uređuje unutrašnjost crkve,*
 47. *Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije: obnova polikromije starih oltara,*
 48. *Župna crkva sv. Križa - zajedno s Josipom Jarmom obnavljaju opremu crkve,*
 49. *Kapela sv. Franje Ksaverskog: restauracija oltara, oslikavanje svoda,*
 50. *Župna crkva Gospe Snježne: polikromija baroknog glavnog oltara.*

Konzervatori u Hrvatskoj u izvješćima spominju njegov rad na obnovama crkava Zagrebačke nadbiskupije u sljedećim mjestima: Odra, Ivanić-Grad, Donja Zelina, Ludina, Miklouš, Ilova, Gornji Raić, Gornji Bogićevci, Staro Petrovo selo i Nova Kapela.

Vjerujemo da ima i više lokacija od nabrojanih jer su ratovi u 20. stoljeću uništili mnoge župne kronike i arhive, ali i neke crkvene objekte. Stoga će u budućnosti, kada neka od stručnih institucija počne s radom na detaljnijem istraživanju, popis vjerojatno biti dopunjen i ispravljen.

Družinsko deblo Rutarjevih in Jarmovih

Obiteljsko stablo Rutarovih i Jarmovih

1-Andrej RUTAR b. 28 Nov 1720, Cerklje ob Savi, Slovenia

+ Gertruda (RUTAR) b. Abt 1725, d. 12 Oct 1798, Cerklje ob Savi, Slovenia

2-Gaspar RUTAR b. Abt 1746, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 9 Nov 1829, Cerklje ob Savi, Slovenia

+ Ana BIZEK

3-Marija Mina RUTAR b. 3 Mar 1788, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 29 Jul 1788, Cerklje ob Savi, Slovenia

3-Marija RUTAR b. 17 Aug 1789, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 12 Sep 1790, Cerklje ob Savi, Slovenia

3-Peter RUTAR b. 28 Jun 1791, Cerklje ob Savi, Slovenia

+ Gertruda TAVCAR b. Abt 1795, Labinje, Cerklje ob Savi, Slovenia

4-Anton RUTAR b. 7 May 1816, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 13 Sep 1876

+ Marija MAGAJNE b. 2 Jan 1812, Cerklje ob Savi, Slovenia

5-Matej RUTAR b. 18 Sep 1837, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. Aug 1923, Slovenia

+ Marija LISJAK b. 29 Apr 1846, Cerklje ob Savi, Slovenia

6-Marjana RUTAR b. 21 Nov 1867, Cerklje ob Savi, Slovenia

6-Jozef RUTAR b. 27 Feb 1870, Cerklje ob Savi, Slovenia

6-Marija RUTAR b. 15 Jun 1872, Cerklje ob Savi, Slovenia

6-Anton RUTAR b. 17 May 1875, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 23 Apr 1927, Novi Vinodol, Croatia

+ Marija SRDOC b. 15 Sep 1878, Kastav, Istria, Croatia, d. 8 Jun 1967, Novi Vinodol, Croatia

6-Stefan RUTAR b. 22 Dec 1877, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 31 Dec 1941, Cerklje ob Savi, Slovenia

5-Ivan RUTAR b. 28 Dec 1840, Cerklje ob Savi, Slovenia

5-Ana RUTAR b. 10 Jul 1843, Cerklje ob Savi, Slovenia

+ Anton PREZELJ b. 1842, Zakriž, Cerklje ob Savi, Slovenia

5-Mihael RUTAR b. 8 Sep 1846, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 3 Jun 1913, Graz, Styria, Austria

5-Marija RUTAR b. 19 Mar 1849, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. , Ceplez, Cerklje ob Savi, Slovenis

+ Peter PREZELJ b. 1852, Cerklje ob Savi, Slovenia

5-Katarina RUTAR b. 17 May 1852, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 1 Apr 1933, Sodražica, Slovenia

5-Peter RUTAR b. 21 Feb 1856, Cerklje ob Savi, Slovenia, d. 13 May 1948, Sela, Osilnica, Slovenia

+ Marija TURK b. 24 Mar 1855, Plesce, Croatia, d. 9 Sep 1904, Sela, Osilnica, Slovenia

6-Marija RUTAR b. 6 Apr 1882, Plesce, Croatia, d. 7 Sep 1912, Osilnica, Slovenia

+ Ivan WIEDERWOHL b. 23 Apr 1883, Draga, Loski Potok, Slovenia

7-Pavlina RUTAR b. 19 Jan 1904, Sela, Osilnica, Slovenia, d. 6 Jun 1918, Sela, Osilnica, Slovenia

7-Olgica RUTAR b. 9 Dec 1906, Osilnica, Slovenia, d. 2 Aug 1907, Osilnica, Slovenia

7-Vilhelm RUTAR b. 3 Oct 1908, Osilnica, Slovenia, d. 5 Nov 1911, Osilnica, Slovenia

7-Bogomir RUTAR b. 13 Feb 1911, Osilnica, Slovenia, d. 5 May 1912, Osilnica, Slovenia

6-Peter RUTAR b. 3 Oct 1883, Plesce, Croatia, d. ?? USA, USA

+ Marija STAJDUHAR b. 29 Jun 1883, Spodnja Bilpa, Spodnji Log, Slovenia

7-Marica RUTAR b. 9 Oct 1913, Kocevje, Slovenia, d. 14 Jan 2008, Kocevje, Slovenia

6-Matilda RUTAR b. 1 May 1885, Plesce, Croatia, d. 6 Apr 1887, Plesce, Croatia

6-Matilda RUTAR b. 31 Jan 1888, Osilnica, Slovenia, d. 11 Feb 1969, Osilnica, Slovenia

+ Josip JARM b. 12 Feb 1888, Korenitka, Sentlovrenc, Slovenija, d. 28 Jun 1969, Ljubljana, Slovenija

7-Jozefa JARM b. 16 Jul 1909, Osilnica, Slovenia, d. 23 Mar 1920, Osilnica, Slovenia

7-Peter JARM b. 12 Sep 1912, Osilnica, Slovenia, d. 27 Jul 1998, Osijek, Croatia

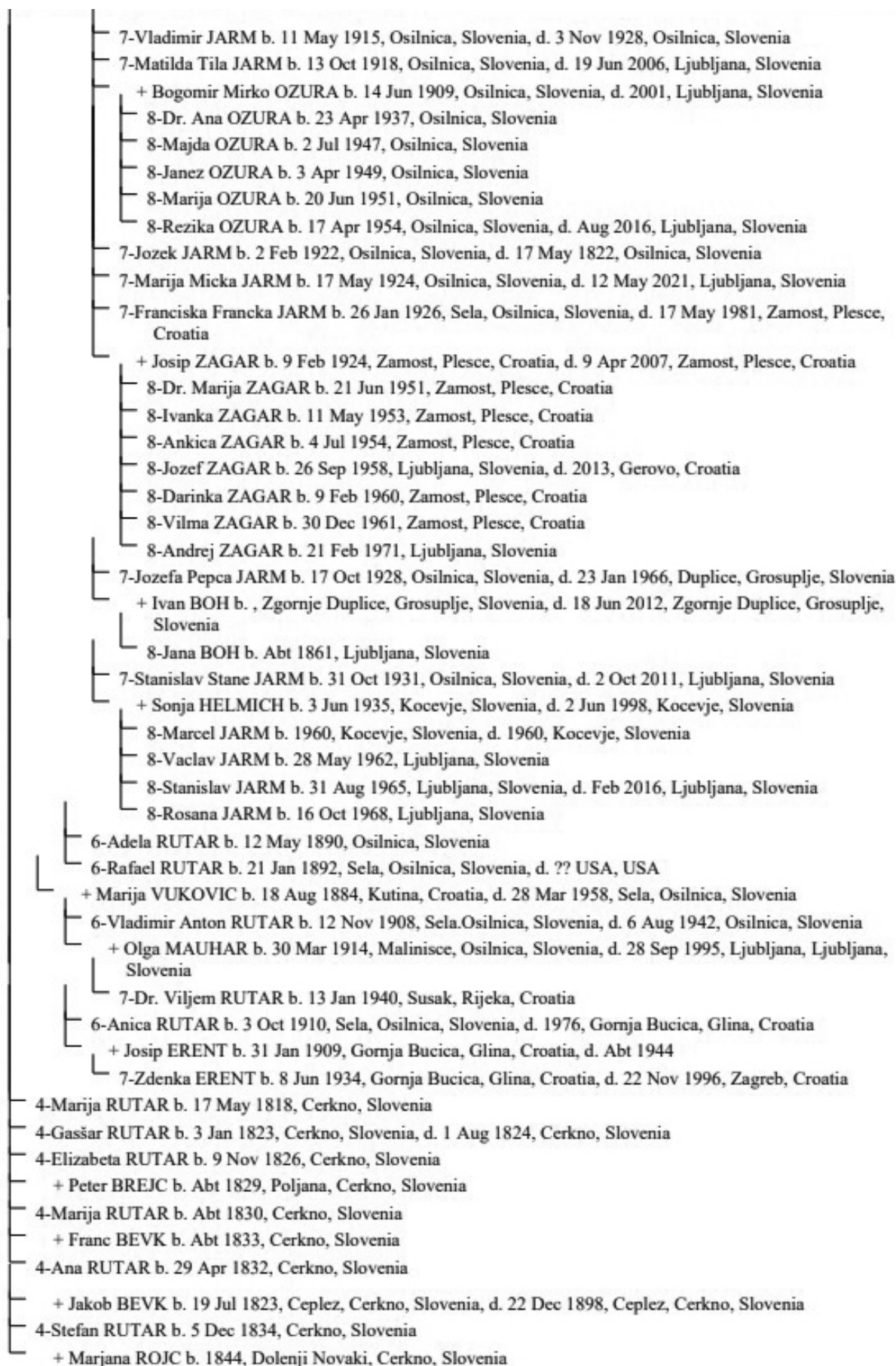
+ Ana STIMEC b. 27 Jul 1906, Osilnica, Slovenia, d. 29 Nov 1991, Zagreb, Croatia

8-Antun JARM b. 12 Jun 1935, Gundinci, Slavonia, Croatia, d. 23 Dec 2012, Djakovo, Croatia

8-Dr. Vida JARM b. 10 Jan 1938, Strizivojna, Slavonia, Croatia

8-Josip Stanko JARM b. 4 May 1944, Strizivojna, Slavonia, Croatia, d. 22 Jul 1944, Strizivojna, Slavonia, Croatia

8-Krista M. JARM b. 25 Nov 1945, Strizivojna, Slavonia, Croatia

Družinsko deblo posredovala Kristina Jarm / Obiteljsko stablo ustupila Kristina Jarm

Literatura

Dokumentacija župnij / Dokumentacija župa:

1. *Knjiga poročenih župnije Cerkno, zapis o poroki Rutarjevih staršev, List: 1820-1847_0042*
2. *Dokumentacija župnije Osilnica*
3. *Dokumentacija župnije Plešče*
4. *Dokumentacija župnije Turke*
5. *Dokumentacija župnije Kuželj*
6. *Dokumentacija župnije Čabar*
7. *Dokumentacija župnije Brod Moravice*

Dokumentacija iz družinskega arhiva Rutar / Iz arhiva rodbine Rutar::

8. *Lehr-Zeugniss, 11. 9. 1877, Georg Tauzher*
9. *Zeugniss, No.351, 22. 5. 1878, Občinski urad Cerkno*
10. *Spričevalo, 6.8.1880, Županija Jurjevca*
11. *Svjedočba, 19.listopada 1881, Župni ured Hrib*
12. *Svjedočba, 4.kolovoza 1881, Župni ured Plešče*
13. *Svjedočba, 21. listopada 1884, Župni ured Kuželj*
14. *Svjedočba, 13. studena 1884, Župni ured Turke*
15. *Zeugniss, 12. oktober 1884, Franz Schmalzl, St. Ulrich*
16. *Preporuka, 4. kolovoz 1885, Župni ured Delnice*
17. *Odobritev domovinske pravice, dok. št. 663, 31. avgust 1897, Občinski odbor Osilnica*
18. *Uredovna potvrda, 4. listopad 1901, Župni ured Brod na Kupi*
19. *Uredovna svjedočba, 24. rujna 1901, Župni ured Delnice*
20. *Svjedodžba, 2. listopada 1901, Župnik iz Kuželja*
21. *Domovinski list, 6. maj 1890, Županstvo v Cirknem*
22. *Izpisek iz matičnih knjig, št. 128, 19.9.1929, Župni urad v Osilnici*

Dokumentacija iz arhiva Palčave šiša:

23. *Trgovske knjige trgovine Ante Čop, z zabeleženimi nakupi na vero (pod Peter Rutar, slikar, Plešče)*

Knjige in članki / Knjige i članci:

24. *Europa. Chronik der gebildeten Welt. 1879, Leipzig, 1879, stran 965.*
25. *Bildhauer u. Fassmaler Franz Schmalzl. Correspondenz-Blatt für den Katholischen Klerus Österreichs. 10. Januar 1895, Stran 14.*
26. *G. Zupan; M. Ferenc; F.M. Dolinar 1941. Cerkve na Kočevskem nekoč in danes = Die Gottscheer Kirchen einst und heute. Muzej Kočevje, Župnija, 1993*
27. *B. Resman; H. Seražin. Upravna enota Kočevje: občine Kočevje, Kostel in Osilnica. Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010*
28. *A. Žigon, Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem, Celje. Mohorjeva družba, 1982*
29. *J. Ožura. Osilniška dolina: sprehod skozi čas in prostor doline. Občina Osilnica. Osilnica, 2022*
30. *J. Ožura. Sedem stoletij Osilnice in sedem cerkva župnije. Župnija Osilnica in Društvo Osilniška dolina. Osilnica, 2023*
31. *M. Smole, 1963: Stavbna dediščina v dolini zgornje Kolpe in Čabranke, osnovna knjiga z nadaljevanji I, II, III in IV. Etnološka zbirka Palčava šiša, Plešče, 2013, 2014, 2016, 2020 in 2022. Dostopno v celoti na dLib.si: <https://dlib.si/results/?uapi=1&query=%27keywords%3dstavbna+dedi%C5%A1%C4%8Dina+v+dolini+zgornje+kolpe%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=100>*
32. *M.Smole, 1963. Peter Rutar, slikar in kipar. Panoja v stalni muzejski postavitvi Etnološke zbirke Palčava šiša, v župnijski cerkvi Plešče in župnijski cerkvi Osilnica; Zgibanka Peter Rutar (1856 – 1948), vse Etnološka zbirka Palčava šiša, Plešče, 2020 in 2022*
33. *A. Lukanović. Župa Ivanić Grad. Glas koncila. Zagreb, 2007*
34. *K. Majer Jurišić, K. Krulić, A. Škevin Mikulandra. Izgradnja i uređenja kapele sv. Franje Ksaverskog u Rtiću.*

- Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 36/2012., str. 107-123
35. O. Maruševski. O vrednovanju i čuvanju neostilske crkvene opreme – u povodu u ratu oštećene župne crkve Sv. Križa u Sisku. *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 20/1996., str. 143-157.
 36. K. Škarić, A. Dumbović. Inventar župne crkve u Kloštar Ivaniću: obnove i obnovitelji. *Portal: Godišnjak hrvatskog restauratorskog zavoda*. 5/2014., str. 161-178.
 37. M. Milharčič Hladnik, A. Kalc, J. Žitnik Serafin. *Doba velikih migracija na Slovenskem*. Založba ZRC, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije. 2020.

Internetni viri / Internetni izvori:

38. K. Delač Petković. Peter Rutar: Brod Moravice – Matica hrvatska ogranak Čabar (maticahrvatska-cabar.hr), dostop 27.3.2024
39. K. Majer Jurišić, K. Krulić, A. Škevin Mikulandra. Izgradnja i uređenja kapele sv. Franje Ksaverskog u Rtiću: 191436 (srce.hr), dostop 27.3.2024
40. D. Zalatel: TAVČAR, Jurij (Georg). (1820-1892). *Obrazi slovenskih pokrajin*. Mestna knjižnica Kranj, 2020. (citirano: 13. 12. 2021), dostop 27.3.2024 <https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/tavcar-taucar-tauzher-jurij-georg/>, 4.januar 2024, dostop 27.3.2024
41. D. Troha: *Sakralna arhitektura čabarskog kraja u 18. i 19. stoljeću*, Rijeka, 2017: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffri:845>, dostop 27.3.2024
42. J. Juvan (2008). *Vojaške družine: Usklajevanje zahtev med družino in vojaško organizacijo*: <https://www.fdv.uni-lj.si/raziskovanje/raziskovalni-centri/oddelek-za-politologijo/obramboslovni-raziskovalni-center/obvestila/voja-ke-dru-ine-na-slovenskih-tleh-v-preteklosti-1-del>, dostop 27.3.2024
43. *Mojster, ki je držal dano besedo*: <https://www.druzina.si/ICD/spletnastran.nsf/clanek/57-21-SpominjamoSe-1>, dostop 27.3.2024
44. I. Kraševac: *Kipar Ferdinand Stuflesser. Doprinos tirolskom sakralnom kiparstvu druge polovice 19. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 27, 2003, str.231-239; <https://hrcak.srce.hr/224205>, dostop 27.3.2024
45. Juraj Posilović: https://sl.wikipedia.org/wiki/Juraj_Posilovi%C4%87, dostop 27.3.2024
46. *Ellis Island and other New York Passanger lists, 1820-1957*: <https://www.myheritage.com/research/record-10512-54070201/rafael-rutar-in-ellis-island-other-new-york-passenger-lists>, dostop 27.3.2024

English abstract

Peter Rutar, Slovene painter and sculpturer was born on December 31, 1856 in Cerklje ob Savi, Slovenia as the seventh, youngest child of Anton Rutar and Marija Magajne. He finished folk school in Cerklje ob Savi, and then from 1871 to 1877 was apprenticed as a painter and carver to Jurij Tavčar from Idrija. The oldest preserved recommendation on independent work is from 1880 from Jurjevica, Ribnica parish, where in the Church of the Ascension of St. Cross he made the main and two side altars, decorated them with statues and paintings. In the spring of 1881, his work brought him to Plešče, where he restored the main altar in the parish church of St. Trinity and made four statues of angels. Here he married Marija Turk, who gave birth to his first child the following year. From 1881 to 1884, during his stay in Plešči, he also worked for the famous carver and altar builder Franz Schmalzl from St. Ulrich – Val Gardena in Tyrol. During this time, he renovated and made new altars in Hrib, Kuželj, Stari Kot and Turki. At the end of 1884, he returned to Plešče, where he continued his painting work, and lived here with his wife and children until the end of 1885.

At the end of December 1885, he moved to Osilnica, where he got work with the main altar and altarpieces of the new church of St. Peter and Paul. He furnished practically all the churches in the Čabranka and Kolpa valley from Binkl - Stari kot through Osilnica, Turki, Brod na Kupi, Lešnica, to Brodmoravička sel, Brod Moravice, Male and Velike Drage, Šimatovo. His most extensive works in the Kolpa valley are the complete equipment of the new church of St. Cross in Turke from 1896 and altars, pulpit, confessionals, and baptismal font in the church of St. Nicholas in Brod Moravice made from 1891 to 1896. In 1897 he painted the pulpit with the four evangelists and God's tomb, and in 1903 and 1907 he made the two new side altars in the church of St. Trinity in Plešči. He renovated and furnished altars in Delnice, Crni Lug, Kloštar Ivanić, Veliki Ludina, Kutina... His best work is preserved in Ivanić-Grad, in the church of St. Peter the Apostle, where in 1909 he completely furnished the interior of the parish church with restored and new altars, paintings, wall paintings... All together he worked on more than 50 churches all the way to the East Croatia until first world war. He signed himself P. Rutar, Osilnica.

He died in Osilnica in 1948, aged 92. He was a capable artist and organizer, as assistants worked for him from time to time - painters and carvers, mostly from Italy, and carpenters.

His workshop also produced crucifixes and painted tin Jesus at crossroads, for which the valley was known until a few decades ago. Josip Jarm married his daughter Matilda, who continued the tradition as a carver and completed the work of his father-in-law in churches. Rutar's grandson was the famous Slovenian sculptor, Stane Jarm.

Deutsche Zusammenfassung

Peter Rutar, Slowenischer Maler und Bildhauer wurde am 31. Dezember 1856 in Cerkno, Slowenien, als siebtes und jüngstes Kind von Anton Rutar und Marija Magajne geboren. Er schloss die Volksschule in Cerkno ab und absolvierte von 1871 bis 1877 eine Lehre als Maler und Schnitzer bei Georg Tauzher – Jurij Tavčar aus Idrija. Die älteste erhaltene Empfehlung zur selbständigen Arbeit stammt aus dem Jahr 1880 aus Jurjevica, Gemeinde Ribnica, wo er in der Kirche Mariä Himmelfahrt den Haupt- und zwei Seitenaltäre anfertigte und sie mit Statuen und Gemälden schmückte. Im Frühjahr 1881 führte ihn seine Arbeit nach Plešče, wo er den Hauptaltar in der Pfarrkirche St. Dreifaltigkeit restaurierte und vier Engelsstatuen anfertigte. Hier heiratete er Marija Turk, die im folgenden Jahr sein erstes Kind zur Welt brachte. Von 1881 bis 1884 arbeitete er während seines Aufenthalts in Plešči auch für den berühmten Schnitzer und Altarbauer Franz Schmalzl aus St. Ulrich – Gröden in Tirol. Während dieser Zeit renovierte und baute er neue Altäre in Hrib, Kuželj, Stari Kot und Turki. Ende 1884 kehrte er nach Plešče zurück, wo er seine Malertätigkeit fortsetzte und bis Ende 1885 mit seiner Frau und seinen Kindern hier lebte.

Ende Dezember 1885 zog er nach Osilnica, wo er mit dem Hauptaltar und den Altarbildern der neuen Kirche St. Peter und Paul beauftragt wurde. Er stattete praktisch alle Kirchen im Čabranka- und Kolpa-Tal aus, von Binkl – Stari kot über Osilnica, Turki, Brod na Kupi, Lešnica bis hin zu Brodmoravička sel, Brod Moravice, Mala und Velika Draga, Šimatovo. Seine umfangreichsten Werke im Kolpa-Tal sind die komplette Ausstattung der neuen Kirche St. Kreuz in Turke aus dem Jahr 1896 sowie Altäre, Kanzel, Beichtstühle und Taufbecken in der Kirche St. Nikolaus in Brod Moravice aus den Jahren 1891 bis 1896. In 1897 bemalte er die Kanzel mit den vier Evangelisten und dem Grab Gottes und fertigte 1903 und 1907 die beiden neuen Seitenaltäre in der Kirche der Heiligen Dreifaltigkeit in Plešči an. Er renovierte und möblierte Altäre in Delnice, Crni Lug, Kloštar Ivanić, Velika Ludina, Kutina... Sein bestes Werk wird in Ivanić-Grad in der Kirche St. Petrus des Apostels aufbewahrt, wo er 1909 das Innere der Kirche komplett ausstattete Pfarrkirche mit restaurierten und neuen Altären, Gemälden, Wandgemälden... Insgesamt arbeitete er bis zum Ersten Weltkrieg an mehr als 50 Kirchen bis nach Ostkroatien. Er signierte selbst P. Rutar, Osilnica.

Er starb 1948 im Alter von 92 Jahren in Osilnica. Er war ein fähiger Künstler und Organisator, da ihm von Zeit zu Zeit Gehilfen zur Seite standen – Maler und Schnitzer, meist aus Italien, und Tischler.

In seiner Werkstatt wurden auch Kruzifixe hergestellt und der aus Zinn bemalte Jesus am Scheideweg, für den das Tal bis vor einigen Jahrzehnten bekannt war. Josip Jarm heiratete seine Tochter Matilda, die die Tradition als Schnitzerin fortführte und die Arbeit seines Schwiegervaters in Kirchen vervollständigte. Rutars Enkel war der berühmte slowenische Bildhauer Stane Jarm.

